

РЕПУБЛИКА СРПСКА
ВЛАДА
МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА
УПРАВА ЗА ПОЛИЦИЈСКО ОБРАЗОВАЊЕ
ВИСОКА ШКОЛА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА

НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКИ ПРОЈЕКАТ

Рецидивизам извршилаца кривичних дјела
- анализа стања, узроци и превенција
ИЗВЈЕШТАЈ О ИСТРАЖИВАЊУ

Бања Лука, 2014. године

**НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКИ ПРОЈЕКАТ
"РЕЦИДИВИЗАМ ИЗВРШИЛАЦА КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА –
АНАЛИЗА СТАЊА, УЗРОЦИ И ПРЕВЕНЦИЈА"**

ИЗВЈЕШТАЈ О ИСТРАЖИВАЊУ

ИЗДАВАЧ:

Висока школа унутрашњих послова Бања Лука

ЗА ИЗДАВАЧА:

Мр Душко Пена, директор Високе школе унутрашњих послова Бања Лука

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

Др Миле Шикман, начелник Управе за полицијско образовање

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК:

Александар Миладиновић

ЛЕКТОР:

Јованка Борић

ТИРАЖ:

100 примјерака

НАУЧНО ИСТРАЖИВАЧКИ ТИМ

1. Др Миле Шикман, начелник Управе за полицијско образовање – руководиоцац пројекта
2. Др Горан Амићић, замјеник начелника Управе за полицијско образовање – научни савјетник пројекта,
3. Проф. др Љубиша Прерадовић, научни савјетник пројекта,
4. Проф. др Иванка Марковић, научна савјетница пројекта,
5. Проф. др Биљана Патић-Симеуновић, научна савјетница пројекта,
6. Мр Драгана Вујић, сарадник-истраживач,
7. Мр Едина Хелдић-Смаилагић, сарадник-истраживач,
8. Александар Миладиновић, сарадник-истраживач.

ИСТРАЖИВАЧКИ ТИМ

1. Мр Драгана Вујић, виши стручни сарадник за правну групу предмета на Високој школи унутрашњих послова Бања Лука,
2. Мр Едина Хелдић-Смаилагић, виши стручни сарадник за општеобразовну групу предмета на Високој школи унутрашњих послова Бања Лука,
3. Александар Миладиновић, инспектор за полицијску обуку у Јединици за основну обуку – Полицијској академији Бања Лука,
4. Витомир Петричевић, инспектор за практичну наставу на Високој школи унутрашњих послова Бања Лука,
5. Невена Ракић, стручни сарадник за криминалистичку групу предмета на Високој школи унутрашњих послова Бања Лука,
6. Мирко Трнић, дипломирани психолог.

С а д р ж а ј

ПРЕДГОВОР.....	7
ОСНОВНА ЗАМИСАО ПРОЈЕКТА – МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР .	11
1. Увод.....	11
2. Проблем и предмет истраживања.....	12
2.1. Проблем истраживања.....	12
2.2. Предмет истраживања.....	13
3. Циљ и задаци истраживања.....	14
3.1. Општи циљ истраживања.....	14
3.2. Посебни циљеви (задаци) истраживања.....	14
3.3. Практични циљ истраживања.....	14
4. Хипотезе.....	14
4.1. Основна хипотеза.....	14
4.2. Посебне хипотезе.....	14
5. Методи, инструменти и технике.....	15
5.1. Методи истраживања.....	15
5.2. Инструменти истраживања.....	15
6. Узорак.....	15
7. Начин обраде података и извођење закључака.....	16
8. Динамика реализације (фазе) пројекта.....	16
9. Материјално-финансијски трошкови.....	17
РЕЗУЛТАТИ ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА –	
И Н Т Е Р П Р Е Т А Ц И Ј А.....	21
Интерпретација резултата на узорку грађани.....	21
Интерпретација резултата на узорку полицијски службеници	
МУП-а РС.....	37
Интерпретација резултата узорка за судије основних судова.....	61
Интерпретација резултата на узорку васпитачи у	
казнено-поправним заводима.....	81
Интерпретација резултата узорка за социјалне раднике	
центра за социјални рад.....	101
Интерпретација резултата из узорка рецидивиста.....	117
Ставови интервјуисаних рецидивиста.....	133
ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ.....	135
ПРИЛОЗИ.....	141

ПРЕДГОВОР

Све већа заступљеност рецидивиста у укупном броју извршилаца кривичних дјела, поготово код одређених врста криминалитета, те неадекватно реаговање релевантних субјеката на плану предупредивања појаве, а поготово експанзије рецидивизма, иницирали су потребу да се ова појава, која добија све већи замах и која има импликације на улогу полиције, али и других субјеката у друштву, сагледа и са научног аспекта како би се добили одређени етиолошки и феноменолошки параметри релевантни за нормативно и криминалистичко реаговање на ову појаву.

У том циљу, Висока школа унутрашњих послова Бања Лука је почетком 2014. године покренула научноистраживачки пројекат под називом: **"Рецидивизам извршилаца кривичних дјела – анализа стања, узроци и превенција"**, како би с научностручне стране истражила појаву рецидивизма кроз анализу постојећег стања и карактеристика ове појаве, узрока и услова, анализу политике кажњавања и њеног утицаја на појаву рецидивизма, истражила постојање и примјену програма ресоцијализације и социјалне адаптације у Републици Српској, те давање смјерница за будуће проактивно дјеловање, а све са основним циљем да се смањи број повратника у укупној структури извршилаца кривичних дјела...

Именовањем чланова научноистраживачког тима, који чине професори, асистенти и стручни сарадници Високе школе унутрашњих послова Бања Лука, као и других партнерских високообразованих институција из Бање Луке и Београда, отпочеле су активности на конципирању, припреми и званичном усвајању основне замисли пројекта.

Као прва од шест фаза пројекта, дана 12. 3. 2014. у просторијама Управе за полицијско образовање одржан је округли сто о рецидивизму којем су присуствовали и активно учешће узели представници релевантних организационих јединица Министарства унутрашњих послова Републике Српске, затим представници Министарства правде Републике Српске, представници казнено-поправних институција у Републици Српској, социјални радници центара за социјални рад и представници других релевантних субјеката. У другом дијелу округом стола, након изложених реферата о социолошком, психолошком, кривичноправном и криминалистичком аспекту рецидивизма, услиједила је дискусија у вези са појавом рецидивизма уопште, као и приједлози у вези са пројектом и са реализацијом самог пројекта. Став свих учесника је био да је појава рецидивизма веома битна за полицију, те да рецидивисти у укупној структури извршилаца кривичних дјела јесу веома битан, ако не и најбитнији сегмент криминалитета. Такође, учесници су навели да се појава рецидивизма мора сагледати и са практичног, али и са научног аспекта, усљед чега подржавају реализацију научноистраживачког пројекта, којом приликом су изразили надање да ће резултати пројекта, поред научних, имати и одређене практичне резултате који ће бити непосредно примјењиви у свакодневном превентивном и оперативном раду полиције на терену.

Друга, трећа и четврта фаза пројекта су се односиле на емпиријско истраживање релевантног узорка идентификованих популационих група (грађани, полицијски службеници, васпитачи у казнено-поправним институцијама, судије основних судова, социјални радници центара за социјални рад, лица на издржавању казне затвора), које је реализовано током 2014. године.

Анализа и интерпретација резултата до којих се дошло емпиријским истраживањем публиковане су у овом извјештају, што, заједно са представљањем наведених резултата општој и стручној јавности, представља пету фазу пројекта. Представљање резултата до којих се дошло емпиријским истраживањем анкетирањем

грађана, полицијских службеника, судија основних судова, васпитача у казнено-поправним институцијама, социјалних радника центара за социјални рад и лица на издржавању казне затвора, те интервјуисањем лица на издржавању казне затвора, представља завршну фазу истраживачког дијела пројекта. Наравно, релевантни закључци који ће проистећи из дискусије приликом представљања резултата свакако да ће се инкорпорирати у коначне закључке пројекта.

Представљање резултата емпиријског истраживања је одржано дана 25. 9. 2014. у просторијама Управе за полицијско образовање у Бањој Луци.

Посљедња, шеста фаза научноистраживачког пројекта која се односи на организовање научностручне конференције на тему пројекта ће се реализовати у наредном периоду.

Основна замисао пројекта - Методолошки оквир

ОСНОВНА ЗАМИСАО ПРОЈЕКТА – МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР

1. Увод

Једна од основних потреба која се у 21. вијеку поставља на сам врх листе приоритета већине грађана и њихових локалних заједница јесте задовољење осјећаја индивидуалне и колективне безбједности. Бројни су фактори глобалног, регионалног и локалног нивоа који утичу на изазивање или интензивирање страха код грађана да ће постати жртвом неког од облика криминалног понашања. Свакодневно смо свјedoци пораста криминалитета у нашем друштву, али и чињенице да су актери криминалних дјела често иста лица. О проблему рецидивизма се мало говори и још мање пише, па и не чуди што ова тема није нашла своје мјесто у стручним, научним и академским круговима, бар не оно које јој доликује с обзиром на тежину посљедица које за собом носи.

У криминолошко-етиолошком смислу, узроци и услови рецидивизма су још увијек неразјашњени, па је и то један од аргумената стављања акцента на овај проблем у друштву.

Према постојећим статистичким извјештајима Министарства унутрашњих послова Републике Српске, удио повратника у структури извршилаца кривичних дјела износи око једне трећине, с тим што је перцепција да је он много већи по одређеним врстама криминалитета, попут имовинског криминалитета и нарко-криминалитета. Међутим, усљед непотпуних и скромних параметара статистичких извјештаја релативно је тешко диференцирати основне карактеристике рецидивизма, што увелико отежава посао на пољу предупредјења ове појаве.

Све наведено умногоме онемогућава потенцијално предупредјевање фактора који потенцирају и фаворизују рецидивизам у криминалистичком смислу. Са криминолошког аспекта, узроци и услови који доводе до криминалитета су многобројни и хетерогени, те међусобно условљени, а на данашњем степену развоја криминологије као науке, сматра се да ниједан фактор безусловно не доводи до криминалног понашања, усљед чега се говори о мултифакторској теорији криминалитета. Додатан проблем у етиологији криминалитета представља рецидивизам, пошто је разумљиво да исти фактори не дјелују на примарног и секундарног извршиоца криминалне активности, поготово уколико се има у виду да у периоду између првог и другог забрањеног понашања могу да дјелују исти услови у истом окружењу на појединца, а да он не почини кривично дјело. Стога се може констатовати да актуелни развој криминологије као науке о узроцима и облицима испољавања криминалног понашања још увијек није објаснио механизам рецидивизма. Овај проблем посебно добија на значају уколико се има у виду да недовољан фонд научних сазнања онемогућава адекватно разумијевање проблема рецидивизма, док постојећи програми у оквиру пеналног и постпеналног третмана не дају очекиване резултате, поготово на плану онемогућавања појаве рецидивизма.

Пошто у досадашњим активностима Министарства унутрашњих послова наведена појава није детаљно изучавана, а уочен је велики број повратника у укупној структури извршилаца кривичних дјела, као и потреба организованог дјеловања друштва у цјелини на смањењу ове појаве, с једне стране, те да је Висока школа унутрашњих послова у Бањалуци, у стручном и научном смислу, позвана да се бави овим проблемом, с друге стране, покреће се научноистраживачки пројекат под називом: **"Рецидивизам извршилаца кривичних дјела – анализа стања, узроци и превенција"**. Пројекат се односи на истраживање појаве рецидивизма, тачније анализу

постојећег стања и карактеристика ове појаве, узрока и услова који је генеришу, анализу политике кажњавања и њеног утицаја на појаву рецидивизма, постојање и примјену програма ресоцијализације и социјалне адаптације у Републици Српској, те давање смјерница за будуће проактивно дјеловање, а све са основним циљем смањења броја повратника у укупној структури извршилаца кривичних дјела.

2. Проблем и предмет истраживања

2.1. Проблем истраживања

Рецидивизам или криминални поврат представља посебан облик криминалитета, којем се у савременој кривичноправној, криминолошкој и пенолошкој литератури посвећује много пажње. Основни проблем савремене криминологије јесте утврђивање тачних карактеристика овог облика криминалног испољавања, како би се на основу њих могла изградити успјешна стратегија борбе против рецидивизма. Већина аутора истиче да једина неоспорна карактеристика рецидивиста јесте да су то лица која су склона вршењу кривичних дјела, односно да су то лица према којима изречена кривична санкција није дала позитивне резултате у процесу ресоцијализације. Међутим, због постојања низа различитости у економским, психолошким и другим елементима, као и у етиологији и околностима извршеног кривичног дјела, до сада нису установљене и неке друге заједничке или специфичне карактеристике свих рецидивиста. Управо је због тог разлога Висока школа унутрашњих послова ставила акценат на изучавање рецидивизма и рецидивиста.

Рецидивизам се може сагледати из три угла: кривичноправног, криминолошког и пенолошког.

Кривичноправни појам се заснива на једном формалном карактеру, тј. на постојању судске одлуке којом је лице раније осуђивано за вршење кривичног дјела. Уколико се лицу након осуде за кривично дјело поново суди због вршења било којег кривичног дјела, ради се о општем поврату, а уколико је у питању дјело исте врсте, ради се о специфичном поврату.

У криминолошком смислу рецидивисти су лица која су извршила више од једног кривичног дјела, истог или различитог типа, независно од постојања судске одлуке. Криминолошко схватање поврата темељи се на одређеним својствима личности учиниоца дјела – рецидивист је формиран за вршење кривичних дјела те се стога делинквентно понаша.

Пенолошки појам поврата се везује за поновно издржавање казне лишења слободe и повратник је оно лице које се налази на издржавању казне лишења слободe, а већ је раније издржавало једну или више казни ове врсте.

У криминолошкој литератури разликујемо три категорије повратника: делинквенти из навике (одликују их недостаци у психичкој сфери, исфрустрираност, почињена кривична дјела у периоду малољетства), професионални делинквенти (организовани, интелигентни, иницијативни, брутални) и делинквенти по тенденцији (склоност делинквенцији је условљена ендогеним факторима, гдје се нарочито истиче и наслеђство).

У криминолошком смислу поврат представља посебан облик криминалитета, што значи да на његову појаву утичу исти фактори који утичу и на криминалитет уопште, али се може претпоставити да ипак посебан значај имају ендогени фактори или фактори личности. Фактори који су важни у сагледавању етиологије поврата су: дисфункционална породица, сиромаштво, незапосленост, низак образовни статус,

неадекватан третман приликом издржаване казне или неуспјешан процес ресоцијализације, дружење са криминалцима, одсуство бриге за делинквента након издржане казне и фактори личности (комплекс инфериорности, параноидни поремећај личности, недостатак емпатије и толеранције). Теорије које су дале значајан допринос у објашњењу овог облика криминалитета су теорија етикетирања, теорија диференцијалне асоцијације и идентификације, теорија поткултуре и контракултуре, теорија аномije, теорија примарне и секундарне девијације и теорија фрустрације.

Као значајан фактор који утиче на појаву рецидивизма јавља се и неадекватан третман или погрешан приступ у процесу ресоцијализације, који се најчешће спомиње са термином социјалне адаптације, али разлике између ова два појма су јасне. Социјална адаптација подразумијева неку врсту "поправљања", док ресоцијализован осуђеник подразумијева много више. Подразумијева корјениту промјену унутрашњег вриједносног система, која га више неће одвести у делинквентно понашање и извршење кривичних дјела. Смисао ресоцијализације се састоји у оспособљавању осуђеника да поштују друштвене вриједности, да се поново укључе у друштво и тако постану корисни чланови заједнице. Под третманом у казненој установи се подразумијевају поступци који произлазе из режима рада и живота у казненој установи и у оквиру тог третмана може се говорити о "преваспитном третману", али само као о једном његовом саставном дијелу. Самосталне методе ресоцијализације осуђених лица јесу: рад осуђених лица, индивидуални рад с васпитачима, групни рад, осуђеничка самоуправа и образовање, културно-умјетнички рад и физичко васпитање осуђеника. Третман у постпеналном периоду је кључан за потпуну ресоцијализацију, али и третман с највећим пропустима и видљивим недостацима.

Досадашња истраживања рецидивизма преступника нису била систематична и сазнања проистекла из њих су служила само појединцима у научне сврхе. Стога, у овом истраживању је потребно дубље изучити ову криминолошко-криминалистичку појаву, тачније анализирати стање рецидивизма преступника на подручју Републике Српске, затим указати на одређене сегменте етиологије рецидивизма, анализирати адекватност и ефикасност кривичних санкција, дати приједлоге и сугестије за унапређење казнене политике, анализирати постојеће програме ресоцијализације и утврдити ставове повратника и релевантних субјеката о њима, те утврдити ставове грађана и релевантних субјеката о проблему рецидивизма код нас.

2.2. Предмет истраживања

О проблему рецидивизма се мало говори и још мање пише, па и не чуди што ова тема није нашла своје мјесто у стручним, научним и академским круговима, бар не оно које јој доликује с обзиром на тежину последица које за собом носи, чему у прилог говори и чињеница да на овим просторима до данас није извршено нити једно истраживање на наведену тему.

Предмет овог истраживања јесте етиологија и феноменологија повратништва (рецидивизам) у извршењу кривичних дјела, утицај правосудне и казнене политике на појаву рецидивизма, постојање и примјена адекватних третмана у пеналним установама у циљу ресоцијализације извршилаца кривичних дјела, као и постојање и примјена постпеналних третмана са циљем социјалне адаптације и интеграције учинилаца кривичних дјела у нормалне токове друштвеног живота.

3. Циљ и задаци истраживања

3.1. Општи циљ истраживања

Као општи циљ овога научноистраживачког пројекта издваја се дескрипција као ниво научног сазнања. Према томе, овим истраживањем ће се указати на обим, структуру, карактеристике, узроке и услове који погодују настанку рецидивизма, адекватност и ефикасност казнене политике, адекватност и ефикасност третмана који се примјењује према учиниоцу кривичног дјела у циљу његове ресоцијализације, постојање/непостојање и ефикасност постпеналних програма у РС, као и дати смјернице за будуће проактивно дјеловање, а у циљу смањења удјела рецидивиста у укупној структури извршилаца кривичних дјела.

3.2. Посебни циљеви (задаци) истраживања

1. Анализирати и утврдити обим рецидивизма у укупној структури извршилаца кривичних дјела у Републици Српској,
2. Анализирати и утврдити структуру и карактеристике рецидивиста у Републици Српској,
3. Утврдити узроке и услове који погодују настанку рецидивизма;
4. Идентификовати и анализирати (постојеће) програме ресоцијализације,
5. Утврдити постојање постпеналног третмана и анализирати ефикасност наведеног,
6. Утврдити ставове грађана и других релевантних субјеката о проблему рецидивизма,
7. Утврдити ставове повратника о пеналном и постпеналном третману.

3.3. Практични циљ истраживања

Практични циљ истраживања јесте уочавање основних аспеката проблема и појавних облика рецидивизма, а резултати могу бити основ за осмишљавање и доношење стратегије за смањење појаве рецидивизма у Републици Српској.

4. Хипотезе

4.1. Основна хипотеза

Удио криминалитета повратника у укупној структури криминалитета је висок, те је потребно пронаћи мјере и начине његовог смањивања.

4.2. Посебне хипотезе

1. Највећи број случајева рецидивизма се односи на кривична дјела из области имовинског и нарко-криминалитета,
2. Узроци рецидивизма су социјалне (сиромаштво, незапосленост, ниско образовање, дисфункционалност примарне породице, утицај друштва (микро-група), стигматизација друштва) и психолошке природе (специфична обиљежја личности – висока импулсивност/ниска самоконтрола, агресивност, одсуство емпатије, разне врсте мономанија и др.),

3. Актуелни систем кривичних санкција у Републици Српској погодује појави рецидивизма,
4. Грађани и други релевантни субјекти неповјерљиви су према преступницима, што има значаја за појаву рецидивизма.
5. Повратници исказују негативан став према постојећим програмима ресоцијализације, како пеналном тако и постпеналном третману.
6. У Републици Српској не постоји постпенални третман, односно програми рада са осуђеницима по одслуженој казни.
7. Постоје програми ресоцијализације у казнено-поправним установама, али програми не дају жељене резултате.
8. Релевантни субјекти сматрају постојећи програм ресоцијализације неадекватним и указују на неопходност измјена или нових, савременијих приступа раду са рецидивистима.

5. Методи, инструменти и технике

5.1. Методи истраживања

За потребе овога истраживања користиће се:

- Статистички метод – статистичка обрада и анализа резултата истраживања,
- Анализа садржаја постојећих програма ресоцијализације,
- Анализа садржаја постпеналног третмана
- Анализа казнене политике РС
- Полуструктурирани интервју са рецидивистима
- Метод испитивања (анкета за повратнике, анкета за грађане, анкета за релевантне субјекте у пољу рада са повратницима)
- Формализована интерпретација и закључивање на основу статистичке анализе резултата истраживања.

5.2. Инструменти истраживања

За потребе овога истраживања користиће се:

- Два упитника (двје анкете) полуствореног типа са понуђеним алтернативним одговорима и могућношћу формулисања сопствених одговора. Први упитник се односи на ставове и мишљења грађана и релевантних субјеката о повратницима, док се други односи на ставове и мишљења релевантних субјеката и повратника о пеналном и постпеналном третману,
- Полуструктурирани интервју: утврђене теме и листа питања (за повратнике)

6. Узорак

Узорак ће бити дефинисан искључиво на основу квантификоване слике основног скупа, а при његовом избору водиће се рачуна о пропорционалној стратумској заступљености, избјегавању истраживачке пристрасности при избору испитаника који ће бити анкетирани и повећању валидности истраживања избором компетентних испитаника.

Узорак ће сачињавати:

1. Повратници смјештени у затворским јединицама на подручју Републике Српске,

2. Стручно особље (васпитачи казнено-поправних установа, социјални радници центара за социјални рад, полицијски службеници, судије основних судова),
3. Грађани.

7. Начин обраде података и извођење закључака

Прикупљени подаци, добијени кроз посебно осмишљене анкете за грађане, стручно особље и повратнике, обрадиће се методама статистичке анализе. Подаци ће бити обрађени у *SPSS*, верзије 19.0 и у *MS Excelu*.

Подаци добијени интервјуом ће се обрадити квалитативном анализом, а потом на исти начин и интерпретирати и представити.

Резултати овог научноистраживачког пројекта презентоваће се на посебно организованом округлом столу, у просторијама Високе школе унутрашњих послова, у септембру 2015. године.

8. Динамика реализације (фазе) пројекта

Пројекат ће се реализовати кроз шест фаза:

1. **I фаза: Организовање округлог стола** на тему "Рецидивизам делинквената-проблем друштва или појединца?" у просторијама Високе школе унутрашњих послова са циљем размјене искустава и идеја релевантих субјеката о утицају на рецидивизам делинквената.
Прва фаза подразумијева ангажовање 3 истраживача, који је ће ову фазу реализовати током 2014. године.
2. **II фаза: Израда анкетних упитника** за повратнике, грађане и стручно особље и листе питања за интервју.
Друга фаза пројекта подразумијева ангажовање пет истраживача, који ће ову фазу реализовати до 6. 5. 2014. године.
3. **III фаза: Прикупљање података (анкетирање) и интервју.**
Трећа фаза подразумијева анкетирање грађана, стручног особља и повратника, као и обављање интервјуа са повратницима. За реализацију ове фазе потребно је ангажовати све више стручне сараднике Високе школе унутрашњих послова, који ће ову фазу реализовати до августа 2014. године.
4. **IV фаза: Унос података, статистичка обрада резултата истраживања и истраживачко закључивање.**
За реализацију дијела четврте фазе који се односи на унос података потребно је ангажовати све више стручне сараднике Високе школе унутрашњих послова, док је за статистичку обраду података и истраживачко закључивање потребно ангажовати пет истраживача. Четврту фазу потребно је реализовати до септембра 2014. године
5. **V фаза: Публиковање извјештаја о истраживању и представљање резултата**
Пета фаза пројекта подразумијева ангажовање пет истраживача, који ће ову фазу реализовати током септембра 2014. године.
6. **VI фаза: Организовање међународног научног скупа** на тему "Рецидивизам извршилаца кривичних дјела – анализа стања, узроци и превенција".
У шестој фази потребно је ангажовати све више стручне сараднике Високе школе унутрашњих послова. Скуп ће се организовати поводом Дана полиције Републике Српске у априлу 2015. године.

9. Материјално-финансијски трошкови

За реализацију овог пројекта потребно је да се обезбиједи слjedeће:

- Канцеларијски и штампани материјал,
- Средства за путне трошкове,
- Средства за штампање извјештаја о истраживању,
- Средства за организацију међународног научног скупа,
- Средства за друге трошкове,
- Рекламни материјал.

Пројекат "Рецидивизам извршилаца кривичних дјела – анализа стања, узроци и превенција" ће суфинансирати Министарство унутрашњих послова Републике Српске.

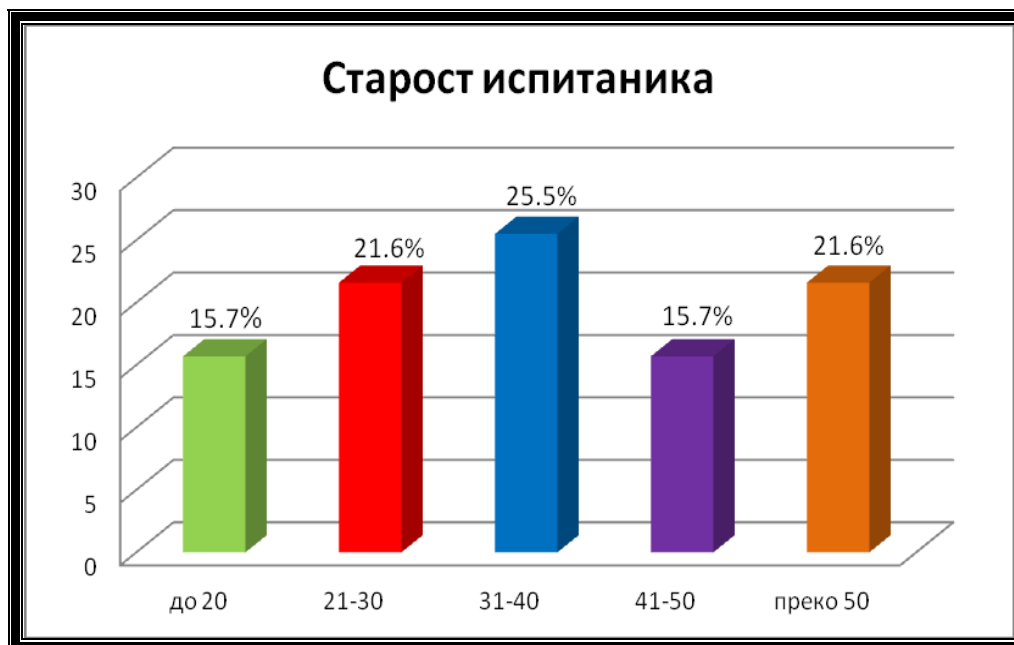
Резултати емпиријског истраживања - Интерпретација

РЕЗУЛТАТИ ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА – ИНТЕРПРЕТАЦИЈА

Интерпретација резултата на узорку грађани

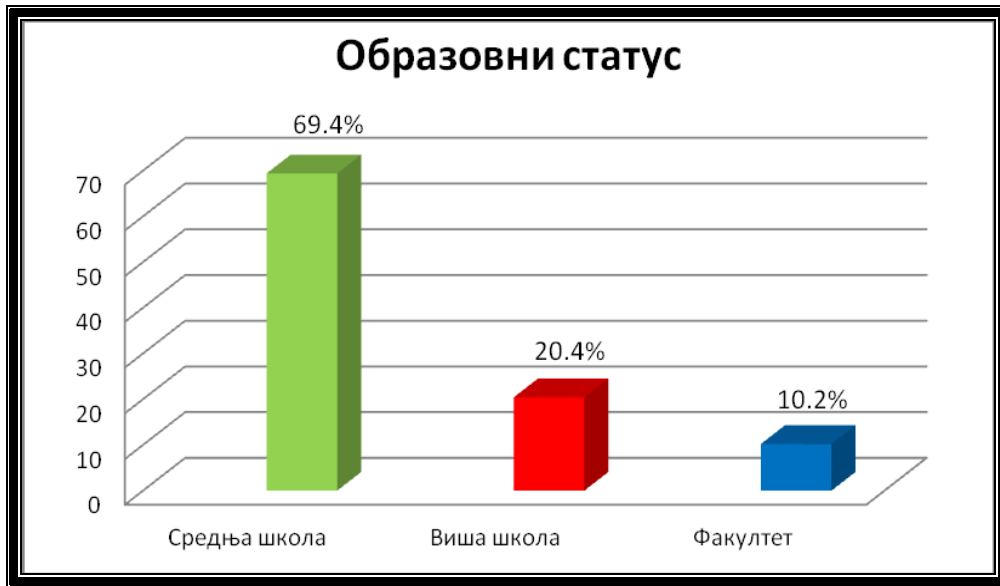
Социодемографске карактеристике

Уврштавање узорка грађана у оквиру пројекта имало је за циљ добијање резултата по релевантним питањима, на наведену тему, од особа које нису професионално упознате и инволвиране у рад са рецидивистима и са извршиоцима кривичних дјела, уопште. Међутим, како сваки уређени друштвени систем кроз своје институције треба примарно да обезбиједи како општу тако и личну безбједност својих грађана, настојали смо кроз овај рад да сагледамо перцепцију грађана о узроцима рецидивизма, њиховој социјалној дистанци према овој категорији, значају улоге и мјера које спроводе поједине институције, како директно тако и индиректно, у раду са рецидивистима (полиција, судови и тужилаштва, казнено-поправне установе, локална власт, невладине организације, центри за социјални рад, медији). Укупан број испитаника ове категорије је 52. Добили смо их методом случајног узорка, а накнадном анализом смо утврдили да нико од њих не обавља занимања која су заступљена у преосталим категоријама испитаника овог пројекта – социјални радници, васпитачи, судије, полицијски службеници. Резултати које смо добили послужили су нам и да упоредимо ставове грађана, као "неутралног" узорка у смислу стручне компетентности на испитивану тему, у односу на ставове осталих категорија испитаника који имају специфичне професионалне улоге у оквиру друштвеног система за рад са рецидивистима.

Узорак категорије грађана у овом пројекту је уједначен по полу (53,1% су чиниле жене, а 46,9% мушкарци). На графикону је приказана дистрибуција испитаника по њиховом узрасту. Можемо видјети да се највећи број налази у узрастном интервалу 31–40 година (25,5%), а слиједе узрасни интервали 21–30 и преко 50 година (21,6%).

Најмањи проценат испитаника (15,7%) је у узрасним интервалима до 20 и 41–50 година.

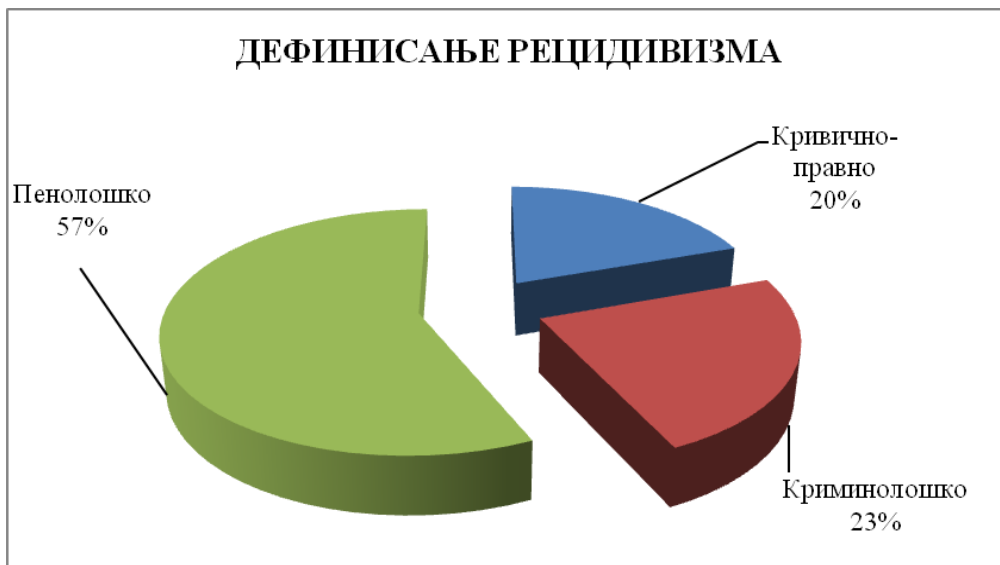

Сагледавајући образовни статус испитаника, уочавамо да их је највећи број са средњом стручном спремом (69,4%), са високом школом их је 20,4%, док их је 10,2% с факултетским образовањем. Од укупног броја испитаника, 46% се изјаснило да је незапослено.

Интерпретација одговора на питање: „Како дефинишете рецидивизам у извршењу кривичног дјела?“

Рецидивизам у извршењу кривичних дјела се може дефинисати са кривичноправног, криминолошког и пенолошког аспекта.

Испитаницима су у упитнику била понуђена три описна сагледавања овог феномена, која су одговарала претходно наведеним дефиницијама рецидивизма. Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

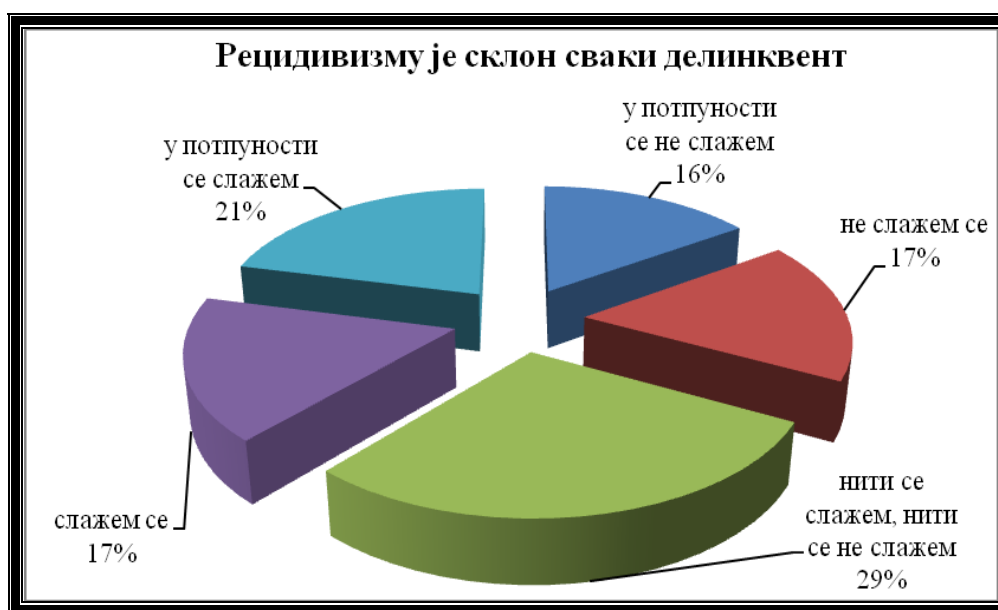

С претходног графикона се види да грађани у највећој мјери феномен рецидивизма перципирају кроз пенолошко дефинисање (57%). Значи, за већину грађана је рецидивиста свако лице које се налази на издржавању казне лишења слободе, а већ је раније издржавало једну или више казни ове врсте. Мањи број (23%) је ближи криминолошком сагледавању рецидивизма, тј. да је то особа која је извршила више од једног кривичног дјела, без обзира да ли је она формалноправно санкционисана, у виду судске одлуке, од надлежних државних институција. Двадесет посто испитаника рецидивистом сматра лице којем се суди опет, након већ издржане затворске казне (кривичноправно дефинисање рецидивизма).

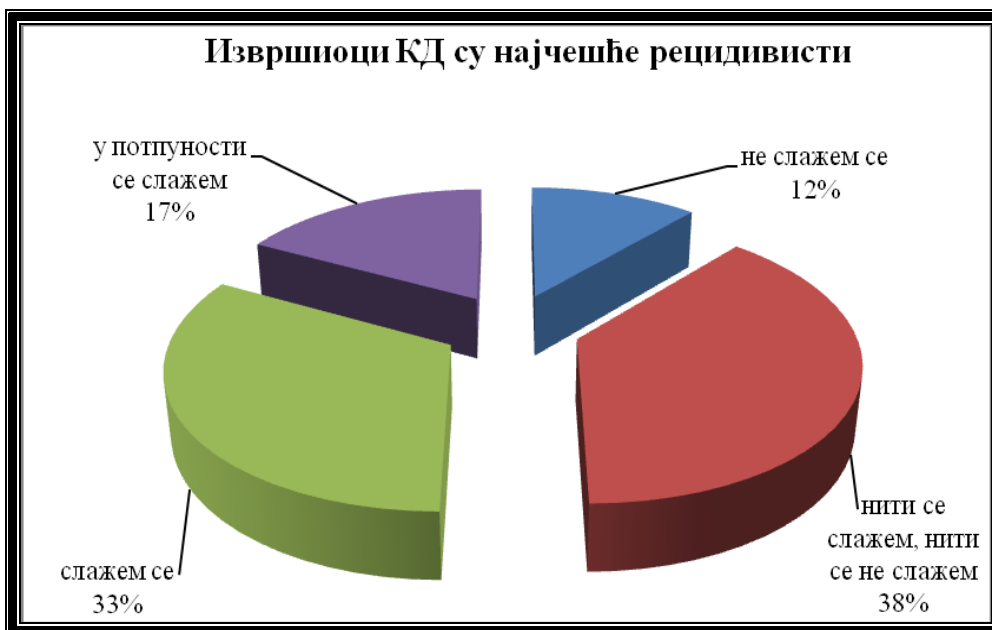
Интерпретација одговора на питање везано за ставове грађана према рецидивистима и етиологији рецидивизма

Ово питање се односи на мјерење ставова, гдје се од грађана тражило да искажу степен слагања са изнесеним тврдњама. Тврдње гласе: „Рецидивизму је склон сваки делинквент“, „У структури извршилаца кривичних дјела највећи број је рецидивиста“, „Рецидивизам је условљен вишеструким друштвеним факторима, међу којима је фактор личност занемарљив“, „Неповјерење грађана према осуђеницима је важан узрок њихових даљих криминалних радњи“, „Осуђенику не остаје ништа друго него да настави криминалним путем након изласка из затвора. Друштво му не даје другу прилику“ и „Извршиоци кривичних дјела су рођени злочинци.“ Понуђени степен слагања са наведеним тврдњама је од 1 до 5.

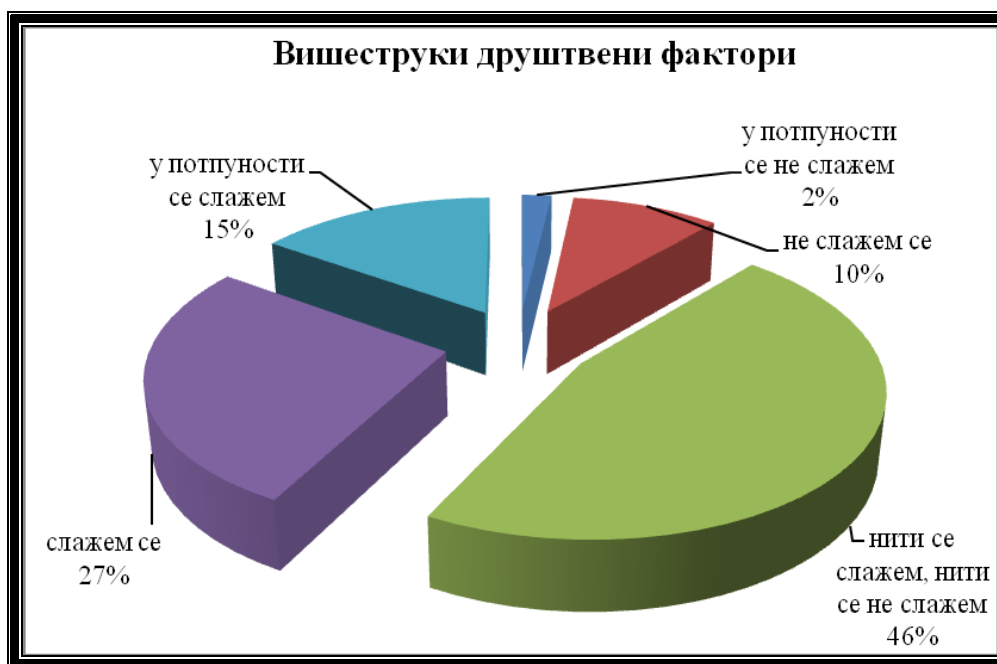
Процентуални однос датих одговора на ова питања је представљен на сљедећим графиконима:

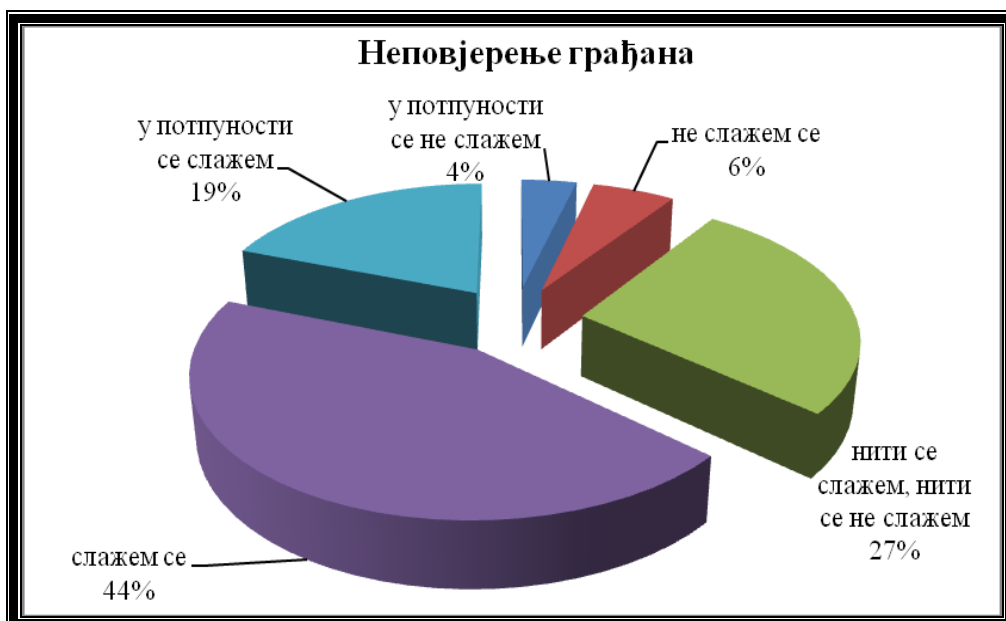
Са понуђеном тврдњом да је рецидивизму склон сваки делинквент, 38% испитаника се сложило, док их је 33% изразило неслагање. Значи, нешто више од трећине испитаника сматра да су особе које су испољиле неке облике антисоцијалног понашања којима се крше неке моралне, прекршајне или кривичноправне норме склоне понављању таквог облика понашања.

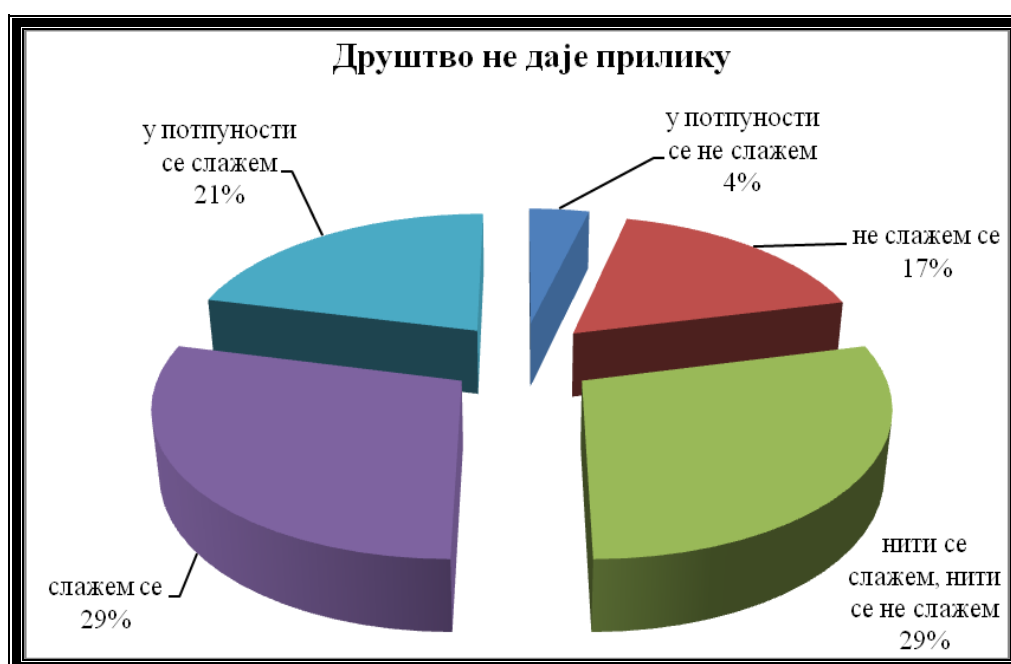
С тврдњом да је у структури извршилаца кривичних дјела највећи број рецидивиста слаже се 50% испитаника, док их се свега 12% не слаже.

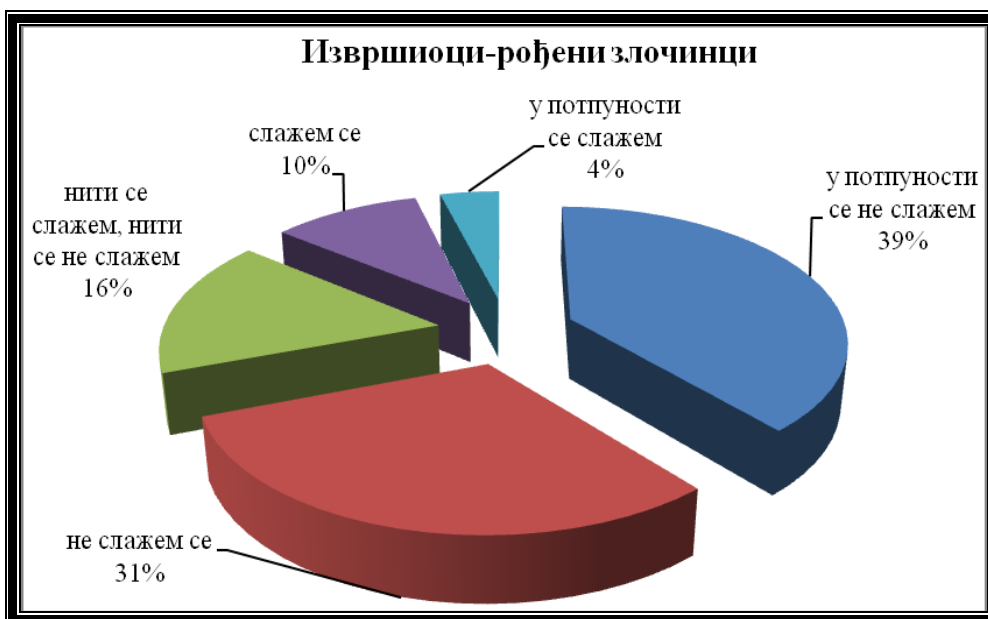
С тврдњом да је рецидивизам условљен вишеструким друштвеним факторима, а да је фактор личности занемарљив, сагласило се 42% испитаника, наспрам 12% који се нису сложили.

Из претходног графика видимо да се испитаници у значајној мјери (63%) слажу да је неповјерење грађана према осуђеницима важан узрок њихових даљих криминалних радњи, наспрам свега 10% оних који се нису сложили са овом тврдњом.

Педесет посто испитаника сматра да друштво не даје другу прилику осуђенику након што изађе из затвора, те му не остаје ништа друго него да настави криминалним путем. С оваквим мишљењем се не слаже 21% испитаника.

С тврдњом да су извршиоци кривичних дјела „рођени злочинци“ слаже се само 14% испитаника, док велика већина, њих 70%, не дијели то мишљење.

Кроз питања у упитнику и одговоре (у виду изношења степена слагања са појединим тврдњама) које смо добили, а чији су резултати представљени на претходним графиконима, сагледали смо перцепцију грађана везану за етиологију рецидивизма као и факторе који утичу на овај феномен. Можемо закључити да грађани не сматрају да су особе које чине кривична и нека друга дјела која су социјално неприхватљива за то предодређене биолошки, односно да се рађају као злочинци. У сагледавању условљености појаве рецидивизма, већи акценат се ставља на вишеструке друштвене факторе него на саму личност појединца. Испитаници у великој мјери сматрају да је неповјерење грађана према осуђеницима важан узрок њихових даљих криминалних радњи. Али исто тако, у нешто мањој мјери, да им друштво не даје другу прилику те им не остаје ништа друго него да наставе криминалним путем. О томе да су рецидивизму склони сви делинквенти опречна су мишљења грађана, али у значајно већој мјери сматрају да је у структури извршилаца кривичних дјела највећи број рецидивиста.

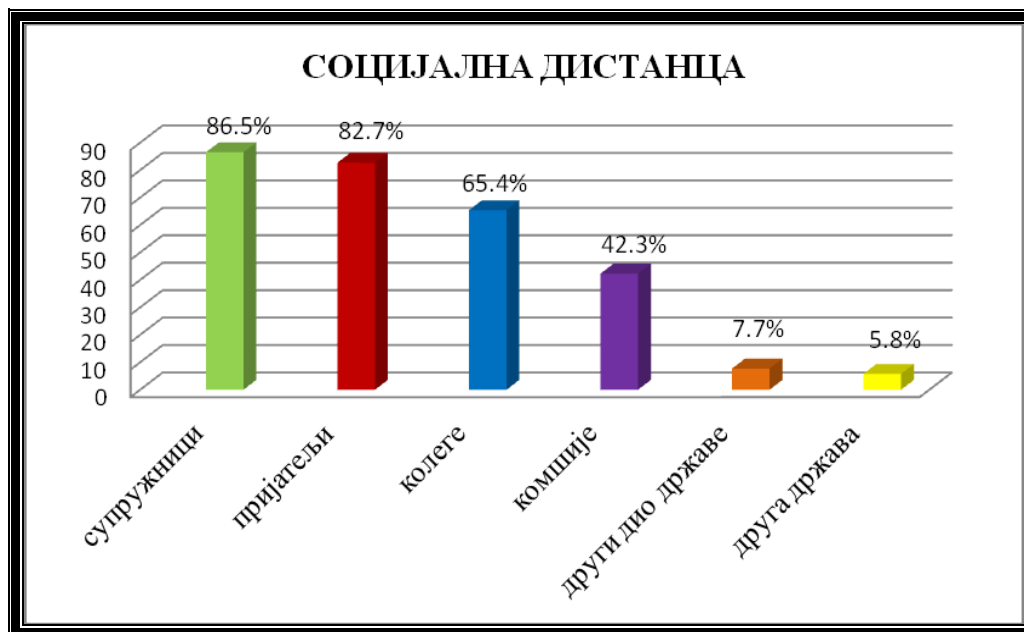
Могли бисмо рећи да су „грађани“ показали одређени ниво разумијевања за особе које се враћају у свијет криминалних активности. Занимљиво је што су испитаници значајно већи допринос појави рецидивизма приписали друштву и окружењу, стављајући у други план саму личност појединца и његову одговорност за дјела које чини. У упитнику није била наведена јасна диференцијација на које врсте кривичних дјела мислимо када говоримо о рецидивистима, али с обзиром на претходно наведено, може се наслутити да су испитаници у највећој мјери подразумијевали имовински криминалитет. Можда и податак да се 46% испитаних грађана изјаснило да није у радном односу, може донекле расвијетлити добијене резултате.

Интерпретација одговора на питање: „Какав Вам је однос са бившим осуђеником прихватљив?“

Овим питањем смо настојали да измјеримо степен социјалне дистанце коју испитаници показују према бившим осуђеницима. Понуђено им је да изаберу социјалне релације које су за њих прихватљиве. Понуђене релације су: супружници, пријатељи,

колеге, комшије, одвојени дио државе и друга држава. Постојала је могућност избора више релација.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикану:

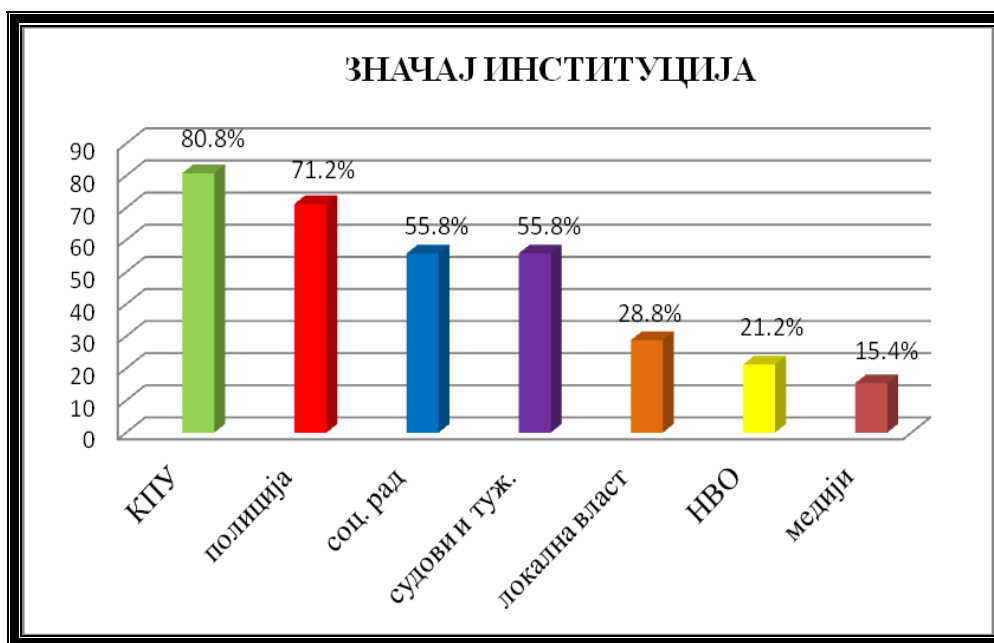

Из претходног графикана се види да је највећа социјална дистанца грађана у односу према бившим осуђеницима у социјалној релацији супружници (преко 86,5% испитаника не би изабрало бившег осуђеника за брачног партнера), а затим у избору пријатеља (преко 82,7% испитаника не би их изабрало за пријатеље). Чак 65,4% испитаника не би изабрало бившег осуђеника за колегу, а 42,3% за комшију. Мањи број испитаника је исказао став да би вољели да бивши осуђеници живе у другом дијелу државе или у другој држави. С обзиром на категорију у односу на коју смо мјерили социјалну дистанцу, резултати су и очекивани. Што је већа интимност (блискост) понуђене социјалне релације, то је и дистанца већа. Оваква дистанца окружења може негативно утицати на бивше преступнике у њиховој тежњи да се реинтегришу у друштвену средину и настојање да своја понашања сведу у оквире који су социјално прихватљиви.

Интерпретација одговора на питање везано за значај улоге институција у раду са повратницима

У овом питању од испитаника је тражено да оцијене значај улоге појединих институција (казнено-поправне установе, полиција, центри за социјални рад, судови и тужилаштва, медији, локална власт и невладин сектор) у раду са повратницима. Распон оцјена је од 1 до 5, односно од безначајне улоге до веома значајне улоге. Такође, било им је понуђено да упишу име и неке друге институције, а која није понуђена, за коју мисле да је важна у раду са повратницима.

Дистрибуција датих одговора на ово питање је представљена на сљедећем графикану:

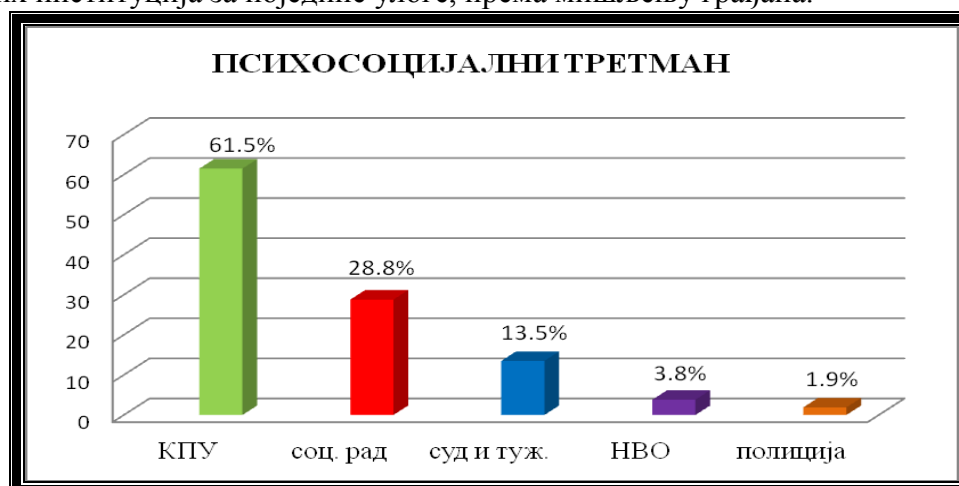

Из претходног графика се уочава да најзначајнију улогу у раду са повратницима грађани додјељују казнено-поправним установама (80,8%), слиједи, према значају, улога полиције (71,2%), судова и тужилаштва и центара за социјални рад (55,8%). Мањи значај у раду са повратницима је приписан локалној власти (28,8%), невладином сектору (21,2%) и медијима (15,4%).

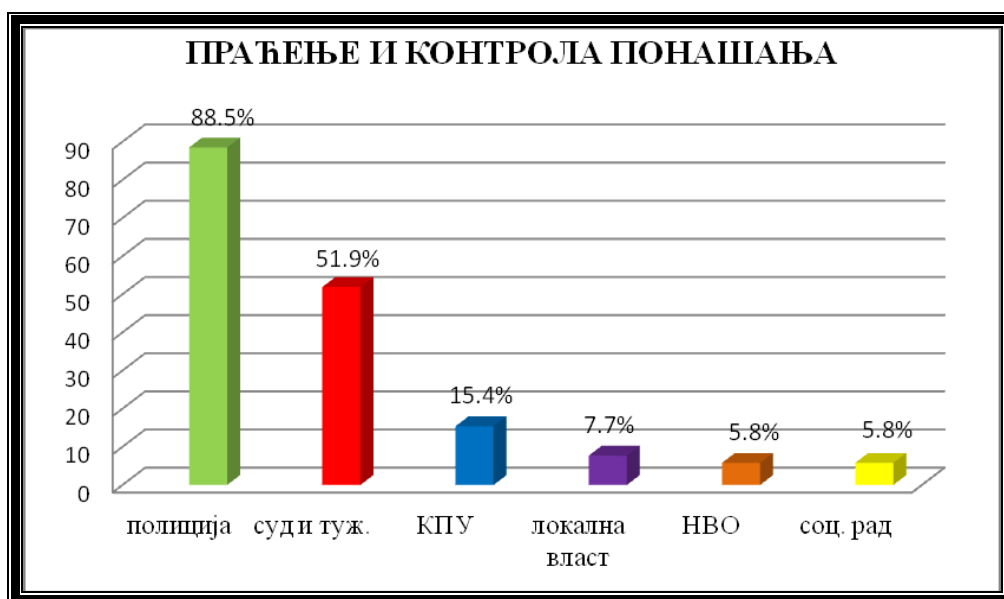
Интерпретација одговора на питање о улози институција када је у питању рад са рецидивистима

Овим питањем су обухваћене све релевантне институције које се на директан или индиректан начин баве рецидивистима, те су грађани требали да појединим институцијама додијеле неку од понуђених улога у раду са рецидивистима. Постојала је могућност давања вишеструке улоге свим институцијама. Улоге које су додјељиване јесу: психосоцијални третман, праћење и контрола понашања, помоћ при запошљавању, финансијска подршка и помоћ, савјетодавни рад и боља сарадња са медијима за сљедеће институције: полиција, казнено-поправне установе, центри за социјални рад, судови и тужилаштва и невладин сектор.

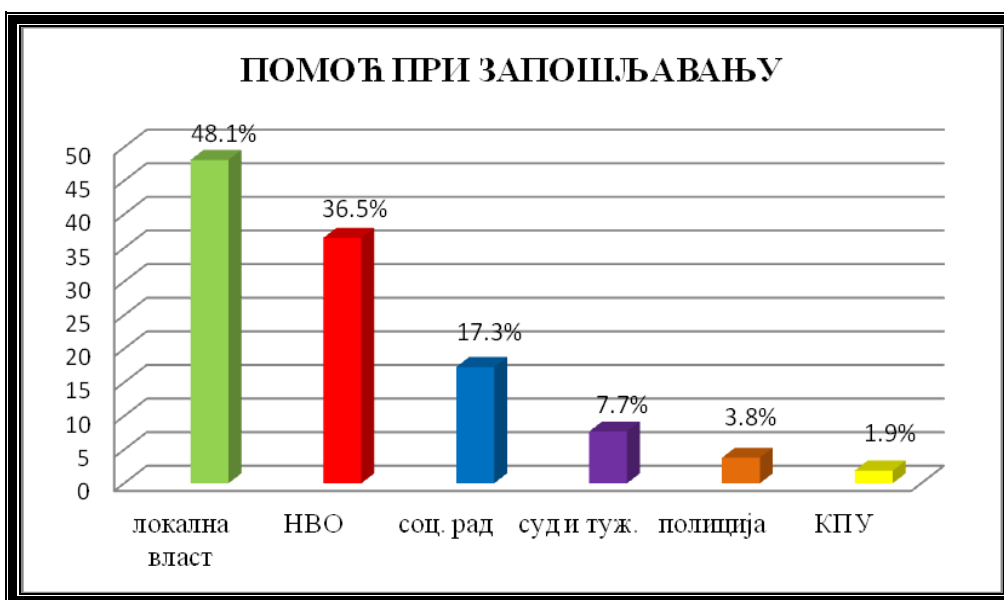
Обрада резултата и њихов приказ је урађен тако да смо представили значај појединих институција за поједине улоге, према мишљењу грађана.

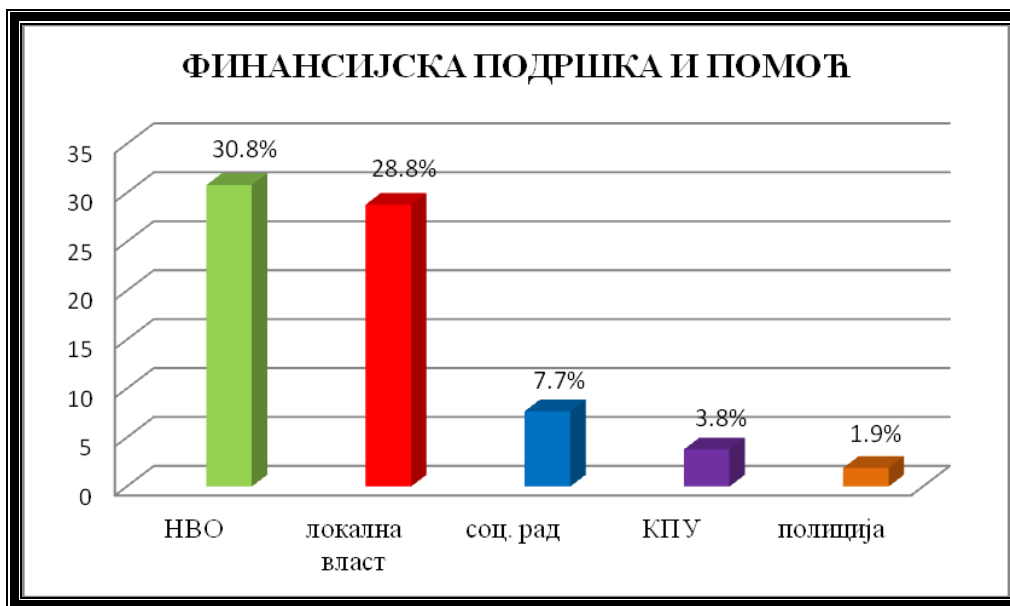
У спровођењу психосоцијалног третмана са рецидивистима, према грађанима, највећу улогу би требале имати казнено-поправне установе (61,5%), а слиједи центри за социјални рад (28,8%), судови и тужилаштва (13,5%), невладине организације (3,8%) и полиција (1,8%).

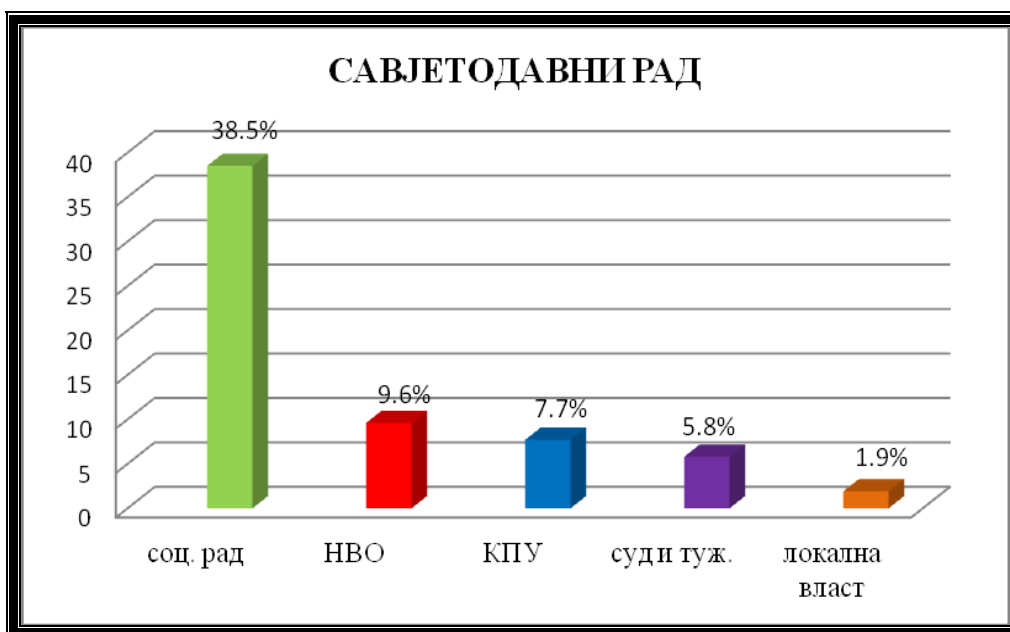
Према грађанима, у праћењу и контроли понашања рецидивиста највећу улогу треба да има полиција (88,5%), затим судови и тужилаштва (51,9%), казнено-поправне установе (15,4%), локална власт (7,7%), невладине организације и центри за социјални рад (5,8%).

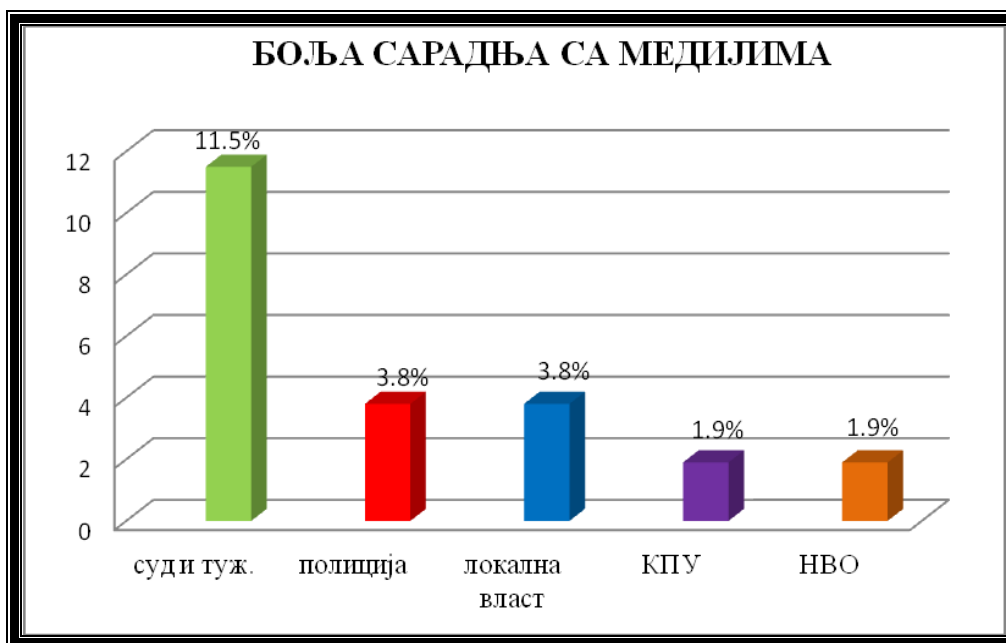
Рецидивистима би највише требали помоћи при запошљавању локална власт (48,1%), невладин сектор (36,5%), центри за социјални рад (17,3%), судови и тужилаштва (7,7%), полиција (3,8%) и казнено-поправне установе (1,9%).

Финансијском подршком и помоћи рецидивистима треба да се, према мишљењу грађана, у највећој мјери баве невладине организације (30,8%), локална власт (28,8%), центри за социјални рад (7,7%), казнено-поправне установе (3,8%) и полиција (1,9%).

Савјетодавним радом у раду са рецидивистима треба да се у највећој мјери баве центри за социјални рад (38,5%), а затим невладине организације (9,6%), казнено-поправне установе (7,7%), судови и тужилаштва (5,8%) и локална власт (1,9%).

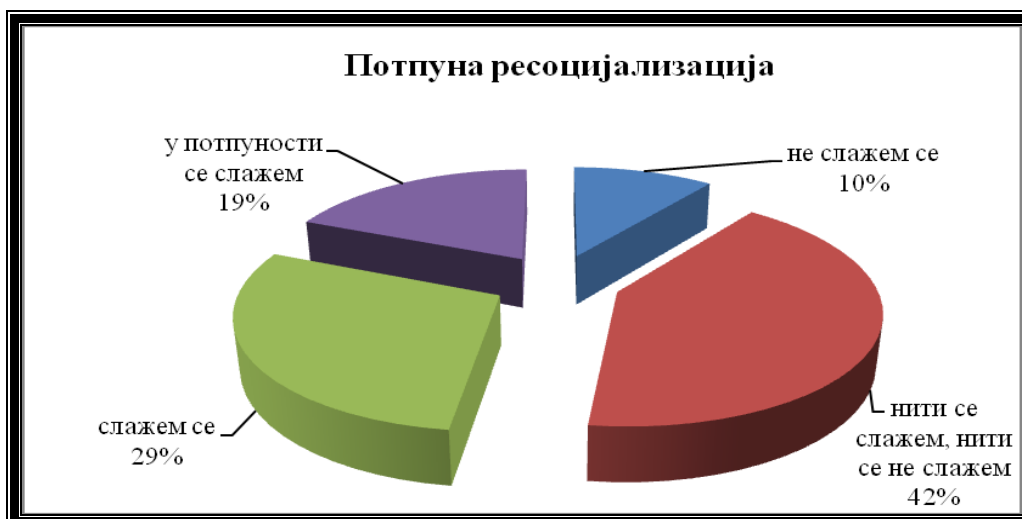
Односима са медијима, у смислу побољшања друштвеног положаја повратника и рада на пружању шансе и стварању услова за адекватну реинтеграцију у друштво, треба највише да се баве судови и тужилаштва (11,5%).

Дакле, сагледавајући ставове грађана о улози појединих институција у раду са рецидивистима закључујемо сљедеће: полиција треба доминантно да се бави праћењем и контролом понашања рецидивиста; судови и тужилаштва у највећој мјери треба да се баве праћењем и контролом понашања; казнено-поправне установе требало би да су ангазоване у психосоцијалном третману и донекле у праћењу и контроли понашања; улога центара за социјални рад би била савјетодавни рад, психосоцијални третман и помоћ при запошљавању; невладине организације би имале улогу у помоћи при запошљавању, као и у финансијској подршци; од локалних власти се такође очекује егзистенцијална помоћ, било у виду запошљавања или финансијске помоћи.

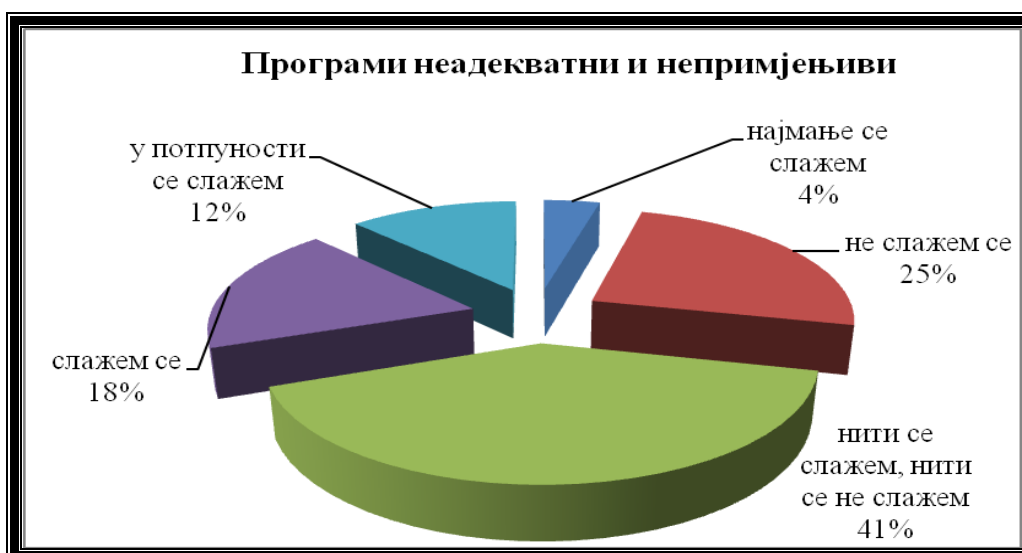
Интерпретација одговора на питање везано за ставове према постојећим програмима ресоцијализације

У о њ м питању о д грађана је тражено да изнесу властити степен слагања с понуђеним ставовима оцјенама од 1 до 5, гдје 1 означава „најмање се слажем“, док 5 означава „у потпуности се слажем“. Ставови гласе: „Очекујем потпуну ресоцијализацију и укључивање лица у друштвено окружење“, „Не очекујем много јер су програми неадекватни и непримјењиви“, „Сумњам у стручност особља које ради са повратницима“, „Повратници су рођени криминалци, тако да су моја очекивања негативна“ и „Немам сазнања о тим програмима“.

Раподјела добијених одговора на ово питање је представљена на сљедећим графиконима:

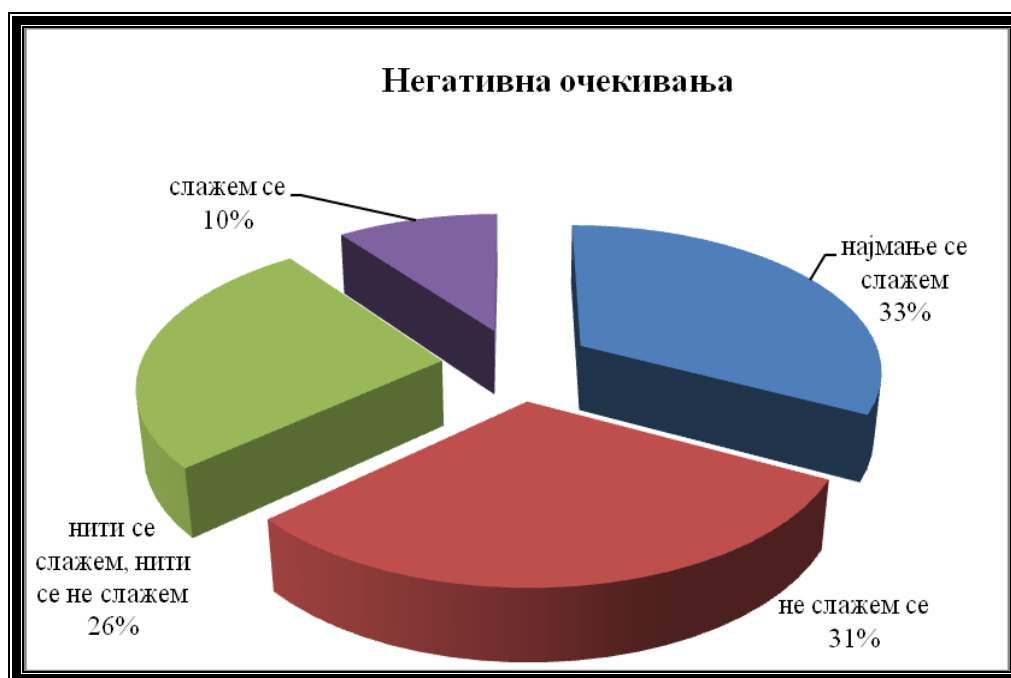
Око половине испитаника (48%) вјерује у успјешност програма ресоцијализације и адекватно укључивање лица у друштвене процесе.

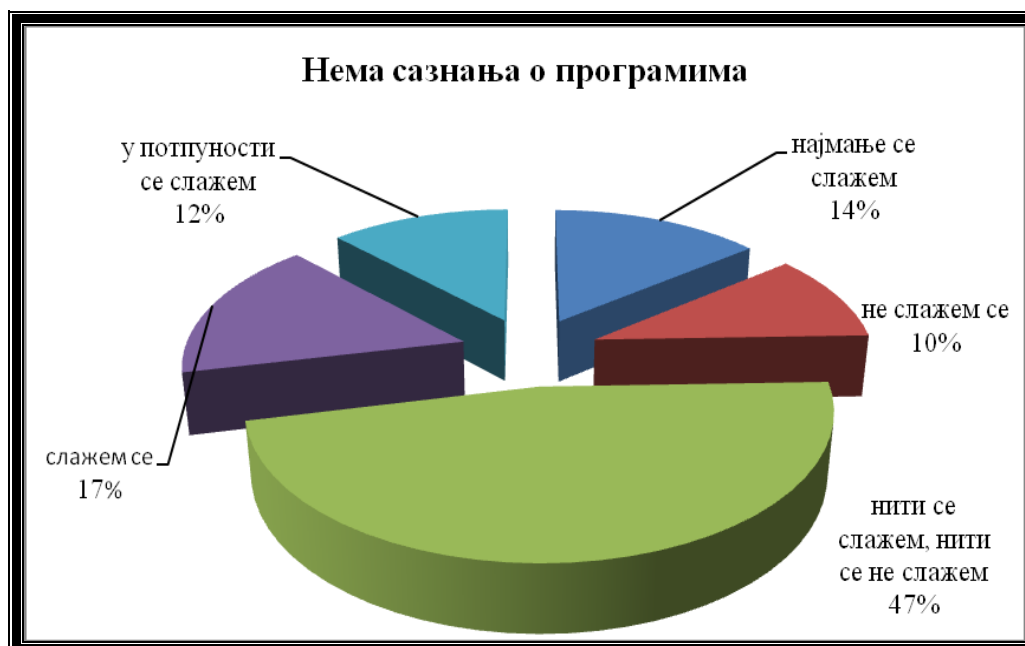
О ставу да су програми неадекватни и непримјениви, те да од њих не треба очекивати много, опречна су мишљења грађана.

На основу претходног графикана можемо рећи да грађани у извјесној мјери износе сумњу у стручност особља које ради с повратницима.

На претходном графикану приказана је структура одговора испитаника на тврдњу да су повратници рођени криминалци, те да су, с обзиром на ту премису, негативна очекивања у правцу њихове ресоцијализације. С наведеном тврдњом сложило се свега 10% грађана, што је приближно усаглашено са њиховим мишљењем о биолошкој неусловљености криминалног понашања изнесеним у претходном дијелу упитника који се односио на етиологију рецидивизма.

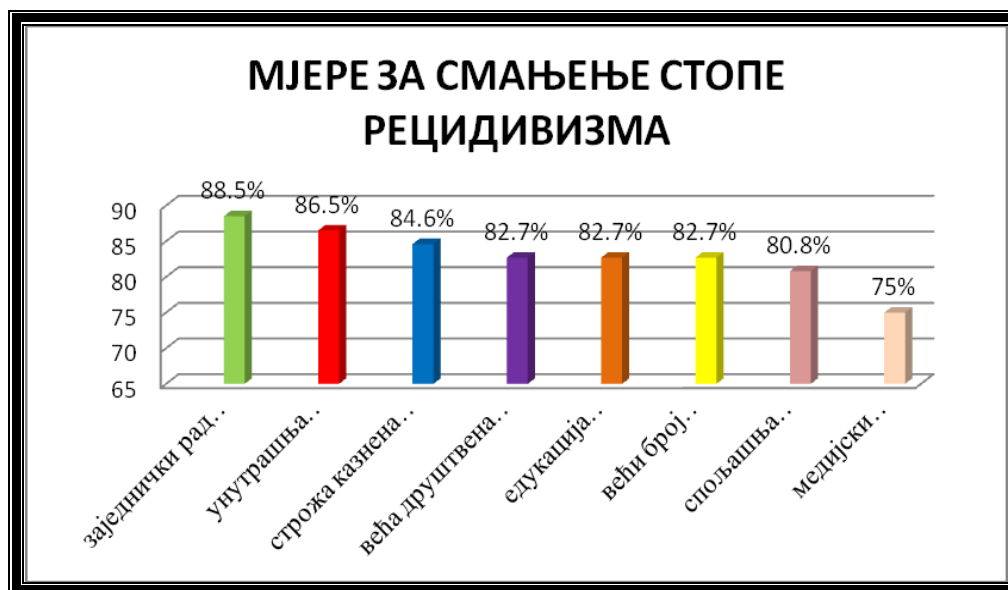
На основу питања о томе колико су грађани упознати с програмима ресоцијализације, уочавамо да је њихово мишљење подијељено и да највећи проценат нема издефинисан став о томе.

Из претходних питања, која се односе на очекивања грађана према програмима ресоцијализације у које су укључени делинквенти, већина није довољно упозната са том проблематиком те нема јасан став (нити се слажу, нити се не слажу). Међутим, можемо рећи да они не сматрају да су особе које врше кривична дјела урођени злочинци, те да вјерују у могућности програма ресоцијализације, гдје би требало радити на оспособљавању и стручном усавршавању особља које се тим проблемима бави, али и на побољшавању и адаптирању програма који се примјењују.

Интерпретација одговора на питање: „Стопу рецидивизма би смањиле следеће мјере?“

У овом питању испитаници су требали да оцијене понуђене мјере које би по ауторима пројекта смањиле стопу рецидивизма, и то у распону од „у потпуности се слажем“ до „у потпуности се не слажем“. Понуђене мјере су се односиле на увођење строже казнене политике, заједнички рад институција на овом проблему, већу друштвену бригу око запослења ових лица, едукацију стручног особља, већи број стручних лица која раде у пеналној установи, спољашњу контролу рада институција, унутрашњу контролу и медијски допринос у рјешавању овог проблема.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на следећем графикану:

Све понуђење мјере су, према мишљењу грађана, значајне за смањење стопе рецидивизма. Према њима, најважнија је увезаност и синхронизација у виду заједничког рада институција које се баве овом проблематиком. Али исто тако сматрају да би казнена политика требала бити строжа, да би требало радити на едукацији стручног особља и повећању броја стручних лица која раде са осуђеницима у пеналној установи. То би све требало бити пропраћено већом друштвеном бригом о запослењу ових лица и адекватном медијском сликом која би требала помоћи у рјешавању овог проблема.

Закључци истраживања узорка грађани

У оквиру пројекта „Рецидивизам у извршењу кривичних дјела“ анкетирани су 52 грађанина, које смо добили методом случајног узорка. Узорак ове категорије испитаника је уједначен по полу (53,1% су чиниле жене, а 46,9% мушкарци). Њихова дистрибуција према узрасним интервалима је сљедећа: до 20 година 15,7%, 21–30 година (21,6%), 31–40 година (25,5%), 41–50 година (15,7%) и преко 50 година (21,6%). С обзиром на образовни статус, њих 69,4% је са средњом стручном спремом, 20,4% је са високом школом, а 10,2% с високим образовањем. Четрдесет шест посто испитаника се изјаснило да није у радном односу (запослено). Немамо податак да ли и колико је испитаника још увијек у процесу образовања.

Анализирајући како испитаници сагледавају и појмовно схватају рецидивизам, закључили смо да највећи број (57%) овај феномен перципира кроз пенолошко дефинисање, тј. да је рецидивиста свако лице које се налази на издржавању казне лишења слободе, а већ је раније издржавало једну или више казни ове врсте. Мањи број (23%) је ближи криминолошком сагледавању рецидивизма, тј. да је повратник особа која је извршила више од једног кривичног дјела, без обзира да ли је она формалноправно санкционисана, у виду судске одлуке, од надлежних државних институција. Двадесет посто испитаника рецидивистом сматра лице којем се суди опет, након већ издржане затворске казне (кривичноправно дефинисање рецидивизма).

Анализирајући ставове грађана везано за етиологију рецидивизма као и факторе који утичу на овај феномен, можемо закључити да они не сматрају да су особе које чине кривична и нека друга дјела која су социјално неприхватљива за то предодређене биолошки, односно да се рађају као злочинци. У сагледавању условљености појаве рецидивизма, већи акценат стављају на вишеструке друштвене факторе него на саму личност тих појединаца. Испитаници у великој мјери сматрају да је неповјерење грађана према осуђеницима важан узрок њихових даљих криминалних радњи. Али исто тако, у нешто мањој мјери, да им друштво не даје другу прилику, те им не остаје ништа друго него да наставе криминалним путем. О томе да су рецидивизму склони сви делинквенти опречна су мишљења грађана, али у значајно већој мјери сматрају да је у структури извршилаца кривичних дјела највећи број рецидивиста.

Могли бисмо рећи да су „грађани“ показали одређени ниво разумијевања за особе које се враћају у свијет криминалних активности. Занимљиво је што су испитаници значајно већу улогу у појави рецидивизма приписали друштву и окружењу, стављајући у други план саму личност појединца и његову одговорност за дјела која чини. У упитнику није била наведена јасна диференцијација кривичних дјела на која мислимо када говоримо о рецидивистима, али с обзиром на претходно наведено, може се наслутити да су испитаници у највећој мјери под њима подразумевали имовински криминалитет. Можда и податак да се 46% испитаних грађана изјаснило да није у радном односу, може донекле расвијетлити добијене резултате.

Негативан (погрешан) однос друштва према бившим осуђеницима, у смислу неповјерења грађана према њима, постојања изражене социјалне дистанце, непостојања нове шансе у виду запослења, обезбјеђивања материјалне егзистенције легалним активностима, отежава процес њихове социјалне реинтеграције, што као последицу може имати њихово враћање у свијет криминала. То се објашњава кроз теорије социјалне патологије, као што су нпр. теорија етикетирања и примарне и секундарне девијације. Ако друштво својом реакцијом према бившим осуђеницима дјелује тако да их одбацује, деградира, непрестано прати и контролише, доводи у сумњу, поништава њихов статус прије етикетирања, то доводи до тога да девијантност постаје

доминантном идентификацијом за те особе, и оне почињу саме себе тако доживљавати, те им девијантна каријера остаје као једина алтернатива.

Испитујући социјалну дистанцу грађана према бившим осуђеницима, добили смо резултате да што је већа интимност (блискост) понуђене социјалне релације, то је и дистанца већа. Највећа социјална дистанца је у социјалној релацији супружници (преко 86,5% испитаника не би изабрало бившег осуђеника за брачног партнера), а затим за избор пријатеља (преко 82,7% испитаника не би га изабрало за пријатеља). Чак 65,4% испитаника не би изабрало бившег осуђеника за колегу, док 42,3% за комшију. Мањи број испитаника је исказао став да би волио да бивши осуђеници живе у другом дијелу државе или у другој држави. Оваква социјална дистанца окружења може негативно утицати на бивше преступнике у њиховој тежњи да се реинтегришу у друштвену средину и настојању да своје понашање сведу у оквире социјално прихватљивог.

Најзначајнију улогу у раду с повратницима грађани дају казнено-поправним установама, слиједи улога полиције, судова и тужилаштва и центара за социјални рад. Мањи значај у раду с повратницима је приписан локалној власти, невладином сектору и медијима.

Сагледавајући ставове грађана о врсти улоге појединих институција у раду са рецидивистима, закључујемо сљедеће: полиција треба доминантно да се бави праћењем и контролом понашања рецидивиста; судови и тужилаштва у највећој мјери треба да се баве праћењем и контролом понашања; казнено-поправне установе требало би да су ангажоване у психосоцијалном третману и донекле у праћењу и контроли понашања; улога центара за социјални рад би била савјетодавни рад, психосоцијални третман и помоћ при запошљавању; невладине организације би имале улогу у помоћи при запошљавању, као и у финансијској подршци; од локалних власти се такође очекује егзистенцијална помоћ, било у виду запошљавања или финансијске помоћи.

Већина грађана није довољно упозната с програмима ресоцијализације у које су укључени делинквенти, те нема јасан став о тој проблематици (нити се слажу, нити се не слажу). Међутим, можемо рећи да они не сматрају да су особе које врше кривична дјела урођени злочинци, те да вјерују у могућности програма ресоцијализације, гдје би се требало радити на оспособљавању и стручном усавршавању особља које се тим проблемима бави, али и на побољшавању и адаптирању програма који се примјењују.

Према мишљењу грађана, све мјере понуђене у упитнику (увођење строже казнене политике, заједнички рад институција на овом проблему, већа друштвена брига око запослења ових лица, едукација стручног особља, већи број стручних лица која раде у пеналној установи, спољашња контрола рада институција, унутрашња контрола и медијски допринос) јесу значајне за смањење стопе рецидивизма. Према њима, најважнија је увезаност и синхронизација у виду заједничког рада институција које се баве овом проблематиком. Али исто тако сматрају да би казнена политика требала бити строжа, да би се требало радити на едукацији стручног особља и повећању броја стручних лица која раде с осуђеницима у пеналној установи. То би све требало бити пропраћено већом друштвеном бригом о запослењу ових лица и адекватном медијском сликом која би требала помоћи у рјешавању овог проблема.

Интерпретација резултата на узорку полицијски службеници МУП-а РС

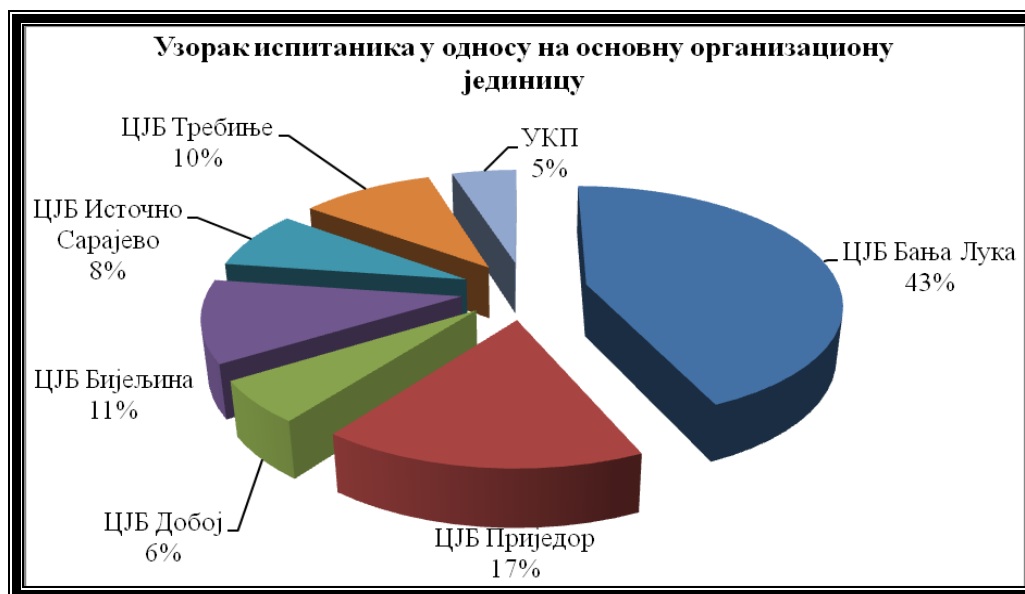
Идентификација испитаника из реда полицијских службеника

Узорак испитаника из популације полицијских службеника је износио око 300 полицијских службеника Министарства унутрашњих послова Републике Српске из свих основних организационих јединица као и линија рада полиције. Анализом и увидом у саме анкетне листове полицијских службеника, утврђено је да их један дио није комплетан, усљед чега се приступило њиховом сређивању, те је одређени дио некомплетних анкетних листова анкетираних полицијских службеника одбачен као ирелевантан (усљед некомплетности), након чега је остало 250 анкетних листова ове популационе групе, односно узорак истраживања полицијских службеника као једне од популационих група је износио 250 полицијских службеника.

Од укупног броја испитаника из реда полицијских службеника, 82% испитаника је мушког пола, на основу чега се може констатовати да је узорак истраживања релативно комплементаран са полном структуром укупне популационе групе (МУП-а РС).

Приликом анкетања полицијских службеника, настојала се одржати равномјерна географска распрострањеност анкетираних полицијских службеника, као и распрострањеност заснована на броју становника које центри јавне безбједности МУП-а РС покривају, али је разумљиво да се она није могла у потпуности испоштовати. Када је у питању удио полицијских службеника у узорку посматран по центрима јавне безбједности, највише испитаника је из ЦЈБ Бања Лука, чак 43%, те из ЦЈБ Приједор око 17%. За њима слиједе ЦЈБ Бијељина и ЦЈБ Требиње са 11%, односно са 10%, те ЦЈБ Источно Сарајево са 8% и ЦЈБ Добој са 6%. Из Управе криминалистичке полиције МУП-а РС удио полицијских службеника у узорку истраживања је износио око 5%.

Процентуални однос географске распрострањености анкетираних полицијских службеника је представљен на сљедећем графикону:

Када су у питању полицијски службеници из ЦЈБ Бања Лука, неопходно је поменути да их је чак двије трећине из самог града Бање Луке, те око четвртина из

Градишке и Прњавора, а неколицина из Котор Вароша, Челинца, Лакташа, Мркоњић-Града, Рибника, Српца и Шипова. Највећи број испитаника из ЦЈБ Приједор су из самог града Приједора, а остатак из Козарске Дубице и Новог Града. Преко двије трећине испитаника са подручја ЦЈБ Бијељина су из града Бијељине, а тек неколицина из Зворника, Брчког и Милића. Када је у питању ЦЈБ Источно Сарајево, преко половине испитаника је са Пала, око трећина са Сокоца, а остали из Источног Новог Сарајева. Испитаници из ЦЈБ Требиње су преко половине из Требиња, а остатак из свих других општина које покрива овај Центар. Када је у питању ЦЈБ Добој, сем по једног испитаника који су из Добоја и Брода, сви испитаници су из Теслића.

Што се тиче старосне структуре полицијских службеника који су учествовали у анкетирању, исти су подијељени у одређене старосне групације распона од по десет година, гдје се прва старосна групација односила на испитанике рођене у периоду до 1960. године, друга групација на испитанике рођене у периоду од 1960. до 1970. године, трећа на испитанике рођене у периоду од 1970. до 1980. године, четврта на испитанике рођене у периоду од 1980. до 1990. године и пета групација на испитанике који су рођени након 1990. године. Ако се посматра удио полицијских службеника разврстаних по старости на овај начин, види се да је око половине испитаника рођено у периоду 1970–1980. година, око трећина их је рођена у периоду 1960–1970, око петина се односи на полицијске службенике рођене у периоду 1980–1990, док се остатак са по неколико полицијских службеника односи на полицијске службенике који су рођени прије 1960. године, односно након 1990. године. Из наведеног је примјетно да су анкетирани полицијски службеници релативно старије старосне доби, што одговара и старосној структури полицијских службеника МУП-а РС, уколико се има у виду да се просјек година полицијских службеника у МУП-у РС креће око 40 година.

Када је у питању образовна структура испитаника, око 55% испитаника је навело да посједује средњу стручну спрему, око 42% испитаника је навело да има високу стручну спрему, а преостали проценат испитаника је навео да има вишу стручну спрему или се није изјаснио у погледу стручне спреме. Неопходно је нагласити да су испитаници наводили не ону стручну спрему коју имају завршену, већ стручну спрему радног мјеста на које су тренутно распоређени.

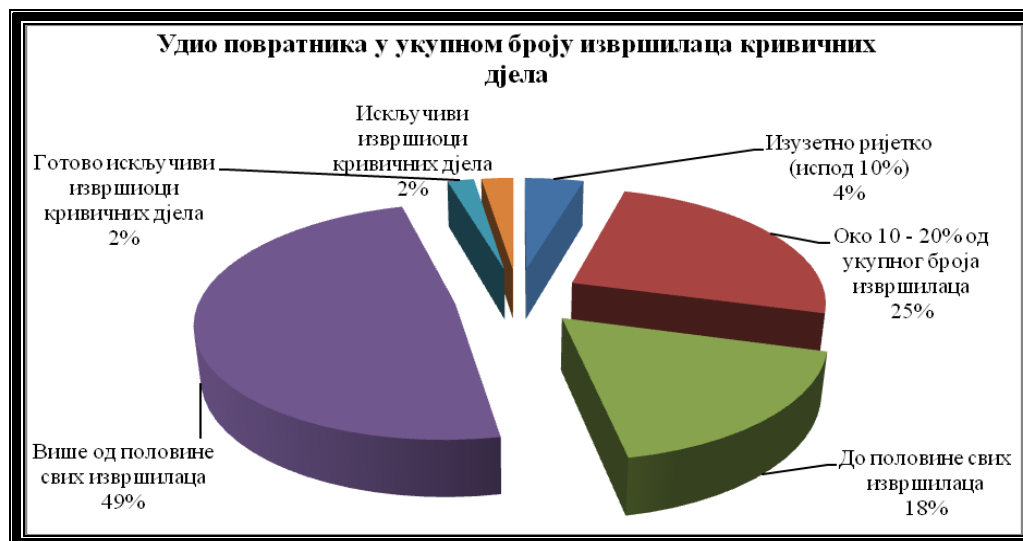
Када су у питању конкретна радна мјеста полицијских службеника који су учествовали у анкетирању, највећи број их је криминалистичких инспектора, криминалистичких полицајаца, те полицајаца. Међутим, није занемарљив ни број вођа сектора, шефова смјена, криминалистичких техничара и других интерних радних мјеста у полицији. Индикативно је да је релативно мало руководних радника (помоћника и замјеника командира станица, командира станица, шефова одсјека, начелника одјељења) учествовало у анкетирању.

Посматрајући по линијама рада, нешто мање од половине испитаника (око 48%) их је из реда униформисане полиције, ком проценту треба додати и око 6% припадника саобраћајне полиције. Преостали дио се односи на припаднике криминалистичке полиције. Из наведеног је видљиво да узорак истраживања по линији рада полиције није комплементаран са удјелом полицијских службеника МУП-а РС по линијама рада, међутим, с обзиром на предмет истраживања, циљано се приступило наведеном омјеру. У контексту наведене стратумске диференцијације, неопходно је навести да су у анкетирању учествовали полицијски службеници и из станичних одјељења полиције, полицијских станица, станица јавне безбједности, сектора криминалистичке полиције и центара јавне безбједности, те неколико криминалистичких инспектора из Управе криминалистичке полиције МУП-а РС.

Интерпретација одговора на питање: "Колики је, по Вашем мишљењу, удио повратника у укупној структури извршилаца кривичних дјела?"

Уколико се занемаре питања анкетног упитника која се односе на идентификацију испитаника, а којих је седам, осмо питање анкетног упитника је прво питање које се односи на ставове полицијских службеника о проблему рецидивизма. Ово питање се односи на упознатост, односно перцепцију полицијских службеника о учесталости и удјелу повратника у извршењу кривичних дјела, посматрајући наведено кроз саме извршиоце кривичних дјела. Конкретно питање гласи: "Колики је, по Вашем мишљењу, удио повратника у укупној структури извршилаца кривичних дјела?", а на ово питање, испитаницима су понуђени одговори гдје су они властиту перцепцију требали оцијенити кроз одређени процентуални распон који је понуђен међу одговорима. Другим ријечима, испитаници су се могли изјаснити само за један од понуђених одговора и нису могли дати властиту одговор на ово питање, односно та могућност није остављена.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

Чак око половине анкетираних полицијских службеника сматра да рецидивисти представљају више од половине свих извршилаца кривичних дјела, односно у структури извршилаца кривичних дјела полицијски службеници сматрају да они учествују више од половине. Овој крајњој перцепцији полицијских службеника треба додати и по 2% испитаника који сматрају да су рецидивисти готово искључиви, односно апсолутно искључиви извршиоци кривичних дјела, што износи више од половине полицијских службеника који сматрају да су рецидивисти претежни извршиоци кривичних дјела, што свакако није ирелевантно.

У овом контексту треба посматрати и око 18% испитаника који сматрају да рецидивисти нешто незнатније учествују у структури свих извршилаца кривичних дјела, односно сматрају да они чине до половине свих извршилаца, што би се могао узети као одређени компромисни одговор, поготово посматрајући га кроз понуђени распон дијаметрално супротних одговора.

Око четвртина испитаника сматра да од 10 до 20% свих извршилаца чине рецидивисти, којем проценту треба додати и око 4% испитаника који сматрају да су

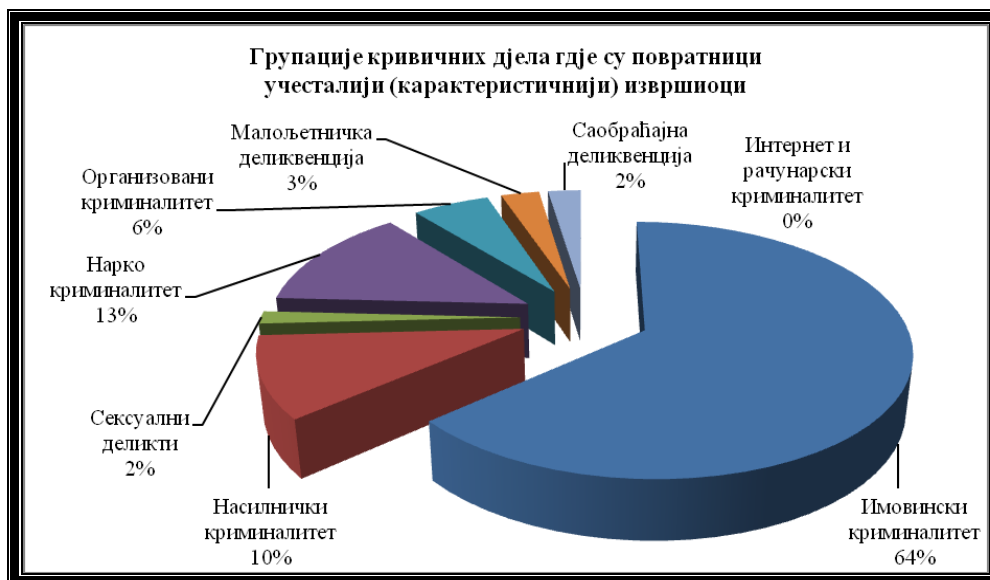
рецидивисти ријетки извршиоци кривичних дјела у укупној структури извршилаца кривичних дјела.

Анализирајући дате одговоре анкетираних полицијских службеника о властитој перцепцији удјела повратника у укупној структури извршилаца кривичних дјела, неизбјежно се намеће запажање да преко двије трећине полицијских службеника сматра да су рецидивисти претежнији, па чак и искључиви извршиоци кривичних дјела, што свакако указује и на значај полицијског третирања овог проблема, а поготово самих рецидивиста.

Интерпретација одговора на питање: "Колики је, по Вашем мишљењу, удио повратника у укупној структури извршилаца кривичних дјела?"

Сљедеће питање анкетног упитника се односило на перцепцију полицијских службеника о карактеристичним групацијама кривичних дјела за које сматрају да су повратници учесталији, односно карактеристични (па чак и једини) извршиоци. На наведено питање, испитаницима су понуђени одговори о групацијама кривичних дјела попут: имовински криминалитет, насилнички криминалитет, сексуални деликти, наркокриминалитет, организовани криминалитет, малољетничка делинквенција, интернет и рачунарски криминалитет и саобраћајна делинквенција, с тим што је неопходно поменути да су се испитаници могли изјаснити и за групацију кривичних дјела која није наведена, односно могли су дати и властити, слободан одговор. Такође је битно поменути да су се на ово питање, за разлику од претходног, испитаници могли изјаснити за један или два одговора.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

Посматрајући претходно наведени графикон, може се примијетити да су испитаници перцепцију карактеристичних групација криминалитета за повратнике поставили у складу са одређеним научним изворима, али је индикативна и рангираност перцепције код одређених групација криминалитета која је понуђена међу одговорима. Такође, релевантна је перцепција полицијских службеника о имовинском криминалитету, као криминалитету за који су рецидивисти учесталији, а евидентна је висока подударност одговора испитаника о стављању овог облика криминалитета на

прво мјесто по структури извршилаца. Наиме, нешто мање од двије трећине испитаника сматра да су повратници карактеристични за имовински криминалитет, што је и у складу са одређеним научним изворима о наведеном, а такође је наведено поткрепљено и релевантним статистичким извјештајима МУП-а РС о овој проблематици.

Наркокриминалитет и насилнички криминалитет, за које се 13%, односно 10% испитаника изјаснило да представљају карактеристичне групације кривичних дјела гдје се рецидивисти учесталије појављују, идентификовани су, послије имовинског криминалитета, као облици испољавања криминалитета гдје су рецидивисти учесталији, што је дјелимично у складу са одређеним изворима и у свјетској литератури, поготово када је у питању наркокриминалитет.

Организовани криминалитет је стављен на четврто мјесто по учесталости рецидивиста као њихових извршилаца, што треба посматрати с одређеном резервом, поготово имајући у виду да је наркокриминалитет, као један од облика испољавања организованог криминалитета, издвојено перципиран од стране 13% испитаника. Услјед наведеног, као најучесталије групације кривичних дјела гдје се рецидивисти појављују могли бисмо посматрати организовани криминалитет, за који се изјаснило нешто мање од петине испитаника, чиме је овај облик криминалитета на другом мјесту по учесталости рецидивиста као извршилаца ових кривичних дјела.

Око 3% испитаника је изјавило да су малољетници, као извршиоци кривичних дјела, учесталији повратници, односно да је малољетничка делинквенција карактеристична по рецидивистима као извршиоцима. Наведени, условно речено, занемарљиво мали проценат полицијских службеника који су малољетничку делинквенцију перципирани као карактеристичну делинквенцију код које су учесталији извршиоци повратници, треба тражити у својеврсној перцептивној конзумацији дјела малољетничке делинквенције у неке друге групације криминалитета (имовинског, насилничког...), али исто тако и у чињеници да се малољетничка делинквенција, поготово сами извршиоци ових кривичних дјела, релативно краћи период посматрају као малољетици, а потом као пунољетни извршиоци кривичних дјела, гдје се и њихов статус веома брзо посматра кроз традиционалне облике испољавања криминалитета.

Саобраћајну делинквенцију, као и сексуалне деликте као карактеристичне групације криминалитета гдје се учесталије појављују рецидивисти као извршиоци, навео је релативно мали проценат испитаника, а индикативно је да извршиоце рачунарског и интернет криминалитета нико није перципирао као релевантне. Такође, мимо наведених групација кривичних дјела, нико од полицијских службеника није навео другу групацију кривичних дјела као карактеристичну за учесталије вршење кривичних дјела од стране рецидивиста.

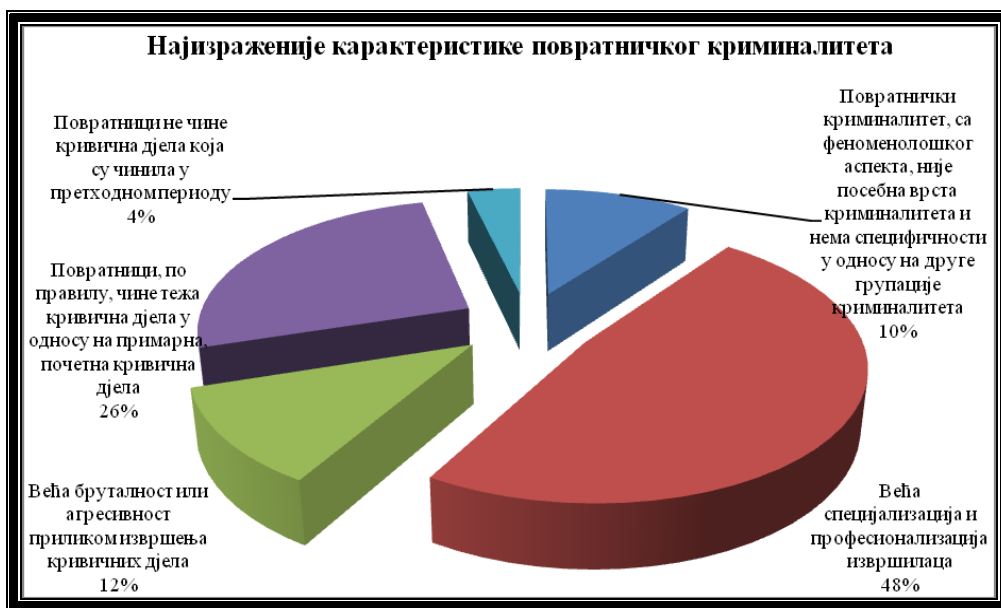
Интерпретација одговора на питање: "Које су најизраженије карактеристике повратничког криминалитета?"

Претпостављене специфичности криминолошке и криминалистичке природе повратничког криминалитета свакако да претпостављају и специфичну методичку реаговања на ову врсту криминалитета. Наведено је имплицирало сљедеће питање у анектном упитнику: "Које су најизраженије карактеристике повратничког криминалитета?", којим се настојало утврдити, у првом реду, перципирање специфичности повратничког криминалитета од стране полицијских службеника, а потом, уколико се наведено потврди, и квалитативну страну тих специфичности, у криминолошко-криминалистичком смислу. На наведено питање, испитаницима су понуђени одређени одговори, с тим што су и на ово питање, као и код претходног,

испитаници могли да дају и властити, слободни одговор, као и да се изјасне за један или два од понуђених одговора. Понуђени су сљедећи одговори:

- повратнички криминалитет, са феноменолошког аспекта, није посебна врста криминалитета и нема специфичности у односу на друге групације криминалитета,
- већа специјализација и професионализација извршилаца,
- већа бруталност и агресивност приликом извршења кривичног дјела,
- повратници, по правилу, чине тежа кривична дјела у односу на примарна, почетна кривична дјела,
- повратници не чине кривична дјела која су чинили у претходном периоду.

Процентуални однос одговора датих на ово питање је представљен на сљедећем графикану:

Готово сви полицијски службеници сматрају да постоје специфичности повратничког криминалитета, услед чега се он, у криминолошко-криминалистичком смислу, етаблира као посебна врста испољавања кривичних дјела, с тим што полицијски службеници различито перципирају примарне специфичности те диференцијације. Само око 10% испитаника не перципира те специфичности, те сматрају да повратнички криминалитет, с феноменолошког аспекта, није посебна врста криминалитета и нема специфичности у односу на друге групације криминалитета.

Од квалитативне специфичности криминолошко-криминалистичке природе, око 48% испитаника сматра да је примарна карактеристика повратничког криминалитета, у односу на друге врсте криминалитета, већа специјализација и професионализација извршилаца. У овом контексту треба посматрати и око четвртину испитаника који сматрају да повратници чине "тежа" кривична дјела у односу на примарна, почетна кривична дјела, док треба навести да је и око 4% испитаника навело да сматра да повратници не чине кривична дјела која су чинили у претходном периоду, односно не врше кривична дјела из исте групације криминалитета, што се не би могло посматрати кроз својеврсну професионализацију и професионализацију самог извршиоца, већ као својеврсно дистанцирање од криминалне активности која га је до тада карактерисала, а због које је и осуђен.

Око 12% полицијских службеника сматра да повратнички криминалитет карактерише већа бруталност или агресивност приликом вршења кривичних дјела, што

је свакако значајна карактеристика насилничког криминалитета, али треба имати на уму да насилнички криминалитет, као облик криминалитета гдје су повратници учесталији, перципира само око 10% испитаника, што значи да далеко већи број полицијских службеника ову карактеристику повратничког криминалитета посматра и мимо његове евентуалне везаности за насилнички криминалитет.

Наведено деведесетпостотно перципирање специфичности повратничког криминалитета од стране полицијских службеника свакако да указује на израженост свијести код њих, што имплицира и обавезу специфичног криминалистичког, прије свега, методичког реаговања на ову врсту криминалитета. Наведено се, поготово квалитативни аспект, настојало сагледати кроз сљедећа питања анкетног упитника.

Интерпретација одговора на питање: "Са криминалистичког аспекта, сматрате ли да је на кривична дјела повратничког криминалитета теже дјеловати, односно да ли их је теже откривати, расвјетљавати и процесуирати?"

Имплицирање специфичности криминалистичкометодичког реаговања на кривична дјела повратничког криминалитета не подразумијева аутоматски и квантитативну тежину криминалистичког поступања на та кривична дјела. Управо стога, сљедећим питањем које гласи: "Са криминалистичког аспекта, сматрате ли да је на кривична дјела повратничког криминалитета теже дјеловати, односно да ли их је теже откривати, расвјетљавати и процесуирати?", настојало се сагледати да ли полицијски службеници сматрају да констатоване специфичности повратничког криминалитета отежавају или олакшавају криминалистичку дјелатност приликом откривања, расвјетљавања и процесуирања кривичних дјела и на који начин. У одговору на ово питање, испитаници су требали да наведу отежавајуће или олакшавајуће околности приликом криминалистичко-репресивног дјеловања на повратнички криминалитет, уз претходну оцјену да ли је на повратнички криминалитет, усљед његових претходно елаборираних специфичности, лакше или теже дјеловати, наравно, у криминалистичком смислу.

Иако удио испитаника од двије трећине сматра да је на повратнички криминалитет, у криминалистичком смислу, теже дјеловати, што би се могло узети као релативно велики удио полицијских службеника који карактеристике повратничког криминалитета, у криминалистичком смислу, сматрају отежавајућим фактором у репресивној активности, проценат полицијских службеника који сматрају да је на повратнички криминалитет лакше дјеловати свакако да умногоме нарушава слику отежавајуће криминалистичке активности на повратнички криминалитет.

У елаборацији фактора који отежавају криминалистичку активност на повратнички криминалитет, полицијски службеници су наводили многобројне факторе, међу којима се по учесталости навођења истичу искуство које су повратници стекли, како у претходним дјелима, тако и током криминалистичке обраде, затим њихово усавршавање и специјализација, како током вршења кривичних дјела, тако и током боравка у затворима; професионализација повратника; опрезност приликом вршења кривичних дјела; непонављање стандардних грешака, односно "учење на сопственим грешкама"; већа организованост, како приликом планирања и реализације дјела, тако и организација више лица... Конкретни фактори које су полицијски службеници наводили у елаборацији теже репресивне дјелатности на повратнички криминалитет јесу сљедећи: повратник опрезније врши кривично дјело, повратник има искуства, учи на властитим грешкама, усавршава начин извршења, био је регистрован као извршилац; блага политика кажњавања и усавршавање извршиоца; боља организација вршења дјела; боље познавање прописа; долази до специјализације и усавршавања учиниоца;

извршиоци су искуснији, равнодушнији, лукавији и теже их је открити; обазривост извршилаца; искуство у прикривању доказа, у организовању и прикривању дјела; користе нове методе; више дјелују у групама; остављају мање трагова на лицу мјеста; начин извршења испланиран; пажња усмјерена на начин извршења; упознати с процедурама откривања и разјашњавања дјела; размјена искуства у затвору; ријетко понављају исте грешке; тежи проток информација због промјене адресе пребивалишта, због допунског усавршавања у установама и стицање познанстава са осталим криминалцима...

Као и у претходном случају, и у елаборацији фактора који олакшавају криминалистичку активност на повратнички криминалитет, полицијски службеници су наводили многобројне факторе, међутим, примјетно је да углавном као олакшавајући фактор перципирају исти, односно препознатљив начин извршења повратника, што, по њима, олакшава криминалистичко-репресивну откривачку дјелатност. Међу осталим, односно учесталијим одговорима на ово питање су сљедећи одговори: већ су познати извршиоци, због тога што је већ реализована криминалистичка обрада над тим лицима, евидентирани су извршиоци, имају свој модус операнди, више се на њих обраћа пажња од стране полицијских службеника и лица су под појачаним надзором, извршиоци су регистровани и познат им је начин извршења, постоји профил извршиоца...

Интерпретација одговора на питање: "Који су, према Вашем мишљењу, кључни узроци поновног вршења кривичних дјела након издржане казне у пеналној установи?"

На питање: "Који су кључни узроци поновног вршења кривичних дјела након издржане казне у пеналној установи?", испитаницима је дата могућност да се изјасне за један од понуђених одговора (међу којима су сљедећи одговори: недостатак запослења, неријешене стамбене прилике, изостанак подршке породице, пријатеља, друштвеног окружења и изостанак стручне помоћи), али им је такође остављена могућност да, мимо понуђених одговора, дају властити одговор, што је, видљиво је, немали број испитаника и искористио, те се није одлучио за понуђени одговор, већ је на ово питање дао свој одговор.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикану:

Преко трећине испитаника сматра да је недостатак запослења кључни узрок поновног вршења кривичних дјела од стране рецидивиста након њиховог изласка из затвора. У овом удјелу полицијских службеника, предњаче испитаници који рецидивизам перципирају примарно или претежније кроз имовински криминалитет, односно предњаче они полицијски службеници који сматрају да је рецидивизам учесталији код имовинског криминалитета.

С друге стране, испитаници који сматрају да је рецидивизам везан за наркокриминалитет предњаче у удјелу полицијских службеника који су навели да је изостанак подршке породице, пријатеља и друштвеног окружења кључан за поновно вршење кривичних дјела након издржане казне затвора, а таквих полицијских службеника у укупном узорку је нешто мало мање од трећине, односно њих је око 30%.

Оваква дистрибуција овог двотрећинског удјела полицијских службеника који наведене узроке сматрају кључним посматрана кроз њихове одговоре о учесталости рецидивизма код конкретних облика криминалитета, чини се логичном, уколико се имају у виду карактеристике ових облика криминалитета, као и профили извршилаца.

Интересантно је поменути да је релативно мали број испитаника, око 12%, навео да је кључни узрок рецидивизма изостанак стручне помоћи, с тим што је битно навести да није прецизирано на коју се врсту и облик стручне помоћи мисли, односно на које субјекте – који би евентуално ту стручну помоћ требали да пруже. Чини се логичним да је изузетно мали проценат, око 3% испитаника, навео да су неријешене стамбене прилике кључан фактор рецидивизма.

Чак петина испитаника је дала властиту перцепцију кључног узрока, из чега се посредно може закључити да наведени удио испитаника претходно наведене факторе не сматра кључним. Међутим, треба навести да је око трећине ових испитаника, односно око 7% испитаника од укупног узорка, навело да сматра све наведене факторе за кључне. Преостали проценат ових испитаника углавном лошу и неадекватну казнену политику посматра као кључни узрок поновног вршења кривичних дјела. Међу овим одговорима, истичу се сљедећи: неангажованост у радном односу, блага казнена политика, вршење дјела постаје занат и криминалитет постоје занимање, лоше спровођење закона и санкционисање, мале затворске казне, моћ, навика и склоност, неадекватно кажњавање, неуспјешна ресоцијализација, склоност ка криминалу, стицање искуства у установама за издржавање казни...

Интерпретација одговора на питање: "Актуелна политика кажњавања доприноси појави рецидивизма!"

Као што је видљиво из интерпретације претходног питања, око 15% испитаника је навело да лошу и неадекватну казнену политику сматра кључним узроком поновног вршења кривичних дјела од стране лица након њиховог изласка из затвора. Овдје је битно напоменути да овај проценат испитаника казнену политику сматра кључним, односно примарним узроком, из чега проистиче могућност да и остали испитаници наведено перципирају, али тај узрок не сматрају кључним. Уколико се наведеном дода и чињеница да је овај став заступљен у јавности, интересантно је утврдити перцепцију полиције по овом питању. Усљед наведеног, сљедећим питањем се управо то настојало и сагледати, док је само питање постављено у облику тврдње ("Актуелна политика кажњавања доприноси појави рецидивизма!"), дати одговори су скалирани, а од испитаника се тражило и образложење дате властите оцјене.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикану:

Генерални, претежни став полицијских лужбеника јесте да актуелна политика кажњавања доприноси појави рецидивизма, што се може диференцирати на основу датих одговора испитаника на ову констатацију. Наиме, чак око 75% испитаника се слаже са наведеном тврдњом, с тим што их се преко половине од овог броја у потпуности слаже с овом тврдњом, а око трећине од укупног узрока се слаже с наведеном тврдњом, односно не износи крајњи став о слагању са овом тврдњом. Уколико занемаримо око 15% испитаника који немају став по овом питању, произлази да се са наведеном тврдњом не слаже само око 10% испитаника, из чега се може диференцирати безначајан проценат испитаника који сматрају да актуелна политика кажњавања нема утицаја на појаву рецидивизма.

Уколико наведене резултате посматрамо у корелацији са одговорима на претходно дато питање, може се диференцирати став полицијских службеника који појаву рецидивизма, односно услове рецидивизма посматрају кроз вањске факторе, примарно кроз релевантне државне органе, а најконкретније кроз суд, док, другим ријечима, улогу полиције у том контексту минимизирају или је уопште не перципирају.

Поред градације слагања о изнесеној тврдњи у питању, испитаници су требали и да поткријепе властити одговор давањем одговарајућих образложења на наведено. Од укупног броја полицијских службеника, само око трећине их је дало одређено образложење у погледу наведеног. Анализирајући дата образложења, истиче се да већина ових испитаника сматра да су казне за кривична дјела која се изричу извршиоцима благе, незнатне, односно минималне, из чега извлаче закључак да је то узрок рецидивизма. Дио испитаника наводи и одређене институционалне проблеме и несарадњу између судова, тужилаштва и полиције као факторе појаве рецидивизма, затим дужину трајања поступка, могућност утицаја на свједоке...

Из датих образложења на ово питање, издвајају се сљедећа: блага казнена политика, недостатак сарадње између судова, спорост у рјешавању, дуго се чека на одслужење казне, изричу се минималне казне, казнена политика пасивна, кажњавање је минимално, кажњавање у више наврата, корупција у тужилаштву и судовима, споро рјешавање предмета, мале казне у односу на тежину дјела, дуг период од окончања кривичног и судског поступка, не примјењују се казнене одредбе у цијелости, не врши

се ресоцијализација и рехабилитација личности, потребна реформа, нема адекватних казни, политика кажњавања нема учинка...

Интерпретација одговора на питање: "На који начин полиција може да дјелује у циљу сузбијања рецидивизма?"

Сем идентификације кључних фактора за које полицијских службеници сматрају да доприносе појави рецидивизма, те оцјене актуелних механизма реаговања на рецидивизам и на рецидивисте, полицијски службеници су у четрнаестом и у петнаестом питању анкетног упитника требали да дају приједлог мјера и активности које би полиција требала да примјењује како би адекватно, правилно и успјешно реаговала на проблем рецидивизма.

У контексту наведеног, четрнаесто питање анкетног упитника гласи: "На који начин полиција може да дјелује у циљу сузбијања рецидивизма?", а за разлику од претходних питања, на ово питање испитаницима нису понуђени одговори, већ су полицијски службеници требали да дају властити, слободан одговор.

Анализирајући дате одговоре, може се примијетити мноштво различитих приступа у реаговању полиције на рецидивизам, међутим, исто тако, могу се диференцирати и одређене заједничке карактеристике тих приступа, па чак и заједнички одговори. Претходно је битно поменути да нешто мање од 30% испитаника нису дали одговор на ово питање, док је преостали проценат испитаника дао одговор, с тим што се садржајност и обимност датих одговора умногоме разликује. Преовлађују испитаници који су дали кратке, штуре одговоре, међу којима су претежнији они који су навели само конкретне мјере или активности релевантне за сузбијање рецидивизма, али је неопходно поменути да су међу испитаницима примјетни и службеници који су детаљно образлагали одговоре на наведено питање.

Сегментирајући дате одговоре у одређене групе, примјетно је да полицијски службеници сматрају сљедеће радње, мјере и активности релевантним за сузбијање рецидивизма од стране полиције: већу ангажованост од стране полиције (иако се квалитативно не наводе конкретне мјере и радње), бољу едукацију полицијских службеника, бољу оперативну контролу рецидивиста, веће присуство полиције на терену, односно већу "видљивост" полиције међу грађанима, а самим тим и међу рецидивистима како би она превентивно дјеловала, бољи рад са информантима, већу техничку опремљеност, евиденцију рецидивиста, примјену мјера појачаног надзора, контролу криминогених жаришта, примјену превентивних активности... Поред наведених одговора, није релевантно поменути да је одређени број испитаника, око 10%, навео да полиција уопште не може да дјелује на појаву рецидивизма. Такође, примјетно је да су полицијски службеници наводили одређене мјере, радње и активности које излазе из оквира полицијских овлашћења, па чак и из дјелокруга рада полиције.

Најучесталији и најрепрезентативнији одговори су сљедећи: адекватно запошљавање лица када одслужи казну, ангажованост у раду ради постизања законитог циља, боља едукација полицијских службеника, боља оперативна контрола лица, веће присуство полиције на терену, бољи рад са информантима, боља овлашћења полицији, боља сарадња са тужилаштвом и судовима, боља техничка опремљеност, већа комуникација и превенција, чешћа контрола, давање упозорења, досљедна примјена оперативно-тактичких и истражних радњи, едукација полиције, евиденција рецидивиста, њихов надзор, информативни разговори, праћење, давање упозорења, изостанак санкционисања, јача полицијска овлашћења, контрола лица, појачан надзор, контролисање криминогених жаришта и криминогених група, квалитетно спровођење

истражних радњи, мјере појачаног надзора, надзор над лицима, оперативна контрола лица и криминогених жаришта, оперативна контрола, праћење, мјере појачаног надзора, позорна служба, појачано праћење лица под надзором и безбједносно интересантних лица, превентивно дјеловање, едукација грађана, мјере појачаног надзора, профилисање, рад на терену (легитимисање, праћење, опсервација, засједе), уредне евиденције повратника...

Интерпретација одговора на питање: "Како, према Вашем мишљењу, превентивно дјеловати у циљу сузбијања рецидивизма у извршењу кривичних дјела?"

Из претходне интерпретације видљиво је да велики број полицијских службеника превентивни рад, односно разне облике превентивне активности полиције перципира као примарне или једне од примарнијих када је у питању сузбијање повратничког криминалитета. Сљедствено томе, разумљиво се намеће питање које је препознато и приликом конципирања анкетног упитника, о модалитетима превентивног дјеловања од стране полиције у сузбијању повратничког криминалитета. Стога петнаесто питање анкетног упитника гласи: "Како, према Вашем мишљењу, превентивно дјеловати у циљу сузбијања рецидивизма у извршењу кривичних дјела?". Као и у претходном питању, ни на ово питање испитаницима нису понуђени одговори, већ су полицијски службеници требали да дају властити, слободан одговор.

Из анализе датих одговора примјетно је да око половина испитаника није одговорила на ово питање, из чега не треба перципирати закључак да овај удио испитаника превентивне активности делегитимира као релевантне у сузбијању повратничког криминалитета. Проценту испитаника који нису дали никакав одговор, треба додати и око 10% испитаника који су у давању одговора на ово питање дали одговор за који се не би могло рећи да је адекватан, с обзиром на то да су наводили одређене репресивне активности, мјере и радње као релевантне у спровођењу превентивних активности приликом реаговања на повратнички криминалитет. Преосталих нешто више од трећине испитаника су навели конкретне мјере, радње и активности превентивног карактера за које сматрају да су релевантне или да би биле релевантне у сузбијању повратничког криминалитета.

Неки од датих одговора су сљедећи: контрола свих активности извршилаца, адекватна казнена политика, утицај на изражавање друштвене осуде и подизање моралних вриједности, адекватна мјера за учиниоца, професионалност, боља оперативна контрола, боља сарадња са социјалним установама и са другим органима, чешћа контрола контаката, чешћа појава на терену, већа присутност полицијских службеника на терену, чешћа контрола и понашање лица склоних криминалитету, чешће спровођење рације и засједе, чешћи оперативни рад, досљедно примјењивање закона, друштвено користан рад, едукација грађана, формирање квалитетних оперативних евиденција, комуникација и занимање за лице, константна контрола рецидивиста, контакти са повратницима, разговор, контрола кретања и праћење повратника, криминалистичко-обавјештајна дјелатност кроз редовне полицијске послове и већу сарадњу са грађанима, мјере појачаног надзора, надзор над повратницима, обилазак повратника, оперативна контрола, оперативни надзор, оперативни рад, оперативно-тактичке мјере и радње, опсервација, опсервација мјеста, заступљеност полиције на терену, осматрање сумњивих лица, остваривање бољег контакта са сарадницима, подићи ниво свијести код повратника о посљедицама извршења дјела, појачан рад центра за социјални рад, боља казнена политика и начин ресоцијализације осуђених лица, повратницима треба обезбиједити посао,

профилисање потенцијалне криминалне активности, прикупљање информација, проактивно дјеловање, промјене у закону...

Из наведених одговора, као и квалитативним приступом, може се констатовати да су најучесталији одговори полицијских службеника о начинима превентивног дјеловања полиције у циљу сузбијања повратничког криминалитета сљедећи: веће присуство полиције на терену, појачана оперативна контрола (и у квалитативном, и у квантитативном смислу), садржајније и учесталије предузимање одређених оперативно-тактичких радњи и мјера, међу којима се истиче надзор, провјера, блокада и рација, предузимање мјера појачаног надзора над рецидивистима, јачање криминалистичко-обавјештајне активности и улоге полиције, рад полиције са сарадничком мрежом, већа сарадња са грађанима, односно инкорпорирање и других релевантних, формалних и неформалних субјеката у спречавање повратничког криминалитета...

Свакако треба истаћи и чињеницу да је немали број испитаника навео да је неопходно о превентивној улози и модалитетима реаговања полиције на повратнички криминалитет едуковати полицију, односно полицијске службенике који се непосредно баве наведеном проблематиком, претпостављајући да ови испитаници сматрају да полиција у актуелном моменту за то није адекватно едукована (иако се у датим одговорима то не наводи), а исто тако треба примјетити да је неколико испитаника навело и да саме рецидивисте треба едуковати о посљедицама њихових дјела, те о начинима превазилажења посљедица њихове активности, као и о могућностима њиховог инкорпорирања у друштво.

Интерпретација одговора на питање: "Наведите најучесталије (стандардне) и најрелевантније репресивне мјере (оперативно-тактичке мјере и радње и истражне радње) на плану спречавања и сузбијања повратничког криминалитета."

Иако су дјелимично и у претходним питањима наведене одређене оперативно-тактичке мјере и радње и истражне радње за које полицијски службеници сматрају да су најучесталије, односно најрелевантније у сузбијању повратничког криминалитета, наведеним питањем се настојала кристализовати и диференцирати наведена криминалистичко-репресивна дјелатност полиције. Међутим, анализом датих одговора, примјетне су двије ствари. У првом реду, полицијски службеници нису диференцирали најучесталије од најрелевантнијих мјера и радњи, већ су их заједнички перципирали, док је, с друге стране, примјетно да су полицијски службеници као најучесталије и најрелевантније мјере и радње у сузбијању повратничког криминалитета наводили уобичајене оперативно-тактичке мјере и радње и истражне радње у свакодневној криминалистичкој активности полиције, без обзира на специфичности повратничког криминалитета, а самим тим и на потребу специфичне криминалистичкометодичке активности на овај облик испољавања криминалитета.

У давању одговора на ово питање, испитаници су наводили сљедеће мјере и радње: информативни разговор, криминалистичка контрола лица, опсервација, засједе, рације, праћење и посматрање лица, претресање, легитимисање, појачан надзор, преглед лица, саслушање свједока, лишење слободе, криминалистичка обрада, притвор у склопу истраге, привремено одузимање предмета и имовине, мјере оперативног надзора, мјере појачаног надзора, надзор и контрола повратника, оперативна контрола, оперативне провјере, оперативни рад, оперативно дјеловање, испитивање осумњиченог, посебне истражне радње, већа употреба средстава силе, прикупљање обавјештења, криминалистичко-обавјештајна дјелатност...

Са квантитативног аспекта, примјетно је да се већи број испитаника одлучио за одређене оперативне методе попут оперативне контроле и оперативне обраде, затим за примјену посебних истражних радњи, константан надзор и примјену мјера појачаног надзора, прикупљање обавјештења, мјере тајног и оперативног надзора криминогених жаришта...

Међутим, није ни мали број испитаника који су наводили класичне оперативно-тактичке мјере и радње, попут криминалистичке контроле и криминалистичке обраде, криминалистичке провјере, утврђивања алибија, утврђивања идентитета, лишења слободе, саслушања свједока, испитивања осумњиченог, претресања и привременог одузимања предмета...

Интерпретација одговора на питање: "Оцијените актуелни значај и допринос мјера појачаног надзора у сузбијању повратничког криминалитета, фокусирајући се на организациону јединицу у којој радите?"

Из интерпретација претходних питања је видљиво да полицијски службеници акцептирају мјере појачаног надзора као релевантне у сузбијању повратничког криминалитета, с тим што је, наравно, дискутабилна оцјена значаја и доприноса тих мјера у сузбијању овог облика криминалитета. Усљед наведеног, управо се сљедећим питањем, које гласи: "Оцијените актуелни значај и допринос мјера појачаног надзора у сузбијању повратничког криминалитета, фокусирајући се на организациону јединицу у којој радите?", настоји диференцирати та оцјена. На ово питање, полицијски службеници су могли само да се изјасне за један одговор, и то само за један од понуђених неколико одговора, што је и разумљиво уколико се има у виду да су дати одговори, на својеврстан начин, скалирани, односно истима се настоји измјерити интензитет (оцјена) перцепције полицијских службеника о значају и доприносу мјера појачаног надзора у сузбијању повратничког криминалитета.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

Као што је и видљиво из питања, полицијски службеници су требали да дају оцјену о примјени, значају и доприносу мјера појачаног надзора у јединици у којој раде, међутим, из датих одговора се не могу примијетити одређене разлике између

испитаника из појединих организационих јединица, односно дати одговори се могу посматрати у контексту цијелог МУП-а РС.

Око 10% испитаника сматра да се мјере појачаног надзора уопште не примјењују, којем проценту треба додати и око 6% испитаника који сматрају да се ове мјере не примјењују према повратницима. Овај проценат од 16% испитаника свакако дјелује зачуђујуће за полицијску средину, уколико се има у виду да су мјере појачаног надзора традиционалне криминалистичке методе реаговања на криминалитет, док су, с друге стране, оне управо специфичне за повратнички криминалитет. Стога перцепција око 16% полицијских службеника да се оне уопште не примјењују или да се не примјењују према повратницима свакако дјелује забрињавајуће за систем криминалистичке контроле конкретне или конкретних организационих јединица МУП-а РС.

Највећи проценат испитаника, око 56%, сматра да се ове мјере примјењују, међутим, да је дискутабилан њихов значај и оперативна употребљивост. Тако, 17% испитаника сматра да се оне примјењују, али да не дају резултате услед нестручне и парцијализоване примјене у полицији, док око трећина испитаника сматра да се оне примјењују, али да ипак не дају релевантне резултате у сузбијању повратничког криминалитета. У ову групацију треба додати и око 6% испитаника који сматрају да ове мјере, иако се примјењују, немају оперативну употребљивост у полицији. Удио од 56% полицијских службеника који перципира мјере појачаног надзора свакако је велики удио полицијских службеника и релативно значајан који ове мјере, које (би требало да) представљају једну од главних криминалистичких метода у сузбијању повратничког криминалитета, перципира као ирелевантне за сузбијање криминалитета, а поготово повратничког. Иако ни разлози за наведено нису безначајни, свакако да је ова перцепција значајна за полицију, односно за менаџмент у полицији, као и за криминалистичку полицију која би наведено требала да преиспита.

Само око 28% полицијских службеника актуелни значај и допринос мјера појачаног надзора у сузбијању повратничког криминалитета афирмативно перципира, с тим што је потребно нагласити да око 5% полицијских службеника сматра да су ове мјере једина, односно искључива метода сузбијања повратничког криминалитета, што треба упоредити са 6% полицијских службеника који сматрају да се ове мјере примјењују, али не искључиво у циљу сузбијања повратничког криминалитета.

Интерпретација одговора на питање: "Оцијените актуелни значај и допринос криминалистичко-обавјештајног система МУП-а РС у сузбијању повратничког криминалитета, фокусирајући се на организациону јединицу у којој радите."

Иако одређени сегменти који тренутно чине актуелни криминалистичко-обавјештајни систем МУП-а РС нису били непознаница ни у претходним активностима полиције, чињеница је да су актуелним криминалистичко-обавјештајним системом обједињене, централизоване и систематизоване многобројне активности полиције, као и резултати тих активности, што омогућава прегледнији, садржајнији и проактивни приступ у полицијском раду, а индиректно, па неријетко и директно и непосредни репресивни рад полиције. Наравно, актуелни криминалистичко-обавјештајни систем није конципиран као метода усмјерена примарно на повратнички криминалитет, али је чињеница да је у многобројним сегментима управо специфичан за сузбијање овог облика испољавања криминалитета. Међутим, примјетно је да у претходним интерпретацијама резултати криминалистичко-обавјештајног система од стране полицијских службеника нису препознати као релевантни за сузбијање повратничког

криминалитета. Наведено се може двојачо тумачити. У првом реду, полицијски службеници криминалистичко-обавјештајни систем не посматрају као појединачну криминалистичку методу (или активност) полиције, већ је посматрају кроз оперативно-тактичке мјере и радње и истражне радње чији резултати граде коначни криминалистичко-обавјештајни продукт, док у другом реду, полицијски службеници у криминалистичко-обавјештајном систему као таквом (систему) не перципирају значај и допринос у сузбијању повратничког криминалитета. Услјед наведеног, осамнаестим питањем анкетног упитаника који гласи: "Оцијените актуелни значај и допринос криминалистичко-обавјештајног система МУП-а РС у сузбијању повратничког криминалитета, фокусирајући се на организациону јединицу у којој радите!", од полицијских службеника се настојала сагледати њихова перцепција значаја и актуелног доприноса криминалистичко-обавјештајног система МУП-а РС. Као и у претходном питању, и на ово питање су полицијски службеници могли само да се изјасне за један одговор, и то само за један од понуђених неколико одговора, што је и разумљиво уколико се има у виду да су дати одговори, на својеврстан начин, скалирани, јер се настоји измјерити интензитет (оцјена) перцепције полицијских службеника о значају и доприносу актуелног криминалистичко-обавјештајног система МУП-а РС у сузбијању повратничког криминалитета.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графikonу:

Посматрајући структуру датих одговора о значају и доприносу криминалистичко-обавјештајног система у МУП-у РС када је у питању сузбијање криминалитета, може се примјетити да га полицијски службеници ирелевантним перципирају уопште, па и када је у питању повратнички криминалитет. Наиме, само око 2% испитаника га сматра незамјењивим, те око трећина испитаника сматра да даје релативно задовољавајуће резултате у сузбијању повратничког криминалитета, из чега индиректно произлази да око двије трећине испитаника актуелни криминалистичко-обавјештајни систем сматрају ирелевантним.

Посматрајући структуру и удио полицијских службеника који су се изјаснили за остале понуђене одговоре на ово питање, то се може чак и непосредно закључити.

Наиме, око 15% полицијских службеника сматра да актуелни криминалистичко-обавјештајни систем не даје резултате у сузбијању повратничког криминалитета, чему треба додати и око 8% испитаника који сматрају да је он, конципиран на актуелни начин, непримјењив у полицији, усљед чега уопште и не даје резултате у сузбијању повратничког криминалитета, из чега проистиче закључак да нешто мање од четвртине полицијских службеника значај и допринос криминалистичко-обавјештајног система у МУП-у РС у циљу сузбијања повратничког криминалитета сматра ирелевантним.

Као компримисан одговор између двије наведене крајности се може посматрати одговор по којем полицијски службеници сматрају да је актуелни криминалистичко-обавјештајни систем добро конципиран, али да се лоше спроводи, усљед чега не даје адекватне или не даје никакве резултате у сузбијању повратничког криминалитета. Као и прва групација одговора, за коју се изјаснило преко трећине испитаника, тако и овај одговор, за који се изјаснило преко двије петине испитаника, свакако представља аларм за менаџмент у полицији, поготово у криминалистичкој полицији, да се актуелни криминалистичко-обавјештајни систем преиспита, те да се његове основе, а поготово практичне импликације поставе на нови начин, те исти инкорпорирају у практични рад полиције на сузбијању криминалитета, а поготово повратничког криминалитета.

Интерпретација одговора на питање: „Колико се, према властитом искуству или искуству Ваших колега, током криминалистичке обраде осумњиченог за примарно дјело открије индиција или (и) доказа који указују на криминалну активност осумњиченог за коју се прије криминалистичке обраде није знало?“

Деветнаесто питање анкетног упитника гласи: "Колико се, према Вашем властитом искуству или искуству Ваших колега, током криминалистичке обраде осумњиченог за примарно дјело открије индиција или (и) доказа који указују на криминалну активност осумњиченог за коју се прије криминалистичке обраде није знало?" Наведеним питањем се настојало сагледати колико припадници полиције, поготово криминалистичке полиције, с обзиром на то да су они углавном фокусирани на криминалистичку обраду, у току предузимања репресивних активности по криминалитету, примарно током криминалистичке обраде, обраћају пажњу на могућност постојања индиција и доказа за друга кривична дјела, мимо кривичног дјела за које се осумњичени обрађује. Уколико се наведе да су потенцијална друга дјела истог осумњиченог углавном вишеструка дјела или чине серијска кривична дјела, што у криминолошком смислу чини повратништво, разумљиво је да се наведеним питањем настоји сагледати перцепција полицијских службеника о могућности сазнања индиција и доказа о постојању других кривичних дјела код обрађиваног осумњиченог. Као и у претходним питањима, и на ово питање су полицијски службеници могли само да се изјасне за један одговор, и то само за један од понуђених неколико одговора, међутим, за разлику од претходних питања, за понуђене одговоре се не би могло рећи да су искључиво скалираног карактера, односно да се њима настојао измјерити интензитет мјерене појаве.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

Перцепција полицијских службеника о постојању, односно доласку до сазнања о постојању индиција и доказа у погледу других кривичних дјела осумњичених током њихове криминалистичке обраде је висока, уколико се посматрају испитаници који су се определили за одговоре који говоре у контексту тога, као што су слjedeћи одговори: "то је готово увијек случај код свих криминалистичких обрада", 14%, "то је учестало код криминалистичких обрада осумњичених за поједине групације кривичних дјела", 44%, "то се дешава код половине криминалистичких обрада", 28%. Наиме, чак 86% испитаника сматра да се у току криминалистичке обраде осумњиченог за примарно кривично дјело дође до сазнања, индиција и доказа о постојању и других кривичних дјела, било конкретног осумњиченог, било других осумњичених. Ово свакако указује на перцепцију полицијских службеника о корисности и ефикасности предузиманих криминалистичких обрада у практичној криминалистичкој активности. Штавише, у овом случају се може говорити и о егзактним подацима, а не само о перцепцији испитаника, уколико се има у виду формулисано питање, као и понуђени одговори, међутим, за потврђивање наведене хипотезе нема егзактних показатеља фактографског карактера. Одређене варијације међу понуђеним одговорима су, наравно, присутне, што свакако не умањује значај који полицијски службеници придају криминалистичкој обради осумњиченог.

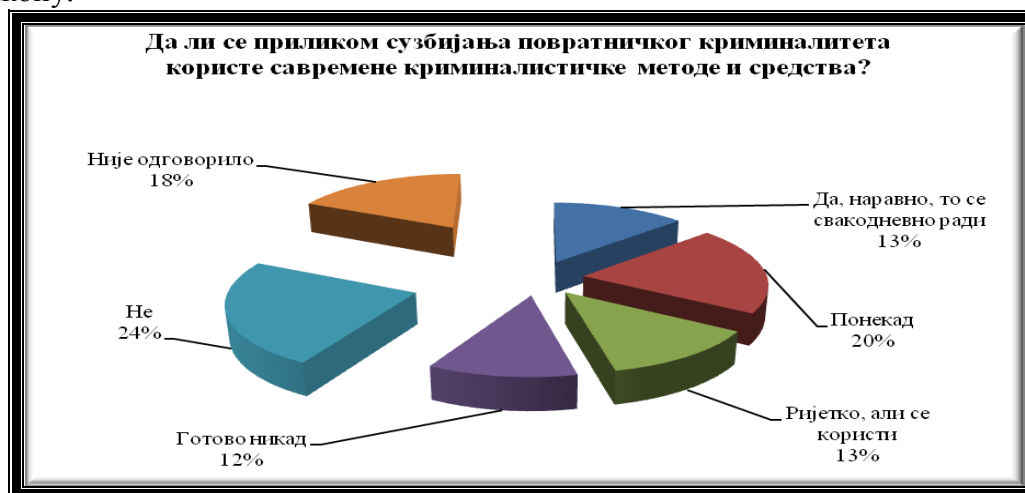
Међутим, у овом контексту, треба упоредити овај одговор са одговором испитаника о релевантним и учесталијим мјерама и радњама на сузбијању повратничког криминалитета, гдје испитаници криминалистичку обраду не перципирају ни као учесталу ни као релевантну са становишта сузбијања повратничког криминалитета. Наведено се може објаснити чињеницом да су у криминалистичку обраду, као један од начина репресивног дјеловања на криминалитет, инкорпориране многобројне оперативно-тактичке мјере и радње и истражне радње које су испитаници наводили, усљед чега се може претпоставити да они саму криминалистичку обраду у том контексту нису подразумијевали као релевантну и учесталу, већ су релевантним и учесталим посматрали одређене сегменте који улазе у саму криминалистичку обраду (лишење слободе, испитивање осумњиченог...).

Иако проценат од око 14% испитаника који сматрају ирелевантним криминалистичку обраду за долазак до информација о секундарним кривичним дјелима није безначајан, ипак се не може отргнути закључку да огромна већина полицијских службеника афирмативно посматра криминалистичку обраду. У овој групацији је чак примјетно да око 11% испитаника сматра да се ријетко дође до ових сазнања, из чега проистиче да само око 2% испитаника сматра криминалистичку обраду апсолутно ирелевантном за сузбијање повратничког криминалитета.

Интерпретација одговора на питање: „Да ли сте се приликом сузбијања повратничког криминалитета икада користили савременим криминалистичким методама и средствима, и уколико јесте, којима?“

Криминалистичка обрада осумњиченог лица подразумијева примјену класичних оперативно-тактичких мјера и радњи (попут лишења слободе, криминалистичке провјере, утврђивања идентитета, показа лица мјеста, прикупљања обавјештења, утврђивања алибија...) и истражних радњи (испитивање осумњиченог, саслушање свједока, препознавање, претресање, привремено одузимање предмета...). Међутим, током криминалистичке контроле, а поготово у склопу криминалистичке обраде, односно током цјелокупне криминалистичке активности полиције интенција је да се предузимају, поред традиционалних радњи, мјера и активности, и нове, савремене методе и средства реаговања на криминалитет, наравно у складу са нормативном усклађеношћу и материјално-техничком опремљеношћу полиције и других субјеката сузбијања криминалитета. Услјед наведеног, наредним питањем се настојало сагледати да ли полиција уопште користи савремене криминалистичке методе и средства, те да ли их користи у сузбијању повратничког криминалитета, као и која средства и методе користи, односно које методе и средства користи, тј. сматра их савременим методама и средствима сузбијања криминалитета. Дати одговори на ово питање су полуотворени, односно испитаницима су понуђени скалирани одговори, с тим што су они требали да се, уколико сматрају да полиција користи ова средства, изјасне о конкретним методама и средствима. У самом питању су испитаницима набројани примјери одређених савремених метода и средстава (профилисање извршиоца, географско профилисање, криминалистичка анализа, криминалистичко-аналитички производи, тзв. "телекомуникационо праћење"...), али се подразумијева да се на томе не исцрпљује претпостављена листа савремених метода и средстава које полицијски службеници перципирају као таква.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикану:

Квалитативном и квантитативном анализом одговора датих на ово питање, могу се диференцирати двије битне ставке. Прва, полицијски службеници савремене методе и средства реаговања на криминалитет, поготово на повратнички криминалитет не перципирају у већој мјери као заступљене у свакодневном раду полиције, док је друга да сем набројаних савремених метода и средстава, полицијски службеници уопште друге методе и средства нису ни наводили.

Око 13% испитаника сматра да се свакодневно примјењују савремена средства и методе реаговања на криминалитет, гдје испитаници наводе да се свакодневно врши криминалистичка анализа дјела, телекомуникационо праћење, те у мањој мјери (односно мањи број ових испитаника наводи) и профилисање...

Око петина испитаника наводи да се понекад примјењују савремене методе и средства реаговања на криминалитет, али је примјетно да су сви испитаници који су се изјаснили за овај одговор навели које то методе и средства полиција понекад примјењује. Највећи број ових испитаника је наводио криминалистичку анализу, телекомуникационо праћење, мањи број профилисање, али су ови испитаници наводили и примјену полиграфа, географско профилисање, примјену криминалистичко-обавјештајних продуката...

Око 13% испитаника је навело да се ове методе и средства ријетко користе, али да се ипак користе, те их је неколико из ове групације наводило примјер криминалистичке анализе и географског профилисања, као и примјену полиграфа и опсервације објеката.

Око 36% испитаника сматра да се готово никад или апсолутно никад ове савремене методе и средства у сузбијању криминалитета не примјењују, што је свакако релевантан проценат испитаника који имају овакву перцепцију о наведеном.

Интерпретација одговора на питање: "Који релевантни субјекти би, по Вашем мишљењу, требали преузети кључну улогу у пружању постпеналне помоћи?"

Претпоследње питање анектог упитаника намијењеног полицијским службеницима гласи: "Који релевантни субјекти би, по Вашем мишљењу, требали преузети кључну улогу у пружању постпеналне помоћи?" Наведено питање је, на сличан начин, конципирано за све популационе групе узорка истраживања како би се компарацијом утврдили одређени ставови различитих популационих група у погледу кључне улоге у пружању постпеналне помоћи рецидивистима. На наведено питање, полицијски службеници су требали да од 1 до 5 рангирају наведене субјекте, међу којима су полиција, казнено-поправне институције, центри за социјални рад, судови и тужилаштва, медији, локална власт, невладине организације... Такође, полицијски службеници су, приликом рангирања, могли и да наведу неки други субјекат који сматрају релевантним за наведену проблематику. Иначе, бројем (рангом) 1 је требало рангирати онај субјекат за који полицијски службеници сматрају да је најрелевантнији за пружање постпеналне помоћи рецидивистима, бројем (рангом) 2 сљедећи субјекат и тако до броја (ранга) 5.

Однос ранжираних одговора на ово питање је представљен на сљедећој табели:

Релевантни субјект који треба преузети кључну улогу у пружању постпеналне помоћи								
Ранг	Полиција	Казнено-поправне установе	Центри за социјални рад	Судови и тужилаштва	Медији	Локална власт	Невладине организације	Нешто друго
Ранг 1	16	24	34	30	11	13	13	5
Ранг 2	26	27	27	30	13	19	8	0
Ранг 3	31	29	23	24	15	17	9	1
Ранг 4	37	21	30	15	20	13	7	3
Ранг 5	29	14	20	22	23	27	7	5
Укупно	139	115	134	121	82	89	44	14
Није одговорило	111	135	116	129	168	161	206	236
Свеукупно	250	250	250	250	250	250	250	250

На основу наведене табеле, видљиво је да полицијски службеници најрелевантнијим за пружање постпеналне помоћи рецидивистима сматрају центре за социјални рад (око 23%), те судове и тужилаштва (око 21%), док на треће мјесто рангирају казнено-поправне установе, за које се одлучило око 16% полицијских службеника. Само око 11% полицијских службеника полицију сматрају најрелевантнијим субјектом за пружање постпеналне помоћи рецидивистима након изласка из затвора. На четврто и пето мјесто (ранг), полицијски службеници постављају локалну власти и невладине организације, након чега слиједе медији, те други субјекти.

Када је у питању ранг 2, односно сљедећи ранжирани субјект за пружање постпеналне помоћи рецидивистима, полицијски службеници праве мале разлике, те је примјетно да на друго мјесто стављају судове и тужилаштва – за које се одлучило око петине испитаника, затим се по 18% испитаника одлучило за центре за социјални рад и казнено-поправне институције, око 17% испитаника за полицију, те 13% за локалну власт, 9% за невладине организације...

На треће мјесто релевантности субјектата за пружање постпеналне помоћи рецидивистима, полицијски службеници рангирају полицију (са око 21%), односно казнено-поправне институције (са око 20%), за којима слиједе судове и тужилаштва (са око 16%) и центри за социјални рад (са око 15%), локална власт и медији (са око 11%, односно 10%)...

Око четвртина полицијских службеника полицију рангира на четврто мјесто по релевантности пружања постпеналне помоћи рецидивистима, а око четвртина полицијских службеника на ово мјесто рангира центре за социјални рад, након чега слиједе казнено-поправне установе и медији (са око 14%), судове и тужилаштва (10%), локална власт (са око 13%), невладине организације...

Као када је у питању ранг 4, тако и за ранг 5 полицијски службеници постављају полицију, за коју се определили око петине полицијских службеника, након чега на ово мјесто постављају локалну власт (са око 18%), медије (са око 16%), судове и

тужилаштва (са око 15%), центре за социјални рад (са око 14%), казнено-поправне установе, невладине организације...

Интересантно је поменути да су полицијски службеници у највећем проценту (од око 20%) један од рангова дали полицији као релевантном субјекту, затим са око 18% центру за социјални рад, са око 16% судовима и тужилаштвима и казнено-поправним институцијама, те локалној власти, медијима, невладиним организацијама...

Закључци истраживања узорка полицијски службеници

Анализом датих одговора испитаника из реда полицијских службеника, може се диференцирати сљедеће:

- половина анкетираних полицијских службеника сматра да рецидивисти чине око половине свих извршилаца кривичних дјела, а још 40% их сматра да они чине од 10 до 20%, односно до половине свих извршилаца кривичних дјела, из чега произлази да готово сви испитаници сматрају да су најучесталији извршиоци у структури извршилаца кривичних дјела управо рецидивисти;
- преко 70% испитаника сматра да су повратници учесталији код имовинског криминалитета, док их по око 10% сматра да су релевантни и за нарко-криминалитет и насилнички криминалитет...
- када су у питању карактеристике повратничког криминалитета, полицијски службеници сматрају да овај облик криминалитета карактерише већа специјализација и професионализација извршилаца (око 45%), да повратници чине тежа кривична дјела (око 20%), да је већа бруталност и агресивност приликом извршења дјела (око 10%), мада има и оних који сматрају да повратнички криминалитет нема специфичности (10%);
- око двије трећине испитаника сматра да је повратнички криминалитет теже откривати и расвјетљавати, док преостала трећина сматра да је лакше на њега дјеловати;
- по трећина испитаника сматрају да су кључни узроци рецидивизма недостатак запослења и изостанак подршке од стране породице и пријатеља, мада има и испитаника који сматрају да су то и изостанак стручне помоћи, неријешено стамбено питање и егзистенцијални проблеми...
- чак око 80% испитаника сматра да актуелна политика кажњавања доприноси појави рецидивизма, односно сматрају је неадекватном и "лошом";
- појачана репресивна и превентивна активност, појачани надзор, праћење и контрола, већа сарадња са заједницом, примјена оперативно-тактичких мјера и радњи су најучесталији одговори на модалитет реаговања полиције на смањење рецидивизма;
- у контексту тога, мјере појачаног надзора су најапострофираније мјере сузбијања рецидивизма, међутим, сагласности око њихове примјене у пракси, као и резултата примјене, нема;
- полицијски службеници афирмативно оцјењују рад актуелног криминалистичко-обавјештајног система у сузбијању повратничког криминалитета, мада их је око петина који га негативно оцјењују;
- само петина испитаника је навела да се приликом сузбијања повратничког криминалитета користе и савременим криминалистичким методима и средствима, при чему их је само неколико навело профилисање извршиоца и тзв. "телекомуникационо праћење" као те "савремене методе".

- према одговорима полицијских службеника, кључни субјекти у пружању постпеналне помоћи су (редослијед по важности): центри за социјални рад, судови и тужилаштва, полиција и казнено-поправне установе, невладине институције и локална власт...

Резимирајући претходно наведено, испитаници из реда полицијских службеника генерално сматрају да је актуелна политика кажњавања неадекватна и "блага", што има негативан утицај на повратништво, усљед чега сматрају да треба поштрити казнену политику. Када је у питању рад полиције на сузбијању повратничког криминалитета, сматрају да је примаран превентивни рад са повратницима и потенцијалним извршиоцима (након њиховог изласка из затвора), али не наводе модалитете тог рада, сем што наводе да је примарно да се константно и континуирано продубљује рад полиције са заједницом. Индикативно је да је веома мали број испитаника навео да је репресивна дјелатност полиције релевантна за сузбијање повратништва, односно да је треба појачати.

Интерпретација резултата узорка за судије основних судова

Идентификација испитаника

Узорак истраживања судија као једне од популационих група научноистраживачког пројекта „Рецидивизам у извршењу кривичних дјела – анализа стања, узроци и превенција“ износи 19, од чега је 9 испитаника (47,4%) мушког пола, док је остатак (10 или 52,6%) женског пола. Приликом анкетирања судија настојала се одржати равномјерна географска распрострањеност анкетираних, али је разумљиво да се она није могла у потпуности испоштовати. Сходно томе, важно је истаћи да су анкетирању приступиле само судије које се баве кривицом у основним судовима у Републици Српској.

Интерпретација одговора на питање: „Актуелна политика кажњавања доприноси појави рецидивизма“

Анкетни упитник за релевантне субјекте је осмишљен на начин да се састоји из сета питања, од којих се првих пет питања односи на демографске карактеристике испитаника, након чега слиједу питања које се односе на ставове испитаника о казненој политици, затим питања о програмима ресоцијализације и на крају питања о постпеналној помоћи.

Бавећи се етиологијом појаве рецидивизма, интересовало нас је да ли актуелна политика кажњавања доприноси овој појави, као и какав став у вези са тим имају судије, које се оправдано могу сматрати кључним креаторима казнене политике. На ово питање испитаницима су понуђени одговори у оквиру којих су се они могли изјаснити само за један од понуђених одговора и нису могли дати властити одговор, односно та могућност није остављена.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

Сагледавајући дистрибуцију одговора испитаника у наведеном графикону, може се закључити да су ставови судија у погледу доприноса политике кажњавања појави рецидивизма подијељени, чему у прилог свједочи сљедеће: од укупног броја

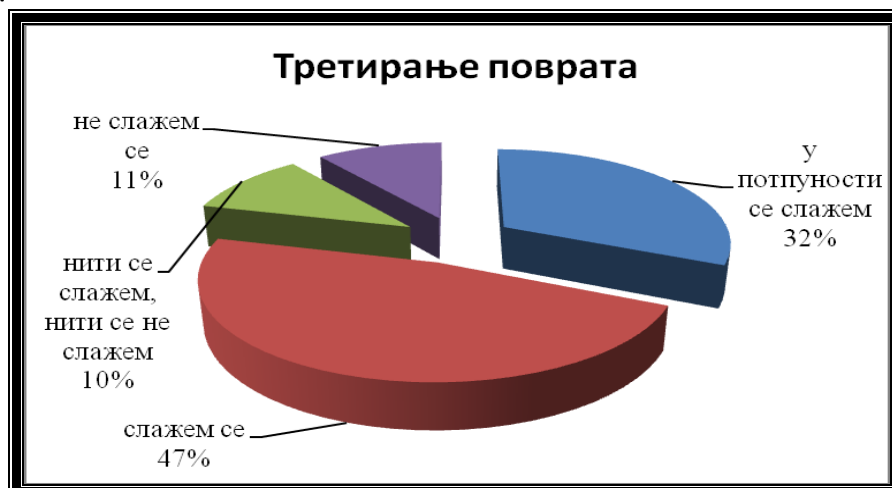
испитаника, њих 5 или 26,3% се слажу са чињеницом да политика кажњавања игра значајну улогу у појави рецидивизма, 9 испитаника или 47,4% сматрају да политика кажњавања нема никакву улогу у етиологији ове појаве, док се 5 испитаника (26,3%) определили за одговор нити се слажем, нити се не слажем.

Интерпретација одговора на питање: „Третирање поврата у извршењу кривичног дјела као факултативне отежавајуће околности у нашем кривичном законодавству је добро рјешење”

Као кључно наметнуло се и питање третирања поврата у нашем кривичном законодавству. Наиме, за постојање поврата законодавац не поставља никакве услове, осим да је учинилац најмање једанпут раније осуђиван. Законодавац поврат третира као факултативну отежавајућу околност. Зато што приликом одлучивања да ли ће поврат узети као отежавајућу околност, законодавац суд упућује на околности које се тичу раније учињеног кривичног дјела и оног за које му се суди – да ли су оба дјела учињена из истих побуда, као и колико је времена протекло од раније осуде, односно од издржане, опрштене или застарјеле казне. Ово нису услови за постојање поврата, већ само околности које суд узима у обзир приликом доношења одлуке о томе да ли ће поврат узети као отежавајућу околност. Наравно, као и код свих других отежавајућих околности, суд се приликом одмјеравања казне мора кретати у оквиру прописане казне за ново дјело за које одмјерава казну учиниоцу који је већ једанпут био осуђиван. Наведени услови су постављени тако широко да суду дају широке могућности у погледу процјене када ће поврат узети као отежавајућу околност а када неће. Једноставно речено, поврат у извршењу кривичног дјела могао би се узети као отежавајућа околност када је испуњена само једна околност у одређеном случају, мада у неком другом не мора, што је све, уз остале околности, препуштено слободној судској процјени. Дакле, из законске експресије јасно произилази да приликом одлучивања да ли ће поврат узети као отежавајућу околност закон посебно сугерише суду да процјењује однос раније учињеног и новог дјела.

С тим у вези су нас интересовали ставови испитаника у вези са питањем да ли је третирање поврата у извршењу кривичног дјела као факултативне отежавајуће околности у нашем кривичном законодавству добро рјешење? На ово питање, испитаницима су понуђени одговори у оквиру чега су се они могли изјаснити само за један од понуђених одговора и нису могли дати властити одговор на ово питање, односно та могућност није остављена.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

Из дистрибуције одговора испитаника је видљиво да од укупног броја испитаника већина испитаника, њих 15 или 79% сматра да је третирање поврата као факултативне отежавајуће околности у кривичном законодавству добро рјешење, 2 испитаника или 10,5% сматра да такво рјешење није добро, док су се 2 испитаника или њих 10,5% одредили за одговор нити се слажем, нити се не слажем. Испитаницима који би дали негативан одговор на ово питање понуђена је могућност да свој став образложе у наредном питању, које гласи: „Уколико је одговор на претходно питање негативан, образложите зашто третирање поврата као факултативне отежавајуће околности у нашем кривичном законодавству није добро рјешење“. Из наведеног произилази да је питање под редним бројем 9 било условљено негативним одговором на питање под редним бројем 8. Само један од два испитаника који су дали негативан одговор на питање под бројем 8 је образложио зашто третирање поврата у нашем кривичном законодавству као факултативне отежавајуће околности није добро рјешење. Његов став је сљедећи: “Сматрам да се поврат треба третирати као обавезна отежавајућа околност и да се већини рецидивиста у извршењу кривичних дјела треба изрицати казна затвора.“

Интерпретација одговора на питање: „Сврха кажњавања (утицај на учиниоца да не чини више кривична дјела и његово преваспитавање) се може остварити изрицањем условне осуде рецидивисти у извршењу кривичног дјела“

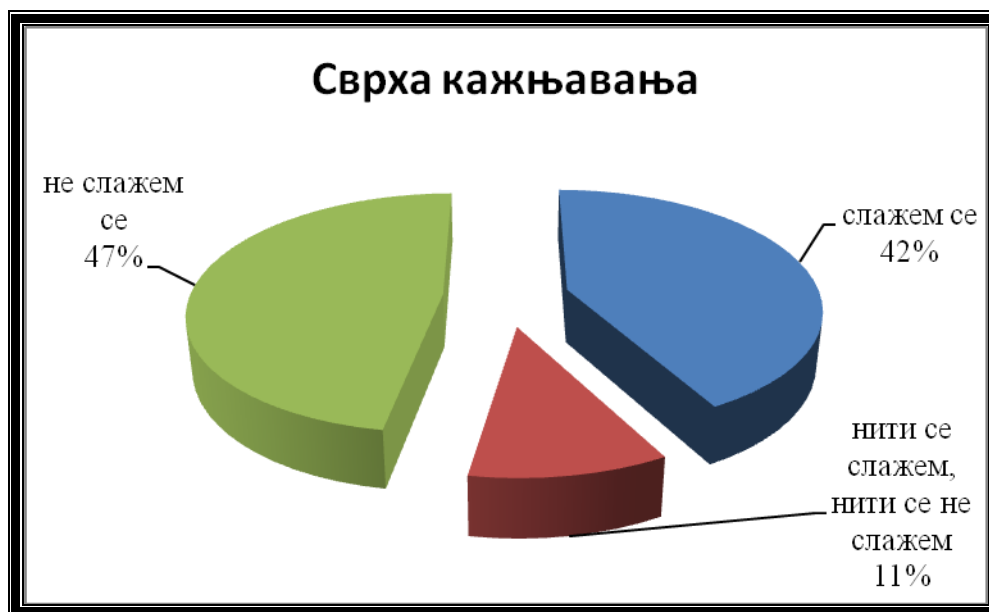
Пракса обилује примјерима изрицања условне осуде на условну осуду рецидивисти у извршењу кривичног дјела. Сходно томе, интересовало нас је да ли се сврха кажњавања (утицај на учиниоца да не чини више кривична дјела и његово преваспитавање) може остварити изрицањем условне осуде рецидивисти у извршењу кривичног дјела. Дакле, приликом одмјеравања казне суд мора водити рачуна о томе да је у конкретном случају потребно постићи сврху кажњавања. Када је у питању сврха кажњавана, посебно њен дио који се односи на специјалну превенцију, поставља се питање да ли се она може остварити изрицањем повратнику у извршењу кривичног дјела свих кривичних санкција које познаје наше кривично законодавство, гдје се у првом реду мисли на условну осуду?

У неким кривичним законодавствима из ранијег периода предвиђена су била одређена ограничења везана управо за ову кривичну санкцију. Наиме, у погледу услова везаних за учиниоца кривичног дјела, полазило се од става да донекле треба ограничити круг лица којима се може изрећи условна осуда, гдје се у првом реду мислило на рецидивисте. Наше кривично законодавство није познавало овакво рјешење све до измјена и допуна Кривичног закона из 2010. године. Управо до тада кривично законодавство није познавало никаква ограничења када је у питању примјена ове кривичне санкције. Према Кривичном закону Републике Српске, упозоравајуће санкције се изричу кривично одговорном учиниоцу кривичног дјела само у случајевима када, с обзиром на природу и тежину дјела, околности под којима је дјело учињено и личност учиниоца, није нужна примјена казне и када се сврха кажњавања може постићи упозорењем уз пријетњу казном или само упозорењем. Као такве, мјере упозорења су намијењене првенствено примарним делинквентима, односно лицима која су први пут извршила кривично дјело.

Законодавац није ограничио примјену ове кривичне санкције само на одређене категорије учинилаца, из чега произилази да се она може изрећи према сваком учиниоцу кривичног дјела (примарном делинквенту или повратнику), под условом да суд стекне увјерење да ће се и таквом санкцијом постићи сврха кажњавања.

Измјенама и допунама Кривичног закона из 2010. године предвиђена су извјесна ограничења у примјени ове санкције, и то на сљедећи начин: „Условна осуда не може се изрећи учиниоцу којем је већ једном изречена условна осуда за кривично дјело и учиниоцу који је једном или више пута правноснажно осуђиван на казну затвора“.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

Сагледавајући дистрибуцију одговора испитаника на наведено питање, може се закључити да су ставови судија у погледу остваривања сврхе кажњавања подијељени, чему у прилог свједочи сљедеће: од укупног броја испитаника, њих 10 или 52,6% сматра да се сврха кажњавања може постићи изрицањем условне осуде рецидивисти у извршењу кривичног дјела, док 9 испитаника или 47,4% сматра да се она не може остварити на наведени начин. У овом случају се ниједан испитаник није определио за опцију нити се слажем, нити се не слажем.

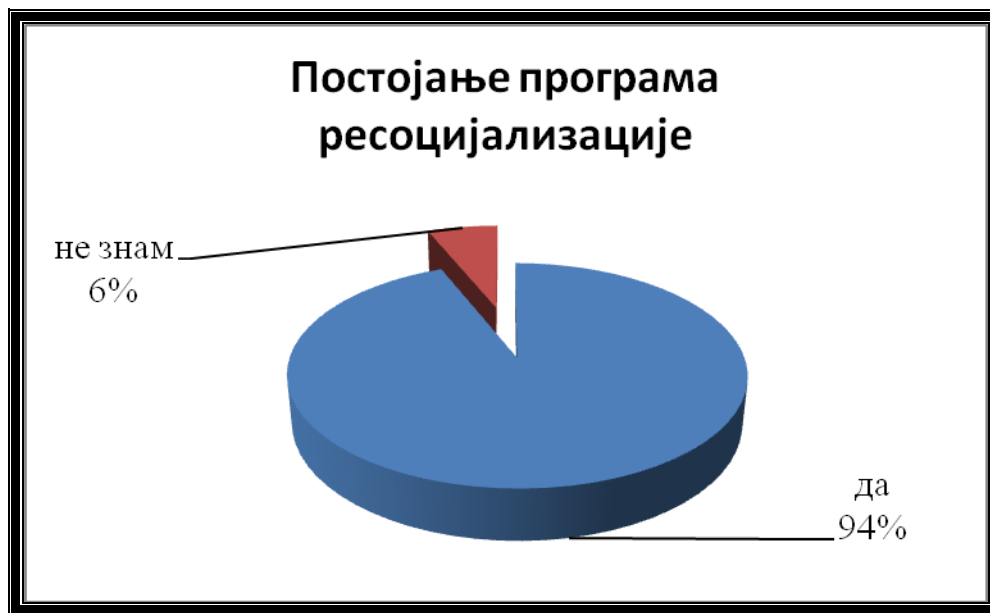
Интерпретација одговора на питање: „Да ли у пеналним (затворским) установама у Републици Српској постоје програми ресоцијализације?“

Пораст криминалитета, и код нас, као и у читавом свијету, доводи до још већег оптерећења затворских установа, и истовремено показује да казна затвором, санкција која је скупа по друштво, не остварује очекиване ефекте. С друге стране, широка примјена условне осуде, прије свега према преступницима „ниског ризика“, често је критикована због своје релативне благости, недовољног степена надзора и немоћи да премости широк јаз који је дијели од казне затвора.

Између двије супротстављене опције – казне затвора и условног кажњавања – данас постоји читава лепеза санкција и мјера које се максимално могу прилагодити сваком појединцу. Ове мјере обједињене су под називом алтернативне санкције и представљају концепт санкција и мјера под окриљем друштвене заједнице, заснован на претпоставци да се циљеви кажњавања у великој мјери могу постићи и у условима који су мање рестриктивни од казне затвора. Разлози тежње ка превентивној, а не ретрибутивној компоненти казне, између осталог, леже и у негативним ефектима затворске казне по осуђеног, његову породицу и друштвену заједницу.

С тим у вези нас је интересовало да ли су и колико они који изричу кривичне санкције упознати са оним што након тога слиједи, тачније са програмима који се спроводе у затворским установама, њиховом структуром, успјешношћу у ресоцијализацији осуђених лица и сл. Наиме, дистрибуција одговора испитаника на сет питања који се односи на затворске установе и процес ресоцијализације који се у њима спроводи, говори у прилог тврдњи да је и на нашим просторима потребно изналазити начине да се казна затвора постепено замјењује алтернативним санкцијама, које се увелико примјењују у свијету, па и у неким земљама из нашег окружења (пробација – Република Хрватска).

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

Од укупног броја испитаника, 10 испитаника или 52,6% је дало потврдан одговор на наведено питање, док се 9 испитаника или 47,4% изјаснило да не знају да ли у затворским установама у Републици Српској постоје програми ресоцијализације. Наиме, испитаници који су дали негативан одговор на ово питање сматрају да то није њихова област, те да самим тим нису дужни да знају да ли постоје програми ресоцијализације и из чега се они састоје. Испитаници који су на наведено питање дали потврдан одговор, питани су и да ли им је познато из чега се ти програми састоје, што је предочено у питању број 11, а које је гласило: „Уколико је одговор на претходно питање позитиван, наведите из чега се програми ресоцијализације састоје“. На наведено питање, испитаницима су понуђени одређени одговори, с тим што су и у овом питању, као и у претходном, испитаници могли да дају и властити, слободни одговор, као и да се изјасне за један или два од понуђених одговора. Понуђени су сљедећи одговори:

- Образовних третмана
- Морално-педагошког васпитања и образовања
- Рада и професионалног оспособљавања
- Слободног времена
- Сарадње са породицом.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

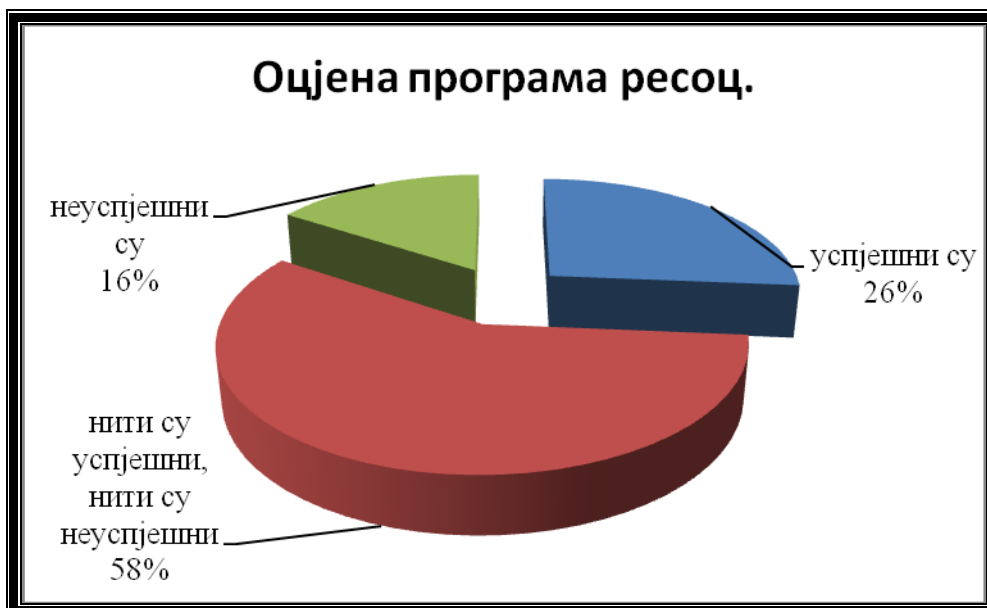

Већина испитаника сматра да се програми ресоцијализације који се спроводе у затворским установама састоје преваходно из образовних третмана, рада и професионалног оспособљавања и морално-педагошког васпитања, што је видљиво из претходно презентованог графикана.

Интерпретација одговора на питање: „Како оцјењујете програме ресоцијализације који се спроводе у затворским установама?“

У вези са питањем успјешности/неуспјешности програма ресоцијализације који се спроводе у затворским установама, испитаницима су понуђени одговори у оквиру којих су се могли изјаснити само за један од понуђених одговора и нису могли дати властити одговор на ово питање, односно та могућност није остављена.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикану:

Из претходно приказане дистрибуције одговора испитаника се не може извући неки општи закључак јер не постићи општа нити већинска сагласност у њиховим ставовима о успјешности/неуспјешности програма ресоцијализације који са спроводе у затворским установама. Томе у прилог свједочи и чињеница да се 5 испитаника или 26,3% изјаснило за одговор да су програми ресоцијализације у затворским установама успјешни, 3 испитаника или 15,8% да су неуспјешни, док се 11 испитаника или 57,9% определијелило за одговор нити су успјешни, нити су неуспјешни.

Интерпретација одговора на питање: „Изразите Ваш став у вези са тврдњама које су наведене у табели а које осликавају из чега би то требао да се састоји успјешан програм ресоцијализације.“

На наведено питање, испитаницима су понуђени одређени одговори, тачније тврдње, у вези са којима су испитаници изражавали своју сагласност или несагласност. Понуђени су сљедећи одговори:

- За успјешан процес ресоцијализације неопходно је прихватање казне од стране осуђеног лица, као и његов позитиван став према ресоцијализацији.
- Програми ресоцијализације у пеналним установама треба да буду усмјерени на промјену начина размишљања осуђеног лица и развој његове личности.
- Подршка од стране породице, васпитача, стручних лица, пријатеља ван установе и у установи, веома је битан чинилац у ресоцијализацији осуђених лица.
- Кључни резултат успјешног процеса ресоцијализације треба да буде промјена ставова осуђеног лица у односу на почетак издржавања казне.
- Осуђена лица имају позитиван став према васпитно-образовним садржајима који се спроводе у пеналним установама.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећој табели.

	Ставови	У потпуности се слажем	Слажем се	Нити се слажем, нити не слажем	Не слажем се	У потпуности се не слажем	Укупно
1.	Прихватање казне	10 (52,6%)	8 (42,1%)	1 (5,3%)	0 (0%)	0 (0%)	19 (100%)
2.	Промјена размишљања	9 (47,4%)	9 (47,4%)	1 (5,3%)	0 (0%)	0 (0%)	19 (100%)
3.	Подршка	9 (47,4%)	10 (52,6%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	19 (100%)
4.	Промјена ставова	6 (31,6%)	8 (42,1%)	4 (21,1%)	1 (5,3%)	0 (0%)	19 (100%)
5.	Позитиван став	5 (26,3%)	4 (21,1%)	5 (26,3%)	2 (10,5%)	3 (15,8%)	19 (100%)

Да је за успјешан процес ресоцијализације неопходно прихватање казне од стране осуђеног лица, као и његов позитиван став према ресоцијализацији, општи је став анкетираних испитаника, чему у прилог свједочи чињеница да се 18 испитаника или 94,7% слаже са наведеном тврдњом. Само се један испитаник определијелио за одговор нити се слажем, нити се не слажем.

Да програми ресоцијализације у пеналним установама треба да буду усмјерени на промјену начина размишљања осуђеног лица и развој његове личности, сматра 18

испитаника или 94,7, док се један испитаник определијелио за одговор нити се слажем, нити се не слажем.

Општа сагласност анкетираних испитаника постији и у погледу тврдње да је подршка од стране породице, васпитача, стручних лица, пријатеља ван установе и у установи веома битан чинилац у ресоцијализацији осуђених лица.

За тврдњу да кључни резултат успјешног процеса ресоцијализације треба да буде промјена ставова осуђеног лица у односу на почетак издржавања казне определијелио се 14 испитаника или 73,7%, 1 испитаник или 5,3% се није сложио са наведеном тврдњом, док су се 4 испитаника или 21,1% определијелила за одговор нити се слажем, нити се не слажем.

Да би процес ресоцијализације осуђених лица био успјешан, потребно је да осуђена лица имају позитиван став према васпитно-образовним садржајима који се спроводе у пеналним установама, сматра 9 испитаника или 47,4%. С наведним становиштем се не слаже 5 испитаника или 26,3%, док се 5 испитаника или 26,3% определијелило за одговор нити се слажем, нити се не слажем.

Сви претходно наведени ставови иду у прилог тврдњи да затвор не треба да буде само мјесто гдје осуђена лица сједе у ћелији и чекају да буду пуштена на слободу. Напротив, у затвору треба радити на промјени начина размишљања осуђених лица, као и на развоју њихове личности, обезбиједити им одговарајући третман и образовање како би се у будућности држали даље од криминала и што боље прилагодили животу изван затворских капија. Организација и методи рада у институцији треба да буду што сличнији раду у заједници, како би се затвореници припремили за услове нормалног радног живота. Оно што треба нагласити јесте да се рад у затворима сматра позитивним аспектом затворског режима и никада се не смије користити као казна.

Интерпретација одговора на питање: „Шта је, према Вашем мишљењу, потребно урадити како би процес ресоцијализације у пеналним установама био што успјешнији?“

На наведено питање испитаницима су понуђени одређени одговори, с тим што су у овом питању испитаници могли да дају и властити, слободни одговор, као и да се изјасне за један или два од понуђених одговора. Понуђени су сљедећи одговори:

- Повећати запосленост стручног особља
- Више пажње посветити личности осуђеног лица
- Увести нове, савременије васпитно-образовне садржаје
- Мање пажње посвећивати радној терапији

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

Из дистрибуције одговора испитаника на наведено питање видљиво је да само у погледу једног понуђеног одговора постоји готово општа сагласност свих анкетираних испитаника. Наиме, да би процес ресоцијализације осуђених лица у затворској установи био што успјешнији, потребно је више пажње посветити личности осуђеног лица, сматра 17 испитаника или 89,5%. Такође, да би се претходно наведено остварило, потребно је и да се повећа број запослених лица у затворским установама, што истиче 5 испитаника или 26,3%, као и да се уведу нови, савременији васпитно-образовни садржаји, што истиче 13 испитаника или 68,4%. За тврдњу да је за успјешан процес ресоцијализације осуђених лица потребно мање пажње посветити радној терапији, определијелио се 1 испитаник или 5,3%.

Данас међу професионалним стручњацима за ментално здравље све више преовлађује мишљење да је починиоцима кривичних дјела потребна стручна помоћ. У неким земљама се то и ради, чак и са особама које су учиниле најтежа кривична дјела, на примјер вишеструка убиства. Постоје подаци о резултатима који завређују пажњу. Међутим, да би се постигао запажени резултат, морају постојати предуслови, што подразумева озбиљне стручне, људске и кадровске потенцијале. Поред овога, неопходна је професионална мотивисаност стручњака за такав пројекат. Таквим, или сличним приступом обезбјеђују се предуслови за добар исход и успјешну рехабилитацију осуђених лица. Треба пратити позитивне свјетске трендове и овдје треба максимално укључити центре за социјални рад и друге организације, нпр. куће за прихват, дружење, ангажовање у активностима. Код нас практично то за сада није заживјело.

Када је у питању увођење нових васпитно-образовних садржаја, неопходно је да се направе програми преквалификације за бивше затворенике, како би се они могли запослити и вратити нормалном животу, јер их је велики број само са основном школом или са средњом школом са којом не могу наћи посао. Процедура у неким земљама је таква да се обука врши од стране лиценцираних провајдера. Испит обавља испитни центар преко овлашћених испитивача. Сертификат након добијања података од Испитног центра треба да даје Министарство рада и социјалног старања. Оно што се препоручује јесте да сертификати о положеним испитима или завршеним занатима не треба да имају печат тих установа, јер би то умногоме отежало запослење ових људи.

Интерпретација одговора на питање: „Који су, према Вашем мишљењу, кључни узроци поновног вршења кривичних дјела након издржане казне у пеналној установи?“

На наведено питање, испитаницима су понуђени одређени одговори, с тим што су у овом питању испитаници могли да дају и властити, слободни одговор, као и да се изјасне за један или два од понуђених одговора. Понуђени су сљедећи одговори:

- Недостатак запослења
- Неријешене стамбене прилике
- Изостанак подршке од стране породице, пријатеља, друштвеног окружења
- Изостанак стручне помоћи

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

Као кључни узрок који доводи до поновног вршења кривичног дјела од стране лица након издржане казне затвора, испитаници су идентификовали недостатак запослења. Овај узрок идентификовало је 18 испитаника или 94,7% од укупног броја испитаника (19). Поред тога, 11 испитаника или 5,9% је као узрок рецидивизма идентификовало и изостанак подршке од стране породице, пријатеља и друштва у цјелини, 10 испитаника или 52,6% се определили за неријешене стамбене прилике као могући узрок поновног вршења кривичних дјела, док 8 испитаника или 42,1 узрок рецидива види у изостанку стручне помоћи.

Све претходно презентовано потврђује став да уколико се осуђенику након изласка из затвора не пружи материјална помоћ, не обезбиједи смјештај и посао или му се не помогне да ријеша породичне проблеме, он ће неминовно отићи онима који га сигурно прихватају, а то су носиоци криминалних активности. У том периоду осуђено лице доживљава интензивна и различита осјећања, тако да се налази у психички напетом ситуацији, која је повезана са његовим размишљањем о изласку на слободу. Нажалост, често се дешава рецидив, тј. повратак у криминал, и узроци су умногоме слични узроцима злочина, односно криминалитета. Дијелимо их на спољашње и унутрашње. Укратко, спољашњи фактори су везани за амбијент у коме особа бивствује, док се унутрашњи односе на личност делинквента. Довољан је само један од ових узрока да дође до поновног кривичног дјела. Држава је дужна да казни свакога ко изврши кривично дјело, али има и обавезу да осуђеницима након одслужене казне омогући повратак у друштво, како по изласку из затвора не би чинили нова кривична дела. Без посла, помоћи стрчњака и подршке породице, они постају лака мета. Често су сачекани по изласку из затвора од свог криминалног миљеа, што је велика шанса за рецидив.

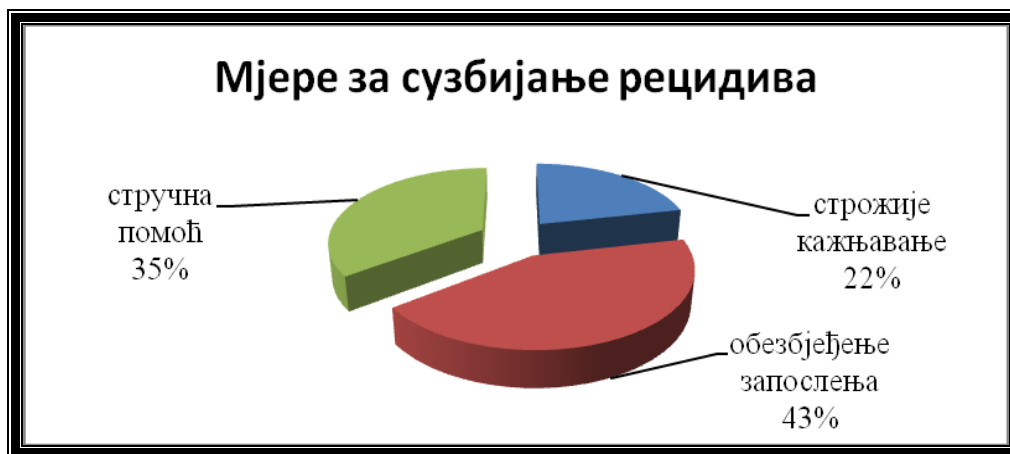
Интерпретација одговора на питање: „Које би мјере, према Вашем мишљењу, успјешно одвратиле човјека који је већ осуђиван од поновног вршења кривичног дјела?“

На наведено питање испитаницима су понуђени одређени одговори, с тим што су у овом питању испитаници могли да дају и властити, слободни одговор, као и да се изјасне за један или два од понуђених одговора. Понуђени су сљедећи одговори:

- Строже кажњавање за новоизвршено кривично дјело

- Обезбјеђење запослења по изласку из затвора
- Пружање сталне стручне помоћи од стране центара за социјални рад, невладиних организација и сл.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

Као примарну активност која би се требала предузети у циљу одвраћања учиниоца кривичног дјела од поновног вршења кривичног дјела, испитаници (16 или 84,2%) су идентификовали обезбјеђење запослења по изласку из затвора. Овакав одговор не чуди, првенствено из разлога што је већина испитаника на претходно питање које се односило на узроке криминалитета реаговала одговором садржаним у недостаку запослења осуђених лица по изласку из затвора.

У циљу превазилажења узрока који извршиоца кривичног дјела тјерају у поврат, у већини европских земаља као и у неким земљама из нашег окружења (Република Србија), спроводе се одређени, субвенционисани програми, чији је циљ да се омогући набавка комплетне обуке за дефицитарна занимања, за која постоји потреба на тржишту рада, као што су заваривање, штампање сито-штампом, израда намјештаја, пекарство и повртларство, како би затвореници пролазили наведену обуку и по изласку из затвора се запослили. Сви затвореници би по завршетку обуке добили сертификат помоћу којег могу да се запосле након одслужења казне. Да би се ови програми у потпуности остварили, потребно је оформити и службу која ће затвореницима помагати приликом тражења запослења. Улога ових пројекта обуке је омогућавање адекватне и што успјешније ресоцијализације затвореника, са циљем да се врате у друштво и да се не враћају криминалу након изласка из затвора. На тај начин се смањују и трошкови државе, а истовремено успоставља систем стручног образовања и обука у затворима, по угледу на земље ЕУ.

Да би се учинилац кривичног дјела успјешно одвратио од поновног вршења кривичног дјела, неопходно је да му се по изласку из затворске установе обезбиједи стална стручна помоћ од стране надлежних служби, гдје се у првом реду мисли на центре за социјални рад, одговарајуће невладине организације и др. Овакав став заступа 13 испитаника или 68,4%.

Рад центара за социјални рад по изласку лица из затворске установе, у оквиру њихове ресоцијализације, фокусиран је ка савјетодавним усмјеравањима – како да се таква лица што лакше адаптирају на отворену средину у новонасталој ситуацији и обијезбиједе себи егзистенцију. Центар за социјални рад је обавијештен о условном отпусту осуђених лица. Након извршења кривичне санкције, затвореници се, немајући сталне изворе прихода, обраћају центру за новчану помоћ и многи од њих се налазе на

евиденцији центра као корисници материјалног обезбјеђења породице, или као носиоци права, или док су они на издржавању казне њихови чланови породице примају материјално обезбјеђење породице. Бивши затвореници им се обраћају захтјевима за једнократну новчану помоћ, али и ради савјетовања како и на који начин могу да остваре своја права у оквиру нашег система, јер након изласка имају проблем да се интегришу у друштвену средину. Поред центра за социјални рад, потребно је активно укључење и других институција које ће помоћи затвореницима након изласка из затворске установе.

Управо је ресоцијализација један од највећих изазова у процесу реинтеграције и изазов са којим се суочавају сви који се баве људским правима, а значајну улогу у цијелом новом концепту има и центар за социјални рад, управо како би се спријечила ситуација да затвореници по изласку из затвора буду препуштени сами себи. Допринос невладиних организација, нарочито у раду са бившим затвореницима који су зависници од дрога или алкохола може бити веома значајан – у већини западних земаља ову врсту третмана готово у потпуности спроводе волонтери.

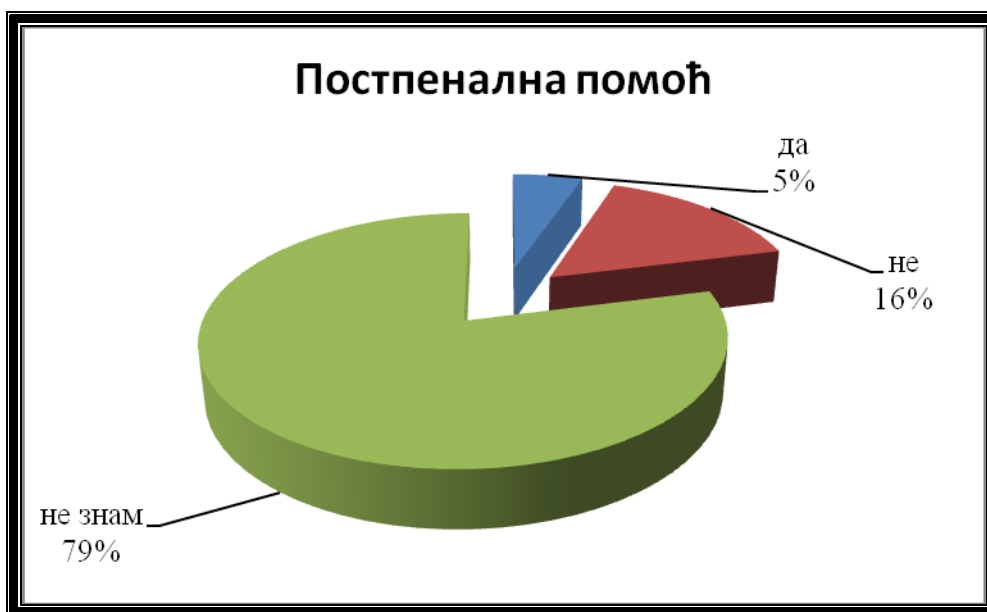
Да се успјешно одвраћање извршилаца кривичног дјела од поновног чињења кривичног дјела може оставрити строжим кажњавањем, сматра 8 испитаника или 42,1%. Овакав став испитаника је у својеврсној колизији са ставовима исказаним у односу на питање третирања поврата као факултативне отежавајуће околности од стране законодавца, у оквиру чега су се испитаници изјаснили да је то добро рјешење. Поготово ако се има у виду да је раније наше кривично законодавство познавало и вишеструки поврат као факултативни основ за поштравање казне. Послије измјена и допуна из 2003. године, он се више није ни могао звати вишеструким повратом, јер се као услов за поштравање казне није захтијевало да је учинилац био најмање два пута осуђиван. Теоретичари и практичари данашњице сматају да је овакво рјешење доста необично, с обзиром на чињеницу да се ради о старом проблему изналажења начина реаговања на вишеструки поврат. Ранијем рјешењу могао се упутити приговор да се учинилац строже кажњава због кривичних дјела за која је већ био кажњен односно осуђен.

Интерпретација одговора на питање: „Да ли постоје програми постпеналне помоћи у Републици Српској?“

Поврат у криминал код нас, статистички гледано, није занемарљив, и креће се око 30%. Истина је да неки од осуђеника већ по изласку са издржавања казне почине ново кривично дјело, што објашњавамо читавим сплетом лоших околности, углавном неповољним социјалним приликама осуђеника и немогућношћу економског збрињавања у заједници. Феномен рецидивизма не значи да затворске службе нису активно радиле у третману осуђеника, већ сугерише да се напуштањем затвора, условно речено, третман не завршава, већ свој наставак и конкретизацију добија кроз оснажујуће друштвене интеграције и комуникације у самој заједници. Управо недостатак тог постпеналног програма у земљи сматра се кључним за повратак у криминал. Након издржане казне морају се осуђеници наставити пратити, али им се мора пружити и адекватна помоћ.

У вези са овим је и питање да ли у нашој земљи постоје такви програми постпеналне помоћи.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикану:

Да у нашој земљи не постоје програми постпеналне помоћи, те да би рјешавање овог питање требало да буде приоритет у будућности како би се сходно томе утицало и на смањење стопе рецидивизма у извршењу кривичних дјела, потврђују и одговори испитаника на питање постојања програма постпеналне помоћи у Републици Српској. Од укупног броја испитаника, 18 испитаника или 94,3% су се изјаснили да такви програми не постоје или да нису упознати са њиховим постојањем. Само је 1 испитаник (5,3%) потврдно одговорио на наведено питање. Сходно томе, наведени испитаник је на питање „...наведите из чега се ти програми састоје“, одговорио да се састоје из пружања новчане помоћи и обезбјеђења здравствене заштите.

У вези са овим питањем, може се констатовати слjedeће: Ако је неко починио једном кривично дјело, не мора значити да ће га починити и други пут. Потребно је да му се помогне да не дође поново у ситуацију, због различитих фактора ризика који могу утицати на њега, да почини кривично дјело. Једна од мјера које примјењују државе у Европи, у оквиру постпеналних програма, јесте давање субвенција за запошљавање бивших затвореника. Бивши затвореници и зависници су често третирани као људи другог реда. Потребно је око четири мјесеца припреме прије изласка из затвора да би се у отвореном друштву што успјешније укључили у социјалну и радну средину. А за то је потребно организовати службе за оспособљавање бивших затвореника. Поред пројеката и мјера које подстичу конкурентност лица након одслужења затворских казни, једнако је важно радити и на отклањању предрасуда у друштву према овим лицима. Психосоцијална подршка и информисање о захтјевима тржишта рада треба да се започну још за вријеме служења казне, такође треба радити и на професионалној оријентацији бивших затвореника и по потреби их укључивати у програме обука и образовања, нпр. за неке занате за које имају склоности и физичке предиспозиције, затим са тим наставити и по изласку из затворене средине, уз надзор лица задужених за праћење. Тек након оспособљавања, припреме за тржиште, психосоцијалног оснаживања је могуће и посредовати за ова лица тј. упућивати их послодавцима, ради запослења. Због самих ових лица, а и послодавца, важно је да се с праћењем и подршком настави и по заснивању радног односа. Предрасуде је могуће разбијати тек кад више лица након одслужене казне успјешно прођу све ове фазе и послодавци, а и цијело друштво се увјери да ова лица с правом заслужују другу шансу, да имају право након одслужене казне да се врате у заједницу и да могу доприносити и бити корисни чланови друштва.

Интерпретација одговора на питање: „Да ли је затворска установа дужна да пружи одређени вид (постпеналне) помоћи лицу које се отпушта из затвора?“

Потребне услове за прихват осуђених лица у друштву могуће је обезбиједити предузимањем низа мјера постпеналне помоћи. С обзиром на врсту органа који подузимају ове мјере, разликује се унутрашња и спољна постпенална помоћ. Унутрашња постпенална помоћ је она која се осуђеном лицу пружа током припрема за отпуст из установе, а проводе је органи социјалне и других служби те установе. Ова врста постпеналне помоћи подразумијева давање савјета, подстицаја, охрабрења и усмјерења с једне стране, а с друге стране подузимање читавог низа конкретних активности у смислу: обезбјеђења трошкова превоза до мјеста пребивалишта; обезбјеђења прикладне одјеће и обуће уколико је осуђеница нема; обезбјеђење љекарског прегледа уколико то потреба налаже и смјештај у најближу здравствену установу ради лијечења, ако је потребно.

У неким системима извршења казне лишења слободе, као посебан облик постпеналне помоћи постоји фаза полуслободе. За ову фазу је карактеристично да осуђена лица раде напољу, а у затвору бораве ноћу и у дане викенда, односно ван радног времена, те се на тај начин припремају за успјешно укључивање у живот на слободи. Спољна постпенална помоћ је помоћ која се осуђеном лицу пружа непосредно по отпусту из пеналне установе, а за њено провођење надлежни су органи здравствене и социјалне заштите, службе за запошљавање радника и других заинтересованих владиних и невладиних организација и установе према мјесту пребивалишта отпуштеног осуђеног лица.

С тим у вези наметнуло се и питање да ли наш законодавац предвиђа неке од ових облика унутрашње постпеналне помоћи намијењене осуђеном лицу приликом пуштања из затворске установе.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

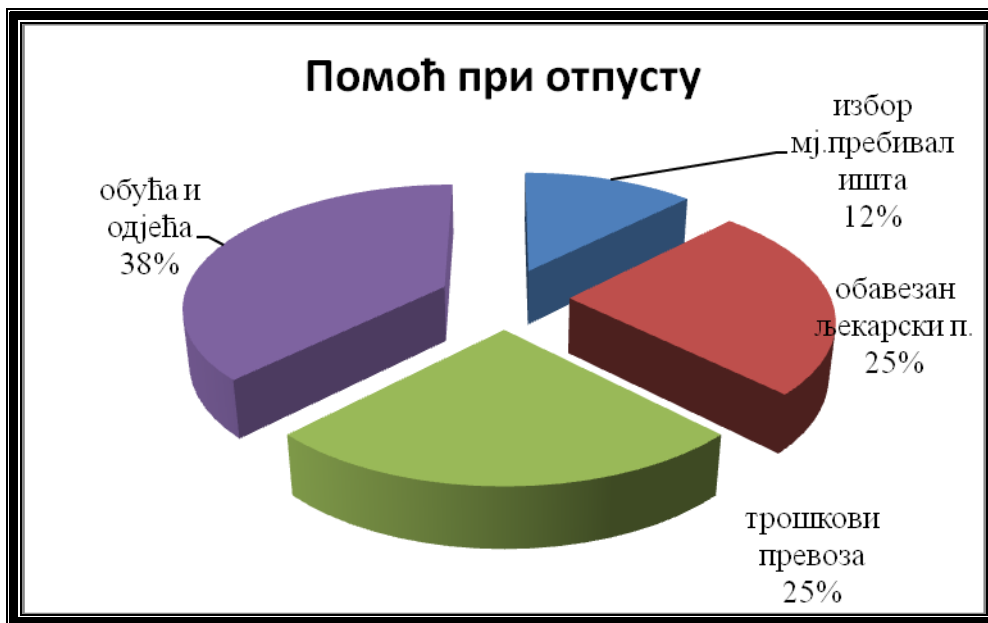

Од укупног броја испитаника, само 3 испитаника или 15,8% је одговорило да је упознато са постојањем овог вида постпеналне помоћи, док се остатак испитаника (њих 16 или 47,2%) изјаснио да не знају односно да уопште не постоји овакав вид

постпеналне помоћи који се пружа осуђеним лицима. Испитаници који би на ово питање дали потврдан одговор, везани би били наредним питањем које се односило на структуру те постпеналне помоћи, тачније „...наведите из чега се она састоји“. На наведено питање, испитаницима су понуђени одређени одговори, с тим што су у овом питању испитаници могли да дају и властити, слободни одговор, као и да се изјасне за један или два од понуђених одговора. Понуђени су сљедећи одговори:

- установа је дужна да консултујући осуђеника утврди његов избор мјеста пребивалишта
- установа је дужна да обезбиједи обавезан љекарски преглед прије отпуштања из установе
- установа је дужна да плати трошкове превоза уколико лице које се отпушта нема новца
- установа је дужна да обезбиједи адекватну обућу и одјећу уколико лице које се отпушта нема наведено
- установа је дужна да лице које је тешко болесно смјести у најближу здравствену установу.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикану:

Из дистрибуције понуђених одговора испитаника видљиво је да сва три испитаника сматрају да се унутрашња постпенална помоћ састоји из обавезе установе да обезбиједи адекватну обућу и одјећу уколико лице које се отпушта нема наведено, као и да лице које је тешко болесно смјести у најближу здравствену установу. Након тога, слиједи одговори да је установа дужна да плати трошкове превоза уколико лице које се отпушта нема новца, као и да обезбиједи обавезан љекарски преглед прије отпуштања из установе. Само један испитаник се определио и за одговор да је установа дужна да, консултујући осуђеника, утврди његов избор мјеста пребивалишта.

У вези са овим питањем важно је напоменути да је законодавац у Републици Српској у Закону о извршењу кривичних санкција, таксативно предвидио мјере унутрашње постпеналне помоћи. У законским одредбама се дефинише помоћ осуђеним лицима у виду трошкова превоза од установе до мјеста ранијег пребивалишта или до

мјеста пребивалишта уже породице. Уколико се ради о страном држављанину, трошкови превоза подразумијевају трошкове од затворске установе до граничног прелаза. Трошкове превоза сноси установа из које се осуђено лице отпушта. Обавеза је установе која отпушта осуђено лице са издржавања казне да обезбиједи адекватну одјећу и обућу, без накнаде. Ова обавеза постоји уколико осуђено лице које се отпушта нема властиту одјећу и обућу, а нема ни средстава да их набави. Установа је, у складу са законом, обавезна водити посебно рачуна о осуђеницима које се отпуштају са издржавања казне затвора, а који због лошег здравственог стања нису у могућности путовати. Овакви осуђеници ће се смјестити у најближу медицинску установу на лијечење. Ради осигурања постпеналног прихвата осуђених лица, законодавац је прописао обавезу установе да оствари благовремену сарадњу са надлежним органом. Надлежним органом се сматра орган управе надлежан за послове социјалне заштите према мјесту пребивалишта осуђених лица у вријеме упућивања на издржавање казне затвора. Установа ће овај орган обавијестити о дану отпуштања осуђеног лица, као и о врстама помоћи које је потребно обезбиједити отпуштеном осуђеном лицу.

Интерпретација одговора на питање: „Изразите свој став у погледу сљедећих тврдњи а које се односе на постпеналну помоћ“.

На наведено питање испитаницима су понуђени одређени одговори, тачније тврдње, у вези са којима су испитаници изражавали своју сагласност или несагласност. Понуђени су сљедећи одговори:

- Друштво би се више требало бринути о осуђеним лицима.
- Осуђена лица се тешко прилагођавају животу на слободи због навикнутости на дисциплину и заштиту коју су уживала у пеналној установи.
- У пеналним установама не врши се адекватна категоризација осуђених лица, што се поткрепљује чињеницом да примарни учиниоци КД издржавају казну заједно са вишеструким повратницима.
- У пеналним установама присутан је феномен „криминалне заразе“, што се поткрепљује чињеницом да рецидивисти у извршењу КД преносе своје негативне ставове са слободе о постпеналној помоћи примарним учиниоцима који сходно томе имају негативан став на процес ресоцијализације уопште.
- Већина осуђених лица се боји изласка из пеналне установе због негативног става према постпеналној помоћи.
- За успјешну интеграцију појединца у друштво након издржане казне, неопходна је подршка од стране породице, пријатеља, социјалног окружења а примарно од стране релевантних субјеката у домену рјешавања питања запослења, стамбених прилика, пружања стручних савјета и сл.
- Ангажман стручног особља у пеналној установи је недовољан за постпенални прихват осуђених лица након издржане казне.
- Већина чланова друштвене заједнице осуђује сваки вид преступништва, не прихвата чак ни чињеницу да човјек може да се поправи након одслужене казне и да постане користан члан друштвене заједнице.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен у следећој табели.

	Ставови	У потпуности се слажем	Слажем се	Нити се слажем, нити не слажем	Не слажем се	У потпуности се не слажем	Укупно
1.	Већа брига о осуђеним л.	8 (42,1%)	11 (57,9%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	19 (100%)
2.	Тешко се прилагођавају	0 (0%)	8 (42,1%)	2 (10,5%)	8 (42,1%)	1 (5,3%)	19 (100%)
3.	Неадекватна категоризација	5 (26,3%)	9 (47,4%)	3 (15,8%)	2 (10,5%)	0 (0%)	19 (100%)
4.	Криминална зараза	3 (15,8%)	10 (52,6%)	6 (31,6%)	0 (0%)	0 (0%)	19 (100%)
5.	Негативан став према пп.помоћи	0 (0%)	5 (26,3%)	5 (26,3%)	8 (42,1%)	1 (5,3%)	19 (100%)
6.	Неопходна подршка	12 (63,2%)	7 (36,8%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	19 (100%)
7.	Недовољан ангажман стр. особља	5 (26,3%)	9 (47,4%)	4 (21,1%)	1 (5,3%)	0 (0%)	19 (100%)
8.	Друштво осуђује преступништво	4 (21,1%)	9 (47,4%)	2 (10,5%)	3 (15,8%)	1 (5,3%)	19 (100%)

Из предочене дистрибуције одговора испитаника видљиво је следеће: општа сагласност свих анкетираних испитаника постоји у погледу двије тврдње, и то да би друштво више требало бринути о осуђеним лицима и да је за успјешну интеграцију појединца у друштво након издржане казне неопходна подршка од стране породице, пријатеља, социјалног окружења, а примарно од стране релевантних субјеката у домену рјешавања питања запослења, стамбених прилика, пружања стручних савјета и сл.

Да је у затворским установама присутан феномен „криминалне заразе“, што се поткрепљује чињеницом да рецидивисти у извршењу КД преносе своје негативне ставове са слободе о постпеналној помоћи примарним учиниоцима који сходно томе имају негативан став у односу на процес ресоцијализације уопште, мишљење је 13 или 68,4% испитаника, док се у вези са овом тврдњом 6 испитаника или 31,6% изјаснило за одговор нити се слажем нити се не слажем.

Да је ангажман стручног особља у пеналној установи недовољан за постпенални прихват осуђених лица након издржане казне, став је 14 испитаника или 73,7%, 4 испитаника или 21,1% се нити слажу, нити се не слажу са наведеном тврдњом, док се 1 испитаник или 5,3% не слаже са наведеном тврдњом.

Да већина чланова друштвене заједнице осуђује сваки вид преступништва, да не прихвата чак ни чињеницу да човјек може да се поправи након одслужене казне и да постане користан члан друштвене заједнице, што отежава његову реинтеграцију у друштво и ствара услове за поновни рецидив, став је 13 испитаника или 68,4%. У вези са овом тврдњом 2 испитаника или 10,6% се нити слажу, нити се не слажу, док се 4 испитаника или 21,1% не слажу са напријед наведеном тврдњом.

Да се у пеналним установама не врши адекватна категоризација осуђених лица, што се поткрепљује чињеницом да примарни учиниоци КД издржавају казну заједно са вишеструким повратницима, мишљење је 14 испитаника или 73,7%. С овим ставом се

не слажу 2 испитаника или 10,5%, док се 3 испитаника или 15,8 нити слажу, нити се не слажу са наведеном тврдњом.

Са ставом да се осуђена лица тешко прилагођавају животу на слободи због навикнутости на дисциплину и заштиту коју су уживали у пеналној установи, слаже се 10 испитаника или 52,6%, док се са истим ставом не слаже 9 испитаника или 47,4%.

Већина осуђених лица се боји изласка из пеналне установе због негативног става према постпеналној помоћи, јесте став са којим се слаже 5 испитаника или 26,3%. У вези са наведеним ставом, 5 испитаника или 26,3% се определијелило за одговор нити се слажем нити се не слажем, док се 9 испитаника или 47,4% изјаснило да се не слажу са наведеном тврдњом.

Интерпретација одговора на питање: „Које релевантни субјекти би, по Вашем мишљењу, требали преузети кључну улогу у пружању постпеналне помоћи?“

На наведено питање, испитаницима су понуђени одређени одговори. Понуђени су сљедећи одговори:

- Полиција
- Казнено-поправне установе
- Центри за социјални рад
- Судови и тужилаштва
- Медији
- Локална власт
- Невладине организације

Из добијене дистрибуције одговора испитаника видљиво је да се испитаници у већини слажу да кључну улогу у пружању постпеналне помоћи осуђеним лицима након пуштања из затворске установе треба да остваре центри за социјални рад и локална власт. Након њих, испитаници сматрају да улогу у постпеналној помоћи треба да оставре и казнено-поправне установе и невладине организације. Испитаници су се, знатно мање у односу на претходно наведене субјекте, опредјељивали за одговоре који укључују полицију, медије и са незнатном улогом сам суд у пружању постпеналне помоћи осуђеним лицима.

Интерпретација одговора на питање: „Ваши приједлози, сугестије... у вези са сузбијањем рецидивизма у извршењу КД.“

На крају наведеног анкетног упитника за релевантне субјекте оставили смо могућност да испитаници наведу своје приједлоге, сугестије и сл. у вези са темом научноистраживачког пројекта. На наведено питање 6 испитаника је дало свој коментар, сугестију, приједлог, и то:

- Обезбиједити стално запослење осуђеним лицима, ријешити стамбено питање и пружити адекватну стручну помоћ како у току издржавања казне затвора тако и након издржане казне затвора;
- Потребно је поправити економско стање у држави и повећати запосленост;
- Проблем се не рјешава у затворима; социјално старање у друштву је испод свих прихватљивих разина;
- Строжа казнена политика и додатно ангажовање социјалних радника;
- У свим центрима ангажовати више стручњака (медицинског и др. особља) који би активно радили са рецидивистима;
- Већа брига друштвене заједнице о таквим људима, запослење и др.

Закључци истраживања узорка судије основних судова

Дистрибуција одговора испитаника на сет питања који се односи на затворске установе и процес ресоцијализације који се у њима спроводи, говори у прилог тврдњи да је и на нашим просторима потребно изналазити начине да се казна затвора постепено замјењује алтернативним санкцијама, које се увелико примјењују у свијету, па и у неким земљама из нашег окружења (пробација – Република Хрватска).

Да би се обезбиједили предуслови за добар исход и успјешну рехабилитацију осуђених лица, по мишљењу професионалних стручњака за ментално здравље потребно је починиоцима кривичних дјела приоритетно обезбиједити адекватну стручну помоћ.

У вези са претходним намеће се и потреба за увођењем нових васпитно-образовних садржаја. Неопходно је да се направе програми преквалификације за бивше затворенике, како би се они могли запослити и вратити нормалном животу, јер их је велики број само са основном школом или са средњом школом са којом не могу наћи посао.

Закључак је и да уколико се осуђенику након изласка из затвора не пружи материјална помоћ, не обезбиједи смјештај и посао или му се не помогне да ријеша породичне проблеме, он ће неминовно отићи онима који га сигурно прихватају, а то су носиоци криминалних активности.

У циљу превазилажења узрока који извршиоца кривичног дјела тјерају у поврат, у већини европских земаља, као и у неким земљама из нашег окружења (Република Србија), спроводе се одређени, субвенционисани програми, чији је циљ да се омогући набавка комплетне обуке за дефицитарна занимања, за која постоји потреба на тржишту рада, као што су заваривање, штампање сито-штампом, израда намјештаја, пекарство и повртларство, како би затвореници пролазили наведену обуку и по изласку из затвора се запослили.

Да би се учинилац кривичног дјела успјешно одвратио од поновног вршења кривичног дјела, неопходно је да му се по изласку из затворске установе обезбиједи стална стручна помоћ од стране надлежних служби, гдје се, у првом реду, мисли на центре за социјални рад, одговарајуће невладине организације и др.

Управо је ресоцијализација један од највећих изазова у процесу реинтеграције и изазов са којим се суочавају сви који се баве људским правима, а значајну улогу у цијелом новом концепту имају и невладине организације. Допринос невладиних организација, нарочито у раду са бившим затвореницима који су зависници од дрога или алкохола, може бити веома значајан – у већини западних земаља ову врсту третмана готово у потпуности спроводе волонтери.

Феномен рецидивизма не значи да затворске службе нису активно радиле у третману осуђеника, већ сугерише да се напуштањем затвора, условно речено, третман не завршава, већ свој наставак и конкретизацију добија кроз оснажујуће друштвене интеграције и комуникације у самој заједници. Управо недостатак тог постпеналног програма у земљи сматра се кључним за повратак у криминал. Након издржане казне морају се осуђеници наставити пратити, али им се мора пружити и адекватна помоћ. Да у нашој земљи не постоје програми постпеналне помоћи, те да би рјешавање овог питања требало да буде приоритет у будућности како би се сходно томе утицало и на смањење стопе рецидивизма у извршењу кривичних дјела, потврђују и одговори испитаника на питање о постојању програма постпеналне помоћи у Републици Српској.

Једна од мјера које примјењују државе у Европи, у оквиру постпеналних програма, јесте давање субвенција за запошљавање бивших затвореника.

Поред пројеката и мјера које подстичу конкурентност лица након одслужења затворских казни, једнако је важно радити и на отклањању предрасуда у друштву према овим лицима.

Интересантно је да се не препознаје улога медија у пружању овог вида помоћи осуђеним лицима. Наиме, бивши затвореници се суочавају са стигмом околине након напуштања затвора, што представља велики проблем, јер у нашем друштву постоји изузетна стигма према криминалцима, сходно којој није важно да ли је осуђеник убица или је пар пута обио трафику; сви буду третирани на исти начин. Потребно је подизати свијест људима о томе да сви у животу праве грешке и да због тога не требају бити етикетирани до краја живота.

Интерпретација резултата на узорку васпитачи у казнено-поправним заводима

Идентификација испитаника

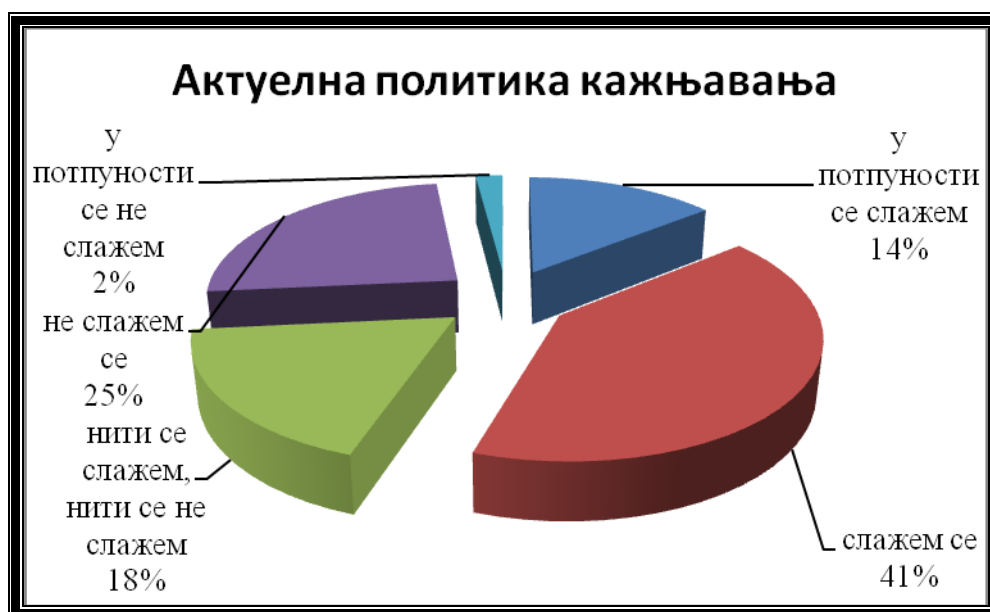
Узорак истраживања васпитача у казнено-поправним заводима у Републици Српској, као једне од популационих група научноистраживачког пројекта „Рецидивизам у извршењу кривичних дјела – анализа стања, узроци и превенција“, износи 49, од чега су 32 испитаника (65,3%) мушког пола, док је остатак (17 или 34,7%) женског пола. Што се тиче образовног статуса, 44 испитаника или 89,8% има високу стручну спрему, док 5 испитаника или 10,2% имају средњу стручну спрему. Приликом анкетирања васпитача у КПЗ у РС, настојала се одржати равномјерна географска распрострањеност анкетираних, али је разумљиво да се она није могла у потпуности испоштовати.

Интерпретација одговора на питање: „Актуелна политика кажњавања доприноси појави рецидивизма“

Анкетни упитник за релевантне субјекте је осмишљен на начин да се састоји из сета питања од којих се првих пет питања односи на демографске карактеристике испитаника, након чега слиједе питања које се односе на ставове испитаника о казненој политици, затим питања о програмима ресоцијализације и, на крају, питања о постпеналној помоћи.

Бавећи се етиологијом појаве рецидивизма, интересовало нас је да ли актуелна политика кажњавања доприноси овој појави, као и какав став у вези са тим имају васпитачи. На ово питање испитаницима су понуђени одговори, у оквиру чега су се они могли изјаснити само за један од понуђених одговора и нису могли дати властити одговор на ово питање, односно та могућност није остављена.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

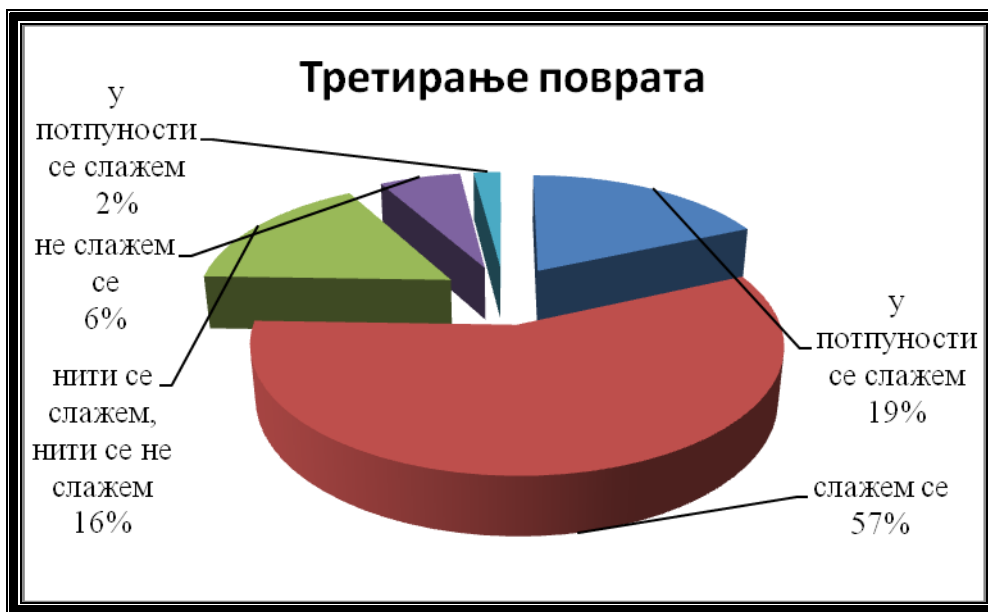
Сагледавајући дистрибуцију одговора испитаника у наведеном графикону, може се закључити да су ставови васпитача у погледу доприноса политике кажњавања појави рецидивизма подијељени, чему у прилогу свједочи сљедеће: од укупног броја испитаника, њих 27 или 45,1% се у већој или мањој мјери слаже са чињеницом да политика кажњавања игра значајну улогу у појави рецидивизма, 13 испитаника или 26,5% сматрају да политика кажњавања нема никакву улогу у етиологији ове појаве, док се 9 испитаника (18,4%) определили за одговор нити се слажем, нити се не слажем.

Интерпретација одговора на питање: „Третирање поврата у извршењу кривичног дјела као факултативне отежавајуће околности у нашем кривичном законодавству је добро рјешење”

Као кључно наметнуло се и питање третирања поврата у нашем кривичном законодавству. Наиме, за постојање поврата законодавац не поставља никакве услове осим да је учинилац најмање једанпут раније осуђиван. Законодавац поврат третира као факултативну отежавајућу околност. Зато што приликом одлучивања да ли ће поврат узети као отежавајућу околност, законодавац суд упућује на околности које се тичу раније учињеног кривичног дјела и оног за које му се суди, да ли су оба дјела учињена из истих побуда, као и колико је времена протекло од раније осуде, односно од издржане, опрштене или застарјеле казне. Ово нису услови за постојање поврата, већ само околности које суд узима у обзир приликом доношења одлуке о томе да ли ће поврат узети као отежавајућу околност. Наравно, као и код свих других отежавајућих околности, суд се приликом одмјеравања казне мора кретати у оквиру прописане казне за ново дјело за које одмјерава казну учиниоцу који је већ једанпут био осуђиван. Наведени услови су постављени тако широко да суду дају широке могућности у погледу процјене када ће поврат узети као отежавајућу околност а када неће. Једноставно речено, поврат у извршењу кривичног дјела могао би се узети као отежавајућа околност када је испуњена само једна околност у одређеном случају, мада у неком другом не мора, што је све, уз остале околности, препуштено слободној судској процјени. Дакле, из законске експресије јасно произилази да приликом одлучивања да ли ће поврат узети као отежавајућу околност, закон посебно сугерише суду да процјењује однос раније учињеног и новог дјела.

С тим у вези су нас интересовали ставови испитаника у вези са питањем да ли је третирање поврата у извршењу кривичног дјела као факултативне отежавајуће околности у нашем кривичном законодавству добро рјешење? На ово питање, испитаницима су понуђени одговори у оквиру чега су се они могли изјаснити само за један од понуђених одговора и нису могли дати властити одговор на ово питање, односно та могућност није остављена.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

Из дистрибуције одговора испитаника је видљиво да од укупног броја испитаника, већина испитаника, њих 38 или 75,5% у већој или мањој мјери сматра да је третирање поврата као факултативне отежавајуће околности у кривичном законодавству добро рјешење, 4 испитаника или 8,1% сматрају да такво рјешење није добро, док се 8 испитаника или њих 16,3% определили за одговор нити се слажем, нити се не слажем. Испитаницима који би дали негативан одговор на ово питање понуђена је могућност да свој став образложе у наредном питању, које гласи „Уколико је одговор на претходно питање негативан, образложите зашто третирање поврата као факултативне отежавајуће околности у нашем кривичном законодавству није добро рјешење“. Из наведеног произилази да је питање под редним бројем 9 било условљено негативним одговором на питање под редним бројем 8. Само три од четири испитаника који су дали негативан одговор на питање под бројем 8 су образложили зашто третирање поврата у нашем кривичном законодавству као факултативне отежавајуће околности није добро рјешење. Њихови ставови су сљедећи:

1. Због судијских субјективних приступа у одређивању висине казне;
2. Поврат се не цијени код одмјеравања казне, због новог кривичног дјела се не поништавају условне осуде, неправим понављавањем кривичног поступка више пута се смањује казне;
3. Повратници би требали да имају посебно строжи третман.

Интерпретација одговора на питање: „Сврха кажњавања (утицај на учиниоца да не чини више кривична дјела и његово преваспитавање) се може остварити изрицањем условне осуде рецидивисти у извршењу кривичног дјела“

Пракса обилује примјерима изрицања условне осуде на условну осуду рецидивисти у извршењу кривичног дјела. Сходно томе, интересовало нас је да ли се сврха кажњавања (утицај на учиниоца да не чини више кривична дјела и његово преваспитавање) може остварити изрицањем условне осуде рецидивисти у извршењу кривичног дјела. Дакле, приликом одмјеравања казне суд мора водити рачуна о томе да је у конкретном случају потребно постићи сврху кажњавања. Када је у питању сврха кажњавања, посебно њен дио који се односи на специјалну превенцију, поставља се питање да ли се она може остварити изрицањем свих кривичних санкција повратнику у

извршењу кривичног дјела које познаје наше кривично законодавство, гдје се у првом реду мисли на условну осуду?

У неким кривичним законодавствима из ранијег периода предвиђена су била одређена ограничења везан управо за ову кривичну санкцију. Наиме, у погледу услова везаних за учиниоца кривичног дјела полазило се од става да донекле треба ограничити круг лица којима се може изрећи условна осуда, гдје се у првом реду мислило на рецидивисте. Наше кривично законодавство није познавало овакво рјешење све до измјена и допуна Кривичног закона из 2010. године. Управо до тада кривично законодавство није познавало никаква ограничења када је у питању примјена ове кривичне санкције. Према Кривичном закону Републике Српске, упозоравајуће санкције се изричу кривично одговорном учиниоцу кривичног дјела само у случајевима када, с обзиром на природу и тежину дјела, околности под којима је дјело учињено и личност учиниоца, није нужна примјена казне и када се сврха кажњавања може постићи упозорењем уз пријетњу казном или само упозорењем. Као такве мјере упозорења су намијењене првенствено примарним делинквентима, односно лицима која су први пут извршила кривично дјело.

Законодавац није ограничио примјену ове кривичне санкције само на одређене категорије учинилаца, из чега произилази да се она може изрећи према сваком учиниоцу кривичног дјела (примарном делинквенту или повратнику), под условом да суд стекне увјерење да ће се и таквом санкцијом постићи сврха кажњавања.

Измјенама и допунама Кривичног закона из 2010. године, предвиђена су извјесна ограничења у примјени ове санкције, и то на сљедећи начин: „Условна осуда не може се изрећи учиниоцу којем је већ једном изречена условна осуда за кривично дјело и учиниоцу који је једном или више пута правноснажно осуђиван на казну затвора“.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

Сагледавајући дистрибуцију одговора испитаника на наведено питање, може се закључити да су ставови васпитача у погледу остваривања сврхе кажњавања подијељени, чему у прилог свједочи сљедеће: од укупног броја испитаника, њих 13 или 26,5% сматра да се сврха кажњавања може постићи изрицањем условне осуде рецидивисти у извршењу кривичног дјела, 8 испитаника или 16,3% се определили за

одговор нити се слажем нити се не слажем, док 28 испитаника или 57,2% сматрају да се иста не може оставрити на наведени начин.

Интерпретација одговора на питање: „Да ли у пеналним (затворским) установама у Републици Српској постоје програми ресоцијализације?“

Пораст криминалитета, и код нас као и у читавом свијету, доводи до још већег оптерећења затворских установа, и истовремено показује да казна затвором, санкција која је скупа по друштво, не остварује очекиване ефекте. С друге стране, широка примјена условне осуде прије свега према преступницима „ниског ризика“ често је критикована због своје релативне благости, недовољног степена надзора и немоћи да премости широк јаз који је дијели од казне затвора.

Између двије супротстављене опције – казне затвора и условног кажњавања – данас постоји читава лепеза санкција и мјера које се максимално могу прилагодити сваком појединцу. Ове мјере обједињене су под називом алтернативне санкције и представљају концепт санкција и мјера под окриљем друштвене заједнице, заснован на претпоставци да се циљеви кажњавања у великој мјери могу постићи и у условима који су мање рестриктивни од казне затвора. Разлози тежње ка превентивној, а не ретрибутивној компоненти казне, између осталог, леже и у негативним ефектима затворске казне по осуђеног, његову породицу и друштвену заједницу.

Наиме, дистрибуција одговара испитаника на сет питања који се односи на затворске установе и процес ресоцијализације који се у њима спроводи говори у прилог тврдњи да је и на нашим просторима потребно изнаћи начине да се казна затвора постепено замјењује алтернативним санкцијама, које се увелико примјењују у свијету, па и у неким земљама из нашег окружења (пробација - Република Хрватска).

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

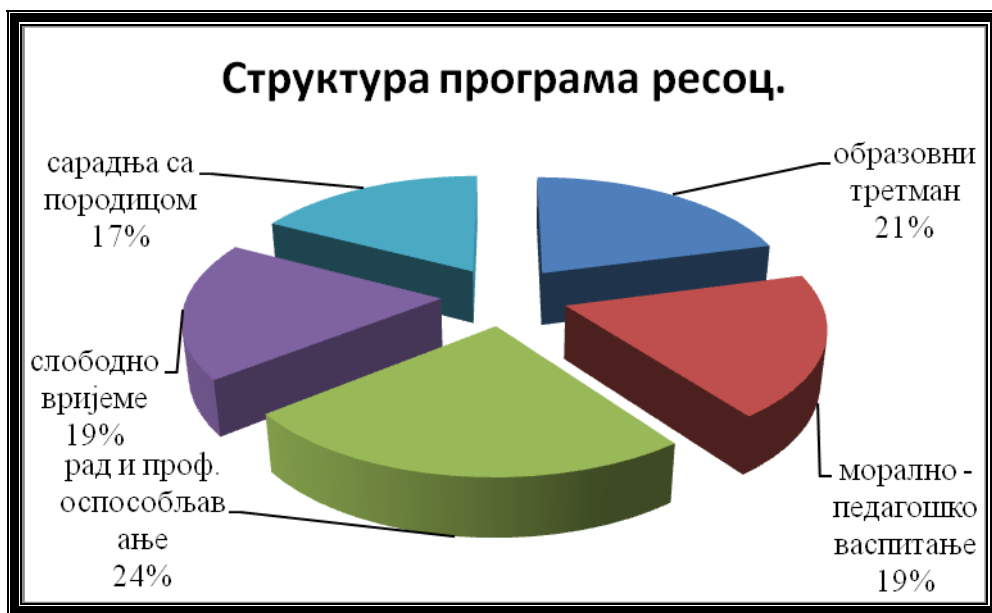

Од укупног броја испитаника, 46 испитаника или 93,9% је дало потврдан одговор на наведено питање, док су се 3 испитаника или 6,1% изјаснила да не знају да ли у затворским установама у Републици Српској постоје програми ресоцијализације. Испитаници који су на наведено питање дали потврдан одговор, питани су и да ли им је познато из чега се ти програми састоје, што је предочено у питању број 11, које је

гласило „Уколико је одговор на претходно питање позитиван, наведите из чега се програми ресоцијализације састоје“. На наведено питање, испитаницима су понуђени одређени одговори, с тим што су и у овом питању, као и у претходном, испитаници могли да дају и властити, слободни одговор, као и да се изјасне за једно или два од понуђених одговора. Понуђени су сљедећи одговори:

- Образовних третмана
- Морално-педагошког васпитања и образовања
- Рада и професионалног оспособљавања
- Слободног времена
- Сарадње са породицом.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

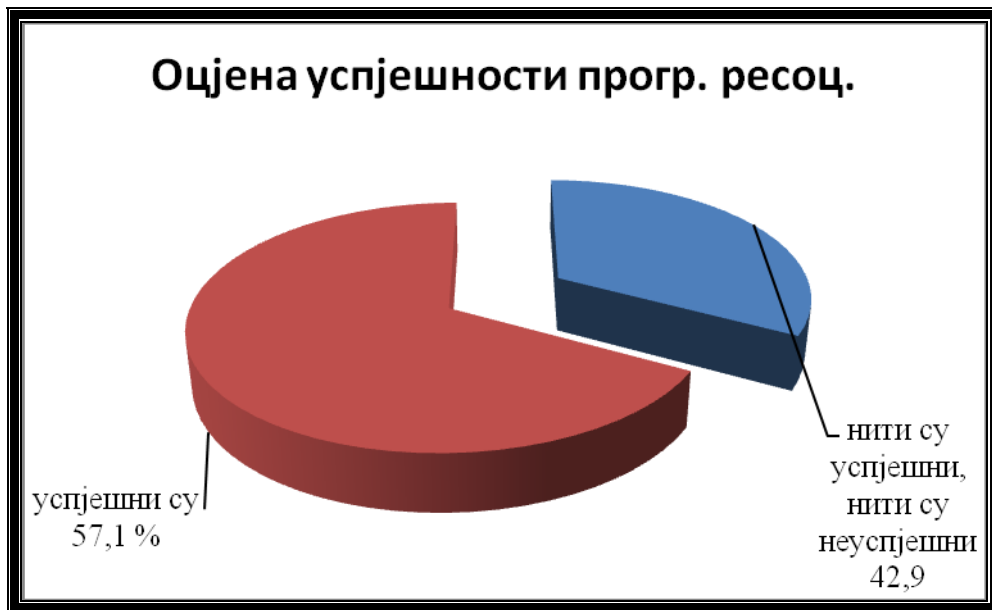
Сагледајући дате одговоре испитаника на наведено питање, може се констатовати да се програми ресоцијализације који се спроводе у затворским установама састоје преважно из рада и професионалног оспособљавања, образовних третмана, морално-педагошког васпитања, што је видљиво из претходно презентованог графикана. Након тога слиједе одговори који подразумевају слободно вријеме, и најмање одговора је везано за сарадњу са породицом. Поред понуђених одговора испитаницима је остављена могућност да напишу властити одговор на наведено питање. С тим у вези, одговори под ставком „нешто друго“ јесу сљедећи: радно-окупационе групе (фолклор, ручни рад, драма); психосоцијални метод; групни рад са одређеним категоријама осуђених лица; самоучешће осуђених лица у третману кроз давање савјета осуђеницима; индивидуализација третмана осуђених лица у функцији ресоцијализације.

Интерпретација одговора на питање: „Како оцјењујете програме ресоцијализације који се спроводе у затворским установама?“

У вези са питањем успјешности/неуспјешности програма ресоцијализације који се спроводе у затворским установама, испитаницима су понуђени одговори у оквиру

чега су се они могли изјаснити само за један од понуђених одговора и нису могли дати властити одговор на ово питање, односно та могућност није остављена.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

Из претходно приказане дистрибуције одговора испитаника не може се извући неки општи закључак, јер не постићи општа нити већинска сагласност у њиховим ставовима о успешности/неуспјешности програма ресоцијализације који се спроводе у затворским установама. Томе у прилог свједочи и чињеница да се 28 испитаника или 57,1% изјаснило за одговор да су програми ресоцијализације у затворским установама успјешни, док се 21 испитаник или 42,9% определијелило за одговор нити су успјешни, нити су неуспјешни.

Интерпретација одговора на питање: „Изразите Ваш став у вези са тврдњама које су наведене у табели а које осликавају из чега би то требао да се састоји успјешан програм ресоцијализације.“

На наведено питање, испитаницима су понуђени одређени одговори, тачније тврдње, у вези са којима су испитаници изражавали своју сагласност или несагласност. Понуђени су сљедећи одговори:

- За успјешан процес ресоцијализације неопходно је прихватање казне од стране осуђеног лица, као и његов позитиван став према ресоцијализацији.
- Програми ресоцијализације у пеналним установама треба да буду усмјерени на промјену начина размишљања осуђеног лица и развој његове личности.
- Подршка од стране породице, васпитача, стручних лица, пријатеља ван установе и у установи веома је битан чинилац у ресоцијализацији осуђених лица.
- Кључни резултат успјешног процеса ресоцијализације треба да буде промјена ставова осуђеног лица у односу на почетак издржавања казне.
- Осуђена лица имају позитиван став према васпитно-образовним садржајима који се спроводе у пеналним установама.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен у сљедећој табели.

	Ставови	У потпуности се слажем	Слажем се	Нити се слажем, нити не слажем	Не слажем се	У потпуности се не слажем	Укупно
1.	Прихватање казне	34 (69,4 %)	14 (28,6 %)	1 (2 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	49 (100 %)
2.	Промјена размишљања	28 (57,1 %)	19 (38,3 %)	2 (4,1 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	49 (100 %)
3.	Подршка	33 (67,3 %)	15 (30,6 %)	1 (2 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	49 (100 %)
4.	Промјена ставова	23 (46,9 %)	18 (36,7 %)	7 (14,3 %)	1 (2 %)	0 (0 %)	49 (100 %)
5.	Позитиван став	8 (16,3 %)	14 (28,6 %)	22 (44,9 %)	5 (10,2 %)	0 (0 %)	49 (100 %)

Да је за успјешан процес ресоцијализације неопходно прихватање казне од стране осуђеног лица као и његов позитиван став према ресоцијализацији, општи је став анкетираних испитаника, чему у прилог свједочи чињеница да се 48 испитаника или 98% у мањој или већој мјери слаже са наведеном тврдњом. Само се један испитаник определијелио за одговор нити се слажем, нити се не слажем.

Да програми ресоцијализације у пеналним установама треба да буду усмјерени на промјену начина размишљања осуђеног лица и развој његове личности, сматра 47 испитаника или 95,9, док су се 2 испитаника определијелила за одговор нити се слажем, нити се не слажем.

Општа сагласност анкетираних испитаника постоји и у погледу тврдње да је подршка од стране породице, васпитача, стручних лица, пријатеља ван установе и у установи веома битан чинилац у ресоцијализацији осуђених лица, чему у прилог свједочи и чињеница да се 48 испитаника или 98% определијелило за одговоре у потпуности се слажем односно слажем се, док се 1 испитаник определијелио за одговор нити се слажем, нити се не слажем.

За тврдњу да кључни резултат успјешног процеса ресоцијализације треба да буде промјена ставова осуђеног лица у односу на почетак издржавања казне, определијелио се 41 испитаник или 83,6%, 1 испитаник није се сложио са наведеном тврдњом, док се 7 испитаника или 14,3% определијелило за одговор нити се слажем, нити се не слажем.

Да би процес ресоцијализације осуђених лица био успјешан, потребно је да осуђена лица имају позитиван став према васпитно-образовним садржајима који се спроводе у пеналним установама, сматрају 22 испитаника или 44,9%. С наведним становиштем се не слаже 5 испитаника или 10,2%, док су се 22 испитаника или 44,9% определијелила за одговор нити се слажем, нити се не слажем.

Сви претходно наведени ставови иду у прилог тврдњи да затвор не треба да буде само мјесто гдје осуђена лица сједе у ћелији и чекају да буду пуштена на слободу. Напротив, у затвору треба радити на промјени начина размишљања осуђених лица, као и на развоју њихове личности, обезбиједити им одговарајући третман и образовање како би се у будућности држала даље од криминала и што боље прилагодила животу изван затворских капија. Организација и методи рада у институцији треба да буду што сличнији раду у заједници, како би се затвореници припремили за услове нормалног радног живота. Оно што треба нагласити јесте да се рад у затворима сматра позитивним аспектом затворског режима и никада се не смије користити као казна.

Интерпретација одговора на питање: „Шта је, према Вашем мишљењу, потребно урадити како би процес ресоцијализације у пеналним установама био што успијешнији?“

На наведено питање, испитаницима су понуђени одређени одговори, с тим што су у овом питању испитаници могли да дају и властити, слободни одговор, као и да се изјасне за једно или два од понуђених одговора. Понуђени су сљедећи одговори:

- Повећати запосленост стручног особља
- Више пажње посветити личности осуђеног лица
- Увести нове, савременије васпитно-образовне садржаје
- Мање пажње посвећивати радној терапији

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикану:

Из дистрибуције одговора испитаника на наведено питање видљиво је да само у погледу једног понуђеног одговора постоји готово општа сагласност свих анкетираних испитаника. Наиме, да би процес ресоцијализације осуђених лица у затворској установи био што успијешнији, потребно је више пажње посветити личности осуђеног лица, сматра 35 испитаника или 71,4%. Такође, да би се претходно наведено остварило, потребно је и да се повећа број запослених лица у затворским установама – што истиче 18 испитаника или 36,7%, као и да се уведу нови, савременији васпитно-образовни садржаји – што истиче 34 испитаника или 69,4%. За тврдњу да је за успјешан процес ресоцијализације осуђених лица потребно мање пажње посветити радној терапији, определијелила су се 2 испитаника или 4,1%. Поред понуђених одговора, испитаницима је остављена могућност да напишу властити одговор на наведено питање. С тим у вези, одговори под ставком „нешто друго“ су сљедећи: законски оквир ускладити и промијенити; развити механизме постпеналне заштите; више пажње посветити радној терапији и радној оспособљености; стална едукација стручног особља; уважавати стручну процјену стручног особља; радна терапија да буде обавезна а не добровољна; више пажње посветити слободним активностима; увести специјализоване обуке третманских радника.

Данас међу професионалцима-стручњацима за ментално здравље све више преовлађује мишљење да је починиоцима кривичних дјела потребна стручна помоћ. У неким земљама се то и ради, чак и са особама које су учиниле најтежа кривична дјела, на примјер вишеструка убиства. Постоје подаци о резултатима који завређују пажњу. Међутим, да би се постигао запажени резултат морају постајати предуслови, што подразумева озбиљне стручне, људске и кадровске потенцијале. Поред овога, неопходна је професионална мотивисаност стручњака за такав пројекат. Таквим или сличним приступом обезбјеђују се предуслови за добар исход и успјешну рехабилитацију осуђених лица. Треба пратити позитивне свјетске трендове и овдје треба максимално укључити центре за социјални рад и друге организације, нпр. куће за прихват, дружење, ангажовање у активностима. Код нас практично то за сада није заживјело.

Када је у питању увођење нових васпитно-образовних садржаја, неопходно је да се направе програми преквалификације за бивше затворенике, како би се могли запослити и вратити нормалном животу, јер их је велики број само са основном школом или са средњом са којом не могу наћи посао. Процедура у неким земљама је таква да се обука врши од стране лиценцираних провајдера. Испит обавља испитни центар преко овлашћених испитивача. Сертификат након добијања података од Испитног центра треба да даје Министарство рада и социјалног старања. Оно што се препоручује јесте да сертификати о положеним испитима или завршеним занатима не треба да имају печат тих установа, јер би то умногоме отежало запослење ових људи.

Интерпретација одговора на питање: „Који су, према Вашем мишљењу, кључни узроци поновног вршења кривичних дјела након издржане казне у пеналној установи?“

На наведено питање испитаницима су понуђени одређени одговори, с тим што су у овом питању испитаници могли да дају и властите, слободни одговор, као и да се изјасне за један или два од понуђених одговора. Понуђени су сљедећи одговори:

- Недостатак запослења
- Неријешене стамбене прилике
- Изостанак подршке од стране породице, пријатеља, друштвеног окружења
- Изостанак стручне помоћи

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

Као кључни узрок који доводи до поновног вршења кривичног дјела од стране лица након издржане казне затвора, испитаници су идентификовали недостатак запослења. Овај узрок идентификовало је 43 испитаника или 87,8% од укупног броја испитаника (49). Поред тога, 39 испитаника или 79,6% је као узрок рецидивизма идентификовало и изостанак подршке од стране породице, пријатеља и друштва у цјелини, 17 испитаника или 34,7% се определијелило за неријешене стамбене прилике као могући узрок поновног вршења кривичних дјела, док 26 испитаника или 53,1% узрок рецидива види у изостанку стручне помоћи. Поред понуђених одговора испитаницима је остављена могућност да напишу властити одговор на наведено питање. С тим у вези, одговори под ставком „нешто друго“ јесу сљедећи: став осуђеника, став средине, политичка клима; рјешавање егзистенцијалних проблема, општа криза морала и поремећен систем вриједности у друштву; недостатак социјалне инфраструктуре и постпеналног прихвата.

Све претходно презентовано потврђује став да уколико се осуђенику након изласка из затвора не пружи материјална помоћ, не обезбиједи смјештај и посао или му се не помогне да ријеша породичне проблеме, он ће неминовно отићи онима који га сигурно прихватају, а то су носиоци криминалних активности. У том периоду осуђено лице доживљава интензивна и различита осјећања, тако да се налази у психички напетом ситуацији, која је повезана са његовим размишљањем о изласку на слободу. Нажалост, често се дешава рецидив, тј. повратак у криминал, и узроци су умногоме слични узроцима злочина, односно криминалитета. Дијелимо их на спољашње и унутрашње. Укратко, спољашњи фактори су везани за амбијент у коме особа бивствује, док се унутрашњи односе на личност делинквента. Довољан је само један од ових узрока да дође до поновног кривичног дјела. Држава је дужна да казни свакога ко изврши кривично дјело, али има и обавезу да осуђеницима након одслужене казне омогући повратак у друштво, како по изласку из затвора не би чинили нова кривична дела. Без посла, помоћи стручњака и подршке породице, они постају лака мета. Често су сачекани по изласку из затвора од свог криминалног миљеа, што је велика шанса за рецидив.

Интерпретација одговора на питање: „Које би мјере, према Вашем мишљењу, успјешно одвратиле човјека који је већ осуђиван од поновног вршења кривичног дјела?“

На наведено питање, испитаницима су понуђени одређени одговори, с тим што су у овом питању испитаници могли да дају и властити, слободни одговор, као и да се изјасне за један или два од понуђених одговора. Понуђени су сљедећи одговори:

- Строже кажњавање за новоизвршено кривично дјело
- Обезбјеђење запослења по изласку из затвора
- Пружање сталне стручне помоћи од стране центара за социјални рад, невладиних организација и сл.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикаону:

Као примарну активност коју би требало предузети у циљу одвраћања учиниоца кривичног дјела од поновног вршења кривичног дјела, испитаници (37 или 75,5%) су идентификовали обезбјеђење запослења по изласку из затвора. Овакав одговор не чуди, првенствено из разлога што је већина испитаника на претходно питање које се односило на узроке криминалитета реаговала одговором садржаним у недостаку запослења осуђених лица по изласку из затвора.

У циљу превазилажења узрока који извршиоца кривичног дјела тјерају у поврат, у већини европских земаља, као и у неким земљама из нашег окружења (Република Србија), спроводе се одређени, субвенционисани, програми чији је циљ да се омогући набавка комплетне обуке за дефицитарна занимања, за којима постоји потреба на тржишту рада, као што су заваривање, штампање сито-штампом, израда намјештаја, пекарство и повртларство, како би затвореници пролазили наведену обуку и по изласку из затвора се запослили. Сви затвореници би по завршетку обуке добили сертификат помоћу којег могу да се запосле након одслужења казне. Да би се ови програми у потпуности остварили, потребно је оформити и службу која ће затвореницима помагати приликом тражења запослења. Улога ових пројеката обуке је омогућавање адекватне и што успјешније ресоцијализације затвореника, с циљем да се врате у друштво и да се не враћају криминалу након изласка из затвора. На тај начин се смањују и трошкови државе, а истовремено успоставља систем стручног образовања и обука у затворима, по угледу на земље ЕУ.

Да би се учинилац кривичног дјела успјешно одвратио од поновног вршења кривичног дјела, неопходно је да му се по изласку из затворске установе обезбиједи стална стручна помоћ од стране надлежних служби, гдје се у првом реду мисли на центре за социјални рад, одговарајуће невладине организације и др. Овакав став заступа 29 испитаника или 59,2%.

Рад центара за социјални рад по изласку лица из затворске установе, у оквиру њихове ресоцијализације, фокусиран је ка савјетодавним усмјеравањима, како да се таква лица што лакше адаптирају на отворену средину у новонасталој ситуацији и обезбиједи себи егзистенцију. Центар за социјални рад је обавијештен о условном отпусту осуђених лица. Након извршења кривичне санкције, затвореници се, немајући сталне изворе прихода, обраћају центру за новчану помоћ и многи од њих се налазе на евиденцији центра као корисници материјалног обезбјеђења породице, или као носиоци права, или док су они на издржавању казне њихови чланови породице примају

материјално обезбјеђење породице. Бивши затвореници им се обраћају захтјевима за једнократну новчану помоћ, али савјетодавно – како и на који начин могу да остваре своја права у оквиру нашег система, јер након изласка имају проблем да се интегришу у друштвену средину. Поред центра за социјални рад, потребно је активно укључење и других институција које ће помоћи затвореницима након изласка из затворске установе.

Управо је ресоцијализација један од највећих изазова у процесу реинтеграције и изазов са којим се суочавају сви који се баве људским правима, а значајну улогу у цијелом новом концепту има и центар за социјални рад, управо како би се спријечила ситуација да затвореници по изласку из затвора буду препуштени сами себи. Допринос невладиних организација, нарочито у раду са бившим затвореницима који су зависници од дрога или алкохола, може бити веома значајан – у већини западних земаља ову врсту третмана готово у потпуности спроводе волонтери.

Да се успјешно одвраћање извршилаца кривичног дјела од поновног чињења кривичног дјела може остварити строжим кажњавањем сматрају 33 испитаника или 67,3%. Овакав став испитаника је у својеврсној колизији са ставовима исказаним у односу на питање третирања поврата као факултативне отежавајуће околности од стране законодавца, у оквиру чега су се испитаници изјаснили да је то добро рјешење. Поготово ако се има у виду да је раније наше кривично законодавство познавало и вишеструки поврат као факултативни основ за поштравање казне. Послије измјена и допуна из 2003. године он се више није ни могао звати вишеструким повратом, јер се као услов за поштравање казне није захтијевало да је учинилац био најмање два пута осуђиван. Теоретичари и практичари данашњице сматају да је овакво рјешење доста необично имајући у виду чињеницу да се ради о старом проблему изналажења начина реаговања на вишеструки поврат. Ранијем рјешењу могао се упутити приговор да се учинилац строже кажњава због кривичних дјела за која је већ био кажњен односно осуђен.

Поред понуђених одговора, испитаницима је остављена могућност да напишу властити одговор на наведено питање. С тим у вези, одговори под ставком „нешто друго“ су сљедећи: осуда јавног мњења и породице, нови критички став и друштвена клима; промјена свијести у друштву и односа друштва према извршиоцима кривичних дјела; појачане мјере надзора.

Интерпретација одговора на питање: „Да ли постоје програми постпеналне помоћи у Републици Српској?“

Поврат у криминал код нас, статистички гледано, није занемарљив, и креће се око 30%. Истина је да неки од осуђеника већ по изласку са издржавања казне почине ново кривично дјело, што објашњавамо читавим сплетом лоших околности, углавном неповољним социјалним приликама осуђеника и немогућношћу економског збрињавања у заједници. Феномен рецидивизма не значи да затворске службе нису активно радиле у третману осуђеника, већ сугерише да се напуштањем затвора, условно речено, третман не завршава, већ свој наставак и конкретизацију добија кроз оснажујуће друштвене интеграције и комуникације у самој заједници. Управо недостатак тог постпеналног програма у земљи сматра се кључним за повратак у криминал. Након издржане казне морају се осуђеници наставити пратити, али им се мора пружити и адекватна помоћ.

У вези са овим је и питање да ли у нашој земљи постоје такви програми постпеналне помоћи.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

Да у нашој земљи не постоје програми постпеналне помоћи, те да би рјешавање овог питање требало да буде приоритет у будућности како би се, сходно томе, утицало и на смањење стопе рецидивизма у извршењу кривичних дјела, потврђују и одговори испитаника на питање постојања програма постпеналне помоћи у Републици Српској. Од укупног броја испитаника, 44 испитаника или 89,8% су се изјаснила да такви програми не постоје или да нису упознати са њиховим постојањем. Само је 5 испитаника (10,2%) потврдно одговорило на наведено питање. Сходно томе, наведени испитаници су на питање „...наведите из чега се ти програми састоје“, одговорили да се састоје из моралне подршке, сређивања породичних прилика, пружања новчане помоћи, обезбјеђења здравствене заштите и пружања помоћи при образовању. Поред понуђених одговора, испитаницима је остављена могућност да напишу властити одговор на наведено питање. С тим у вези, одговори под ставком „нешто друго“ су сљедећи: наведене мјере се проводе дјелимично, овисно од општине, личности осуђеника и социјалне анимације осуђеника; постпенални програм је потребан, уколико не би било злоупотреба.

У вези са овим питањем, може се констатовати сљедеће. Ако је неко починио једном кривично дјело, не мора значити да ће га починити и други пут. Него је потребно да му се пружи прилика да не дође поново у ситуацију, због различитих фактора ризика који могу утицати на њега, да почини кривично дјело. Једна од мјера које примјењују државе у Европи, у оквиру постпеналних програма, јесте давање субвенција за запошљавање бивших затвореника. Бивши затвореници и зависници су често третирани као људи другог реда. Потребно је око четири мјесеца припреме прије изласка из затвора да би се у отвореном друштву што успјешније укључили у социјалну и радну средину. А за то је потребно организовати службе за њихово оспособљавање. Поред пројеката и мјера које подстичу конкурентност лица након одслужења затворских казни, једнако је важно радити и на отклањању предрасуда у друштву према овим лицима. Психосоцијална подршка и информисање о захтјевима тржишта рада треба да се започну још за вријеме служења казне. Такође треба радити на професионалној оријентацији ових лица и по потреби их укључивати у програме обука и образовања, нпр. на неке занате за које имају склоности и физичке предиспозиције, затим са тим наставити и по изласку из затворене средине, уз надзор лица задужених за праћење. Тек након оспособљавања, припреме за тржиште, психосоцијалног

оснаживања је могуће и посредовати за ова лица, тј. упућивати их послодавцима, ради запослења. Због самих ових лица, послодавца, важно је да се са праћењем и подршком настави и по заснивању радног односа. Предрасуде је могуће разбијати тек кад више лица након одслужене казне успјешно прође све ове фазе и послодавци, а и цијело друштво се увјери да ова лица с правом заслужују другу шансу, да имају право након одслужене казне да се врате у заједницу и да могу доприносити и бити корисни чланови друштва.

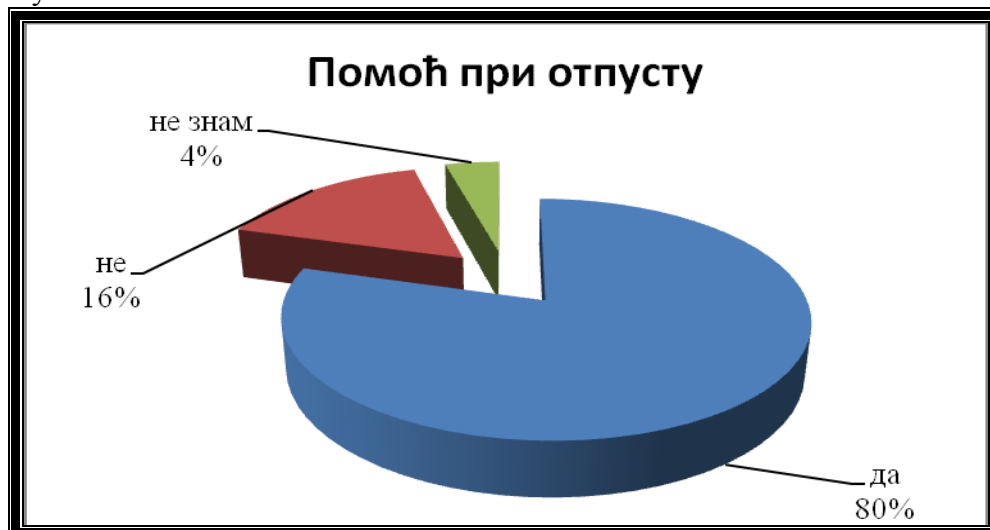
Интерпретација одговора на питање: „Да ли је затворска установа дужна да пружи одређени вид (постпеналне) помоћи лицу које се отпушта из затвора?“

Услове потребне за прихват осуђених лица у друштву могуће је обезбиједити предузимањем низа мјера постпеналне помоћи. С обзиром на врсту органа који подузимају ове мјере, разликује се унутрашња и спољна постпенална помоћ. Унутрашња постпенална помоћ је она која се осуђеном лицу пружа током припрема за отпуст из установе, а проводе је органи социјалне и других служби те установе. Ова врста постпеналне помоћи подразумијева давање савјета, подстицаја, охрабрења и усмјерења с једне стране, а с друге стране подузимање читавог низа конкретних активности у смислу: обезбјеђења трошкова превоза до мјеста пребивалишта; обезбјеђења прикладне одјеће и обуће уколико је осуђено лице нема; обезбјеђење љекарског прегледа уколико то потреба налаже и смјештај у најближу здравствену установу ради лијечења, ако је потребно.

У неким системима извршења казне лишења слободе, као посебан облик постпеналне помоћи, постоји фаза полуслободе. За ову фазу је карактеристично да осуђена лица раде напољу, а у затвору бораве ноћу и у дане викенда, односно ван радног времена, те се на тај начин припремају за успјешно укључивање у живот на слободи. Спољна постпенална помоћ је помоћ која се осуђеном лицу пружа непосредно по отпусту из пеналне установе, а за њено провођење надлежни су органи здравствене и социјалне заштите, службе за запошљавање радника и других заинтересованих владиних и невладиних организација и установе према мјесту пребивалишта отпуштеног осуђеног лица.

С тим у вези наметнуло се и питање да ли наш законодавац предвиђа неке од ових облика унутрашње постпеналне помоћи намијењене осуђеном лицу приликом пуштања из затворске установе.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикану:

Од укупног броја испитаника, 39 испитаника или 79,6% је одговорило да је упознато са постојањем овог вида постпеналне помоћи, док се остатак испитаника (њих 10 или 20,4%) изјаснио да не знају односно да уопште не постоји овакав вид постпеналне помоћи који се пружа осуђеним лицима. Испитаници који би на ово питање дали потврдан оговор везнаи би били наредним питањем које се односило на структуру те постпеналне помоћи, тачније „...наведите из чега се она састоји“. На наведено питање, испитаницима су понуђени одређени одговори, с тим што су у овом питању испитаници могли да дају и властити, слободни одговор, као и да се изјасне за једно или два од понуђених одговора. Понуђени су сљедећи одговори:

- установа је дужна да консултујући осуђеника утврди његов избор мјеста пребивалишта
- установа је дужна да обезбиједи обавезан љекарски преглед прије отпуштања из установе
- установа је дужна да плати трошкове превоза уколико лице које се отпушта нема новца
- установа је дужна да обезбиједи адекватну обућу и одјећу уколико лице које се отпушта нема наведено
- установа је дужна да лице које је тешко болесно смјести у најближу здравствену установу.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикаону:

Из дистрибуције понуђених одговора испитаника видљиво је да се, према мишљењу испитаника, унутрашња постпенална помоћ састоји примарно из обавезе установе да плати трошкове превоза уколико лице које се отпушта нема новца, затим да обезбиједи обавезан љекарски преглед прије отпуштања из установе, након чега слиједе одговори да је установа дужна да обезбиједи адекватну обућу и одјећу уколико лице које се отпушта нема наведено, као и да лице које је тешко болесно смјести у најближу здравствену установу, те да консултујући осуђеника утврди његов избор мјеста пребивалишта. Поред понуђених одговора, испитаницима је остављена могућност да напишу властити одговор на наведено питање. С тим у вези, оговори под ставком „нешто друго“ су сљедећи: консултације са центром за социјални рад,

породицом; обавјештава се центар за социјални рад о отпуштању осуђеног лица; обавезна је сарадња са социјалном службом у мјесту пребивалишта осуђеног прије истека казне; обавезна сарадња са социјалном службом, бироом за запошљавање и другим организацијама у мјесту пребивалишта осуђеног лица.

У вези са овим питањем, важно је напоменути да је законодавац у Републици Српској, у Закону о извршењу кривичних санкција, таксативно предвидио мјере унутрашње постпеналне помоћи. У законским одредбама се дефинише помоћ осуђеним лицима у виду трошкова превоза од установе до мјеста ранијег пребивалишта или до мјеста пребивалишта уже породице. Уколико се ради о страном држављанину, трошкови превоза подразумијевају трошкове од затворске установе до граничног прелаза. Трошкове превоза сноси установа из које се осуђено лице отпушта. Обавеза је установе која отпушта осуђено лице са издржавања казне да обезбиједи адекватну одјећу и обућу, без накнаде. Ова обавеза постоји уколико осуђено лице које се отпушта нема властиту одјећу и обућу, а нема ни средстава да их набави. Установа је, у складу са законом, обавезна водити посебно рачуна о осуђеницима који се отпуштају са издржавања казне затвора, а који због лошег здравственог стања нису у могућности путовати. Овакви осуђеници ће се смјестити у најближу медицинску установу на лијечење. Ради осигурања постпеналног прихвата осуђених лица, законодавац је прописао обавезу установе да оствари благовремену сарадњу са надлежним органом. Надлежним органом се сматра орган управе надлежан за послове социјалне заштите према мјесту пребивалишта осуђеног лица у вријеме упућивања на издржавање казне затвора. Установа ће овај орган обавијестити о дану отпуштања осуђеног лица, као и о врстама помоћи коју је потребно обезбиједити отпуштеном осуђеном лицу.

Интерпретација одговора на питање: „Изразите свој став у погледу сљедећих тврдњи а које се односе на постпеналну помоћ“.

На наведено питање, испитаницима су понуђени одређени одговори, тачније тврдње, у вези са којима су испитаници изражавали своју сагласност или несагласност. Понуђени су сљедећи одговори:

- Друштво би се више требало бринути о осуђеним лицима.
- Осуђена лица се тешко прилагођавају животу на слободи због навикнутости на дисциплину и заштиту коју су уживала у пеналној установи.
- У пеналним установама не врши се адекватна категоризација осуђених лица, што се поткрепљује чињеницом да примарни учиниоци КД издржавају казну заједно са вишеструким повратницима.
- У пеналним установама присутан је феномен „криминалне заразе“, што се поткрепљује чињеницом да рецидивисти у извршењу КД преносе своје негативне ставове са слободе о постпеналној помоћи примарним учиниоцима који, сходно томе, имају негативан став у односу на процес ресоцијализације уопште.
- Већина осуђених лица се боји изласка из пеналне установе због негативног става према постпеналној помоћи.
- За успјешну интеграцију појединца у друштво након издржане казне неопходна је подршка од стране породице, пријатеља, социјалног окружења, а примарно од стране релевантних субјеката у домену рјешавања питања запослења, стамбених прилика, пружања стручних савјета и сл.
- Ангажман стручног особља у пеналној установи је недовољан за постпенални прихват осуђених лица након издржане казне.

- Већина чланова друштвене заједнице осуђује сваки вид преступништва, не прихвата чак ни чињеницу да човјек може да се поправи након одслужене казне и да постане користан члан друштвене заједнице.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен у сљедећој табели.

	Ставови	У потпуности се слажем	Слажем се	Нити се слажем, нити не слажем	Не слажем се	У потпуности се не слажем	Укупно
1.	Већа брига о осуђеним лицима	13 (26,5 %)	27 (55,1 %)	5 (10,2 %)	4 (8,2 %)	0 (0 %)	49 (100 %)
2.	Тешко се прилагођавају	4 (8,2 %)	10 (20,4 %)	2 (24,5 %)	19 (38,8 %)	4 (8,2 %)	49 (100 %)
3.	Неадекватна категоризација	13 (26,5 %)	10 (20,4 %)	15 (30,6%)	11 (22,4 %)	0 (0 %)	49 (100 %)
4.	Криминална зараза	11 (22,4 %)	21 (42,9 %)	12 (24,5 %)	5 (10,2 %)	0 (0 %)	49 (100 %)
5.	Негативан став према пп. помоћи	4 (8,2 %)	6 (12,2 %)	12 (24,5 %)	23 (46,9 %)	4 (8,2 %)	49 (100 %)
6.	Неопходна подршка	30 (61,2%)	16 (32,7%)	3 (6,1 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	49 (100 %)
7.	Недовољан ангажман стр. особља	9 (18,4 %)	17 (37,7 %)	9 (18,4 %)	12 (24,5 %)	2 (4,1 %)	49 (100 %)
8.	Друштво осуђује преступништво	8 (16,3%)	22 (44,9 %)	10 (20,4 %)	9 (18,4%)	0 (0 %)	49 (100 %)

Из предочене дистрибуције одговора испитаника видљиво је сљедеће: општа сагласност свих анкетираних испитаника постоји у погледу тврдње да је за успјешну интеграцију појединца у друштво након издржане казне неопходна подршка од стране породице, пријатеља, социјалног окружења, а примарно од стране релевантних субјеката у домену рјешавања питања запослења, стамбених прилика, пружања стручних савјета и сл.

Да је у затворским установама присутан феномен „криминалне заразе“, што се поткрепљује чињеницом да рецидивисти у извршењу КД преносе своје негативне ставове са слободе о постпеналној помоћи примарним учиниоцима који сходно томе имају негативан став у односу на процес ресоцијализације уопште, мишљење је 32 испитаника или 65,3% испитаника, 5 испитаника или 10,2% се није сложило са наведеном тврдњом, док се 12 испитаника или 24,5% изјаснило за одговор нити се слажем нити се не слажем.

Да је ангажман стручног особља у пеналној установи недовољан за постпенални прихват осуђених лица након издржане казне, став је 26 испитаника или 53,1%, 9 испитаника или 18,4% се нити слажу, нити се не слажу са наведеном тврдњом, док се 14 испитаника или 29,6% у мањој или већој мјери не слаже са наведеном тврдњом.

Да већина чланова друштвене заједнице осуђује сваки вид преступништва, да не прихвата чак ни чињеницу да човјек може да се поправи након одслужене казне и да постане користан члан друштвене заједнице што отежава његову реинтеграцију у друштво и ствара услове за поновни рецидив, став је 30 испитаника или 61,2%. У вези са овом тврдњом 10 испитаника или 20,4% се нити слажу, нити се не слажу, док се 9 испитаника или 18,4% не слажу са напријед наведеном тврдњом.

Да се у пеналним установама не врши адекватна категоризација осуђених лица, што се поткрепљује чињеницом да примарни учиниоци КД издржавају казну заједно са вишеструким повратницима, мишљење је 23 испитаника или 46,9%. Са овим ставом се не слаже 11 испитаника или 22,4%, док се 15 испитаника или 30,6% нити слажу, нити се не слажу са наведеном тврдњом.

Са ставом да се осуђена лица тешко прилагођавају животу на слободи због навикнутости на дисциплину и заштиту коју су уживали у пеналној установи, слаже се 14 испитаника или 28,6% док се са истим ставом у мањој или већој мјери не слаже 19 испитаника или 47%. У вези са наведеном тврдњом, 12 испитаника или 24,5% се определијелило за одговор нити се слажем, нити се не слажем.

Већина осуђених лица се боји изласка из пеналне установе због негативног става према постпеналној помоћи, јесте став са којим се слаже 10 испитаника или 20,4%. У вези са наведеним ставом, 12 испитаника или 24,5% се определијелило за одговор нити се слажем нити се не слажем, док се 27 испитаника или 55,1% изјаснило да се не слажу са наведеном тврдњом.

Друштво би се више требало бринути о осуђеним лицима јесте став са којим се у мањој или већој мјери слаже 40 испитаника или 81,6%. У вези са наведеном тврдњом, 5 испитаника или 10,2% се определијелило за одговор нити се слажем нити се не слажем док се 4 испитаника или 8,2% нису сложила са наведеном тврдњом.

Интерпретација одговора на питање: „Који релевантни субјекти би, по Вашем мишљењу, требали преузети кључну улогу у пружању постпеналне помоћи?“

На наведено питање, испитаницима су понуђени одређени одговори. Понуђени су сљедећи одговори:

- Полиција
- Казнено-поправне установе
- Центри за социјални рад
- Судови и тужилаштва
- Медији
- Локална власт
- Невладине организације

Из добијене дистрибуције одговора испитаника видљиво је да се испитаници у већини слажу да кључну улогу у пружању постпеналне помоћи осуђеним лицима након пуштања из затворске установе треба да остваре центри за социјални рад и локална власт. Након њих, испитаници сматрају да улогу у постпеналној помоћи треба да остваре и казнено-поправне установе, полиција и невладине организације. Испитаници су се, знатно мање у односу на претходно наведене субјекте, опредјељивали за одговоре који укључују медије, и са незнатном улогом сам суд у пружању постпеналне помоћи осуђеним лицима.

Неспорно је да од стране испитивача идентификовани релевантни субјекти треба да преузму кључну улогу у пружању постпеналне помоћи осуђеним лицима након изласка из затворске установе. Међутим, интересантно је да се не препознаје улога

медија у пружању овог вида помоћи осуђеним лицима. Наиме, бивши затвореници се суочавају са стигмом околине након напуштања затвора, што представља велики проблем, јер у нашем друштву постоји изузетна стигма према криминалцима, сходно којој није важно да ли је осуђеник убица или је пар пута обио трафику; сви буду третирани на исти начин. Оно што је карактеристично за наше друштво јесте и то што се људи радују туђој несрећи, јер на тај начин сматрају себе надмоћнијим и супериорнијим у односу на људе као што су криминалци или зависници. Потребно је подизати свијест људима о томе да сви у животу праве грешке и да због тога не требају бити етикетиран до краја живота. Управо из наведених разлога новинари не би смјели да показују предрасуде него спремност да се проблем сагледа и са друге стране – зашто је неко нешто лоше урадио.

Интерпретација одговора на питање: „Ваши приједлози, сугестије...у вези са сузбијањем рецидивизма у извршењу КД.“

На крају наведеног анкетног упитника за релевантне субјекте оставили смо могућност да испитаници наведу своје приједлоге, сугестије и сл. у вези са темом научноистраживачког пројекта. На наведено питање 6 испитаника је дало свој коментар, сугестију, приједлог, и то:

- Строжа казнена политика за повратнике;
- Адекватнија казнена политика, боља постпенална помоћ;
- До идентификације узрока девијантног понашања и рецидивизма у извршењу КД треба доћи путем криминолошких истраживања и стратегију борбе градити на тој основи;
- Рад са малољетницима, идентификација критичних малољетника, дјеловање прије деликта;
- Веће ангажовање центра за социјални рад, локалне и државне власти, те релевантних невладиних организација у организовању постпеналне помоћи;
- Систематски рад пенолошких радника у установама за извршење кривичних санкција на плану промјене и корекције криминалних ставова и понашања осуђених лица требали би да доведу до промјене ставова и понашања осуђених лица, услед чега она више не би чинила кривична дјела;
- Донијети што јаснији и квалитетнији закон, као и обавезно формирати установу или организацију која би пратила рецидивизам, постпенални дио и условни отпуст;
- Изрицање стварно прописаних казни, појачани надзор, повећање радног ангажмана, као и враћање у праксу друштвено корисног рада;
- Адекватан постпенални третман;
- Ојачати институције тј. дати предност струци над политиком, сузбити протекцију и корупцију у судству, утицати на медије да престану дјеловати непрофесионално и неетички; неистраживање случаја до краја тј. шта је предузето против учиниоца, код народа ствара слику да систем не функционише.

Интерпретација резултата узорка за социјалне раднике центара за социјални рад

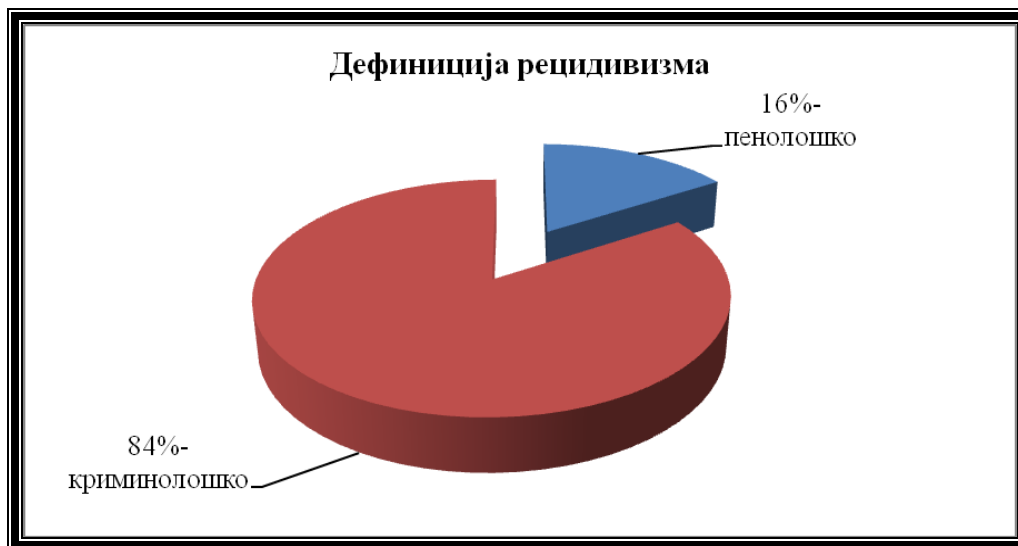
Упитник је попунило 19 запосленика центара за социјални рад (центри за социјални рад у сљедећим општинама и градовима: Приједор, Источно Сарајево, Требиње, Нови Град, Градишка и Бијељина). Социјални радници имају велики значај у раду са рецидивистима, јер су управо они ти с којима рецидивисти имају први контакт након издржане казне. По Закону о извршењу кривичних санкција, казнено-поправне установе су дужне да обавијесте социјалну службу о отпусту осуђеника, јер се од њих очекује да осуђенику дају неку врсту финансијске помоћи. Такође, центри за социјални рад су дужни да путем савјетодавног рада омогуће успјешније интегрисање ових лица у друштвене процесе. Због тога су и означени као релеватни субјекти у раду са повратницима.

Старосна структура везана за ову категорију испитаника изгледа овако: 21–30 година (10,5% испитаника), 31–40 година (31,6%), 41–50 (26,3%) и преко 50 година има 31,6% испитаника. Вишу школу има 88,9% испитаника, док високу стручну спрему има 11,1% испитаних социјалних радника. Потребно је нагласити да су у неким центрима анкету попуњавали и остали запосленици центра, а не искључиво социјални радници, јер су и они због природе посла упознати са проблемом рецидивизма.

Интерпретација одговора на питање: „Како дефинишите рецидивизам у извршењу кривичног дјела?“

Рецидивизам у извршењу кривичних дјела се може дефинисати са кривичноправног, криминолошког и пенолошког стајалишта.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

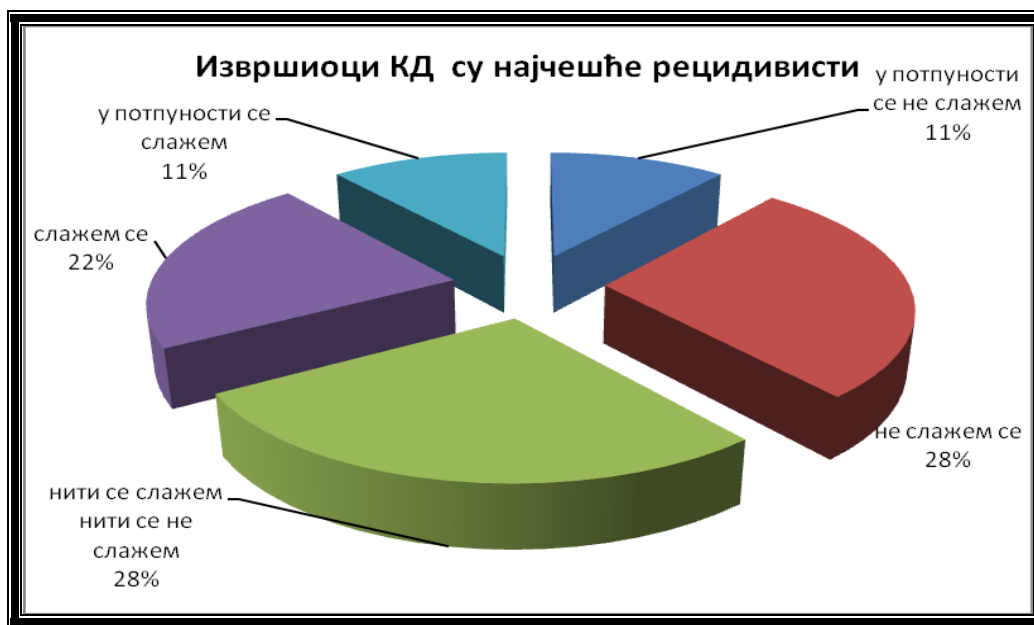

Анкетирани социјални радници су у сагледавању овог проблема ближи криминолошком схватању рецидивизма (84% испитаника), које не садржи нужно судску одлуку у вези с поновним кривичним дјелом. Око 16% испитаних социјалних радника се одлучило за пенолошко схватање рецидивизма. С обзиром на природу звања и посла који обављају, њихов приступ раду с рецидивистима је прагматичнији и није нужно заснован на формалноправним одлукама. Нити један се социјални радник није одлучио за кривичноправну дефиницију рецидивизма која се односи на лице које је у процесу суђења.

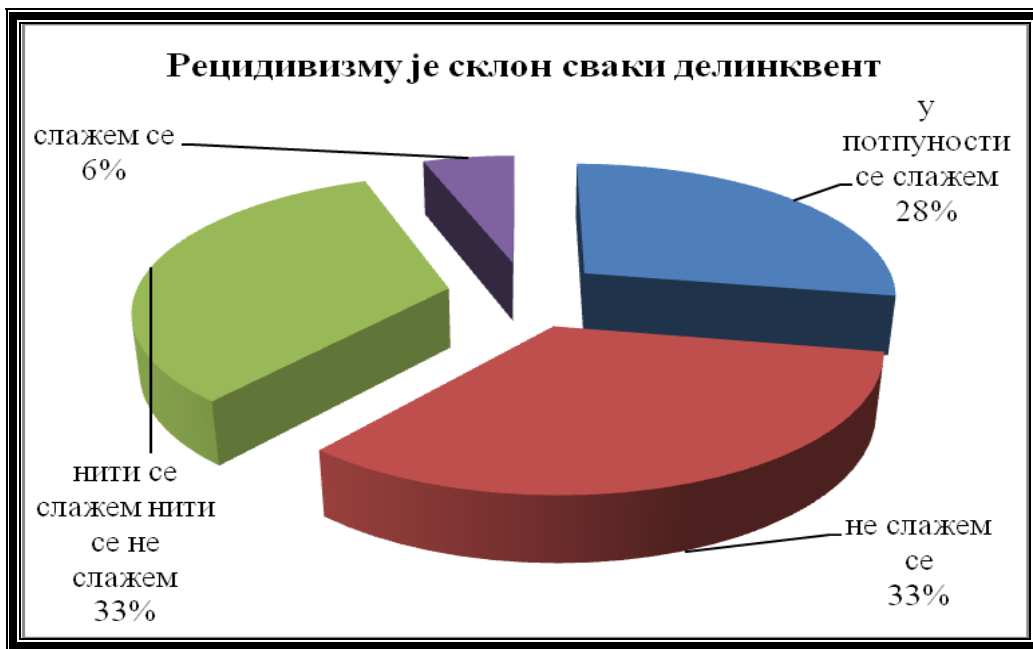
Интерпретација одговора везана за ставове социјалних радника према рецидивистима

Питање се односи на мјерење ставова, односно од социјалних радника се тражи степен слагања с изнесеним тврдњама. Ставови гласе: „Рецидивизму је склон сваки делинквент“, „У структури извршилаца кривичних дјела највећи број је рецидивиста“, „Рецидивизам је условљен вишеструким друштвеним факторима, међу којима је фактор личност занемарљив.“ „Неповјерење грађана према осуђеницима је важан узрок њихових даљих криминалних радњи.“ „Осуђенику не остаје ништа друго него да настави криминалним путем након изласка из затвора“ и став „Друштво му не даје другу прилику.“ Распон слагања је од 1 до 5.

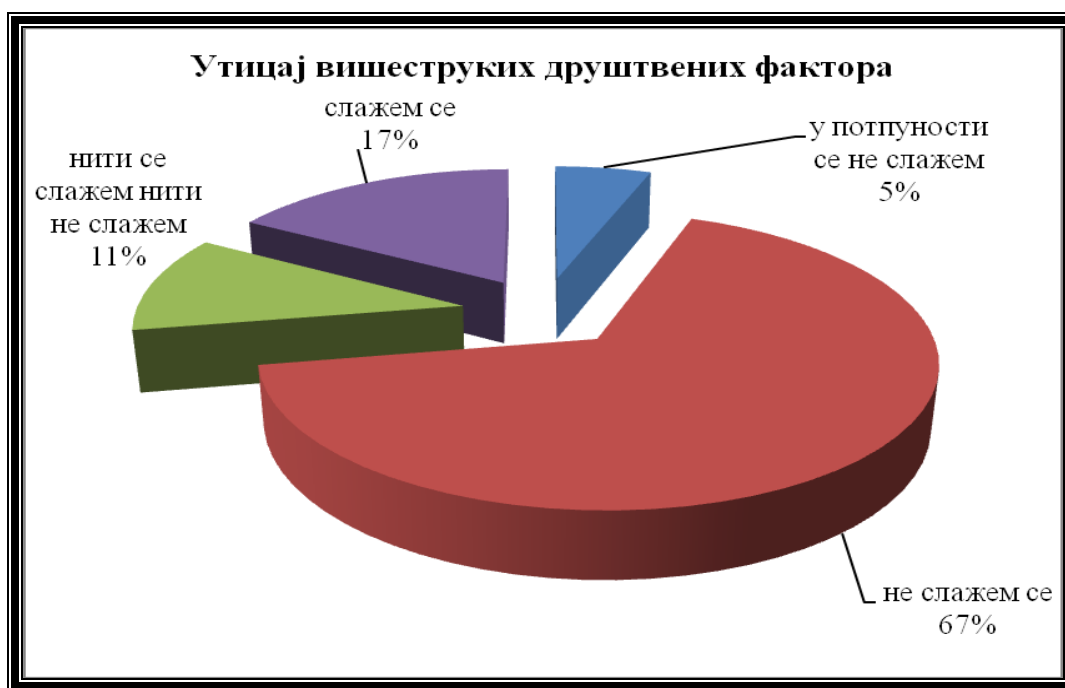
Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графиконима:

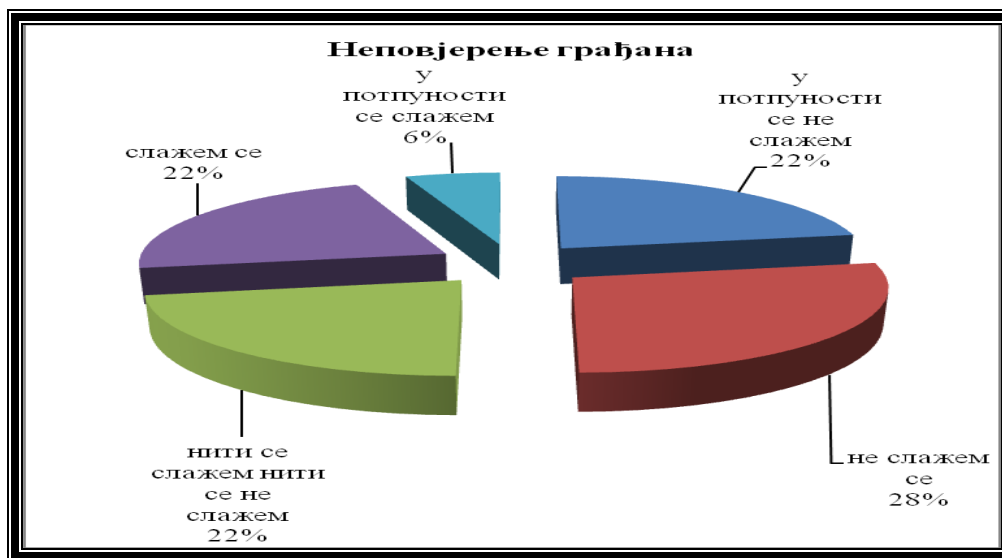
Из претходног графикона се види да социјални радници дају опречне одговоре везане за тврдњу да су извршиоци кривичних дјела најчешће рецидивисти, али с обзиром на статистику МУП-а, која говори да је сваки трећи извршилац кривичног дјела рецидивиста, одговори социјалних радника су у сагласју са том општом тенденцијом и реалном ситуацијом у друштву.

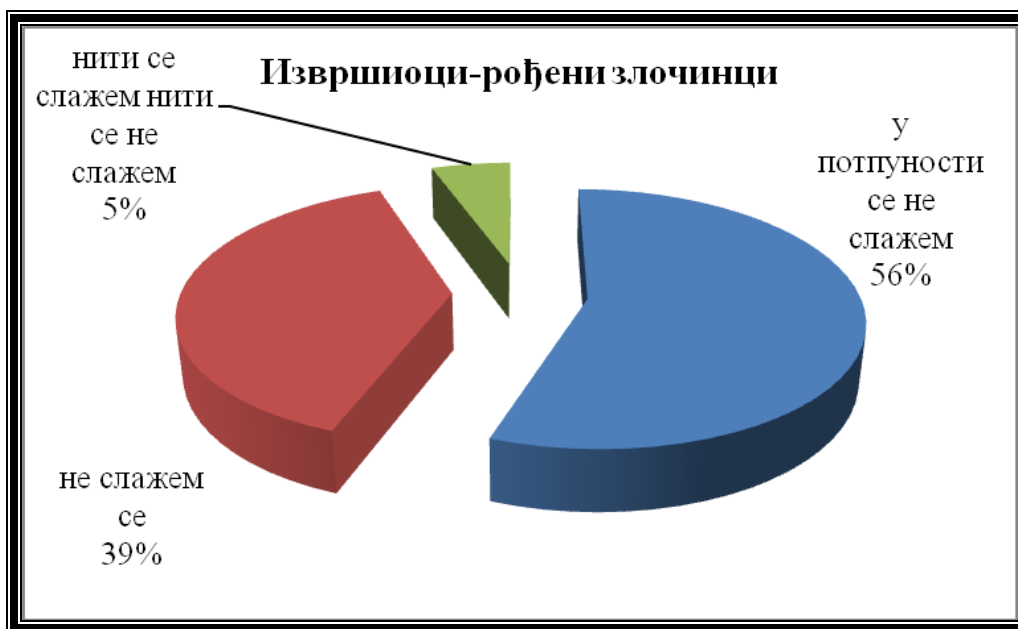
Из претходног графикона се види да се око 33% испитаника не слаже да је рецидивизму склон сваки делинквент, односно вјерују да појединци могу из програма ресоцијализације изаћи спремни за активно и прихватљиво учешће у друштвеној сфери. Друга трећина социјалних радника ипак вјерује у тврдњу да је рецидивизму склон сваки делинквент, што највјероватније упућује на став социјалних радника да у сагледавању рецидивизма акценат стављају на непромјењиву структуру личности која има тенденцију да се криминално понаша. Остали социјални радници показују несигуран став у погледу овог питања, па се опредјељују за опцију „нити се слажем, нити се не слажем“.

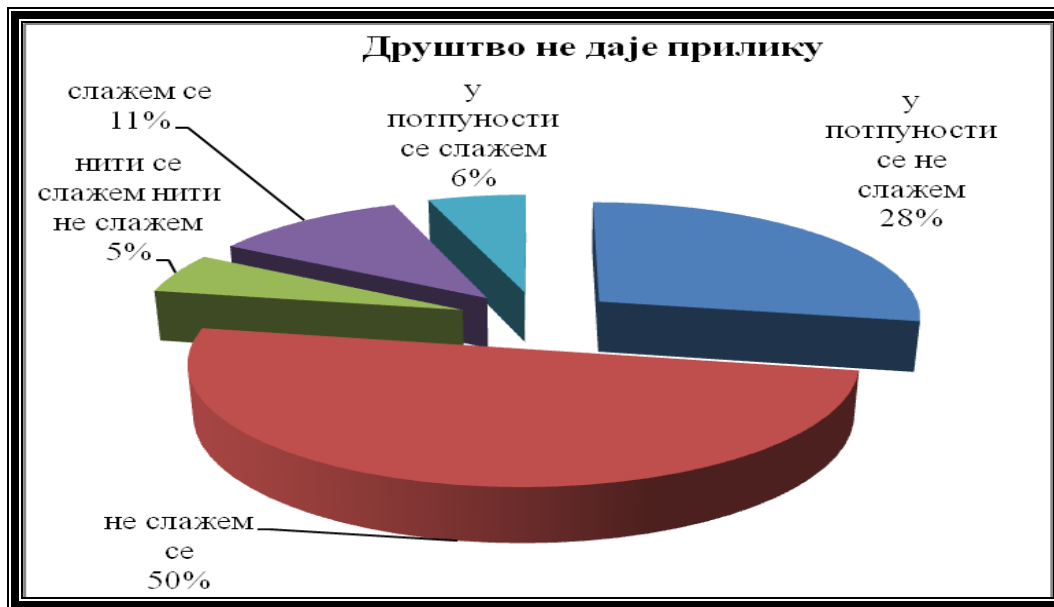
Веома је занимљив став који заступају социјални радници када је у питању утицај вишеструких друштвених фактора на поврат, односно око 67% испитаника сматра да је утицај друштва незнатан или слаб у односу на фактор личности, што опет враћа причу на генерални став социјалних радника да је управо личност рецидивисте та која одлучује о његовом даљем криминалном дјеловању и понашању.

Из претходног графика се уочава да ипак социјални радници не сматрају неповјерење грађана за битан узрок поновних кривичних дјела од стране осуђеника, по изласку из затвора. С обзиром на претходне одговоре, овај одговор је очекиван. Социјални радници стављају личност осуђеника у социјални контекст, и на тај начин гледају на све већи проблем рецидивизма у друштву.

Из претходног графикона је видљив савремен приступ социјалних радника када је ријеч о погледу на осуђенике. Ријетко који социјални радник сматра да су они рођени злочинци, па су ти застарјели погледи на криминалце одбачени самим овим ставом. С обзиром и на претходне одговоре, може се рећи да социјални радници његују интеракционистички социјални приступ, односно личност криминалца гледају кроз интеракцију друштвених процеса и односа и когнитивног, конативног склопа осуђеника.

Очекиван је и одговор социјалних радника када се ради о ставу да друштво не даје прилике осуђеницима, па је самим тим и узрок њихових даљих криминалних активности. Социјални радници заузимају став да друштво даје довољно прилика, али сама личност осуђеника је та која их даље наводи на криминални пут.

Генерално, што се тиче мјерења ставова према повратницима, може се закључити да социјални радници у знатној мјери нису склони вјеровању да је рецидивизму склон сваки делинквент. То се објашњава њиховим спознајама о могућностима позитивних учинака на делинквенте кроз активности разних психосоцијалних служби. Ипак, мишљења су опречна везано за тврдњу да је у популацији извршилаца кривичних дјела највећи број рецидивиста.

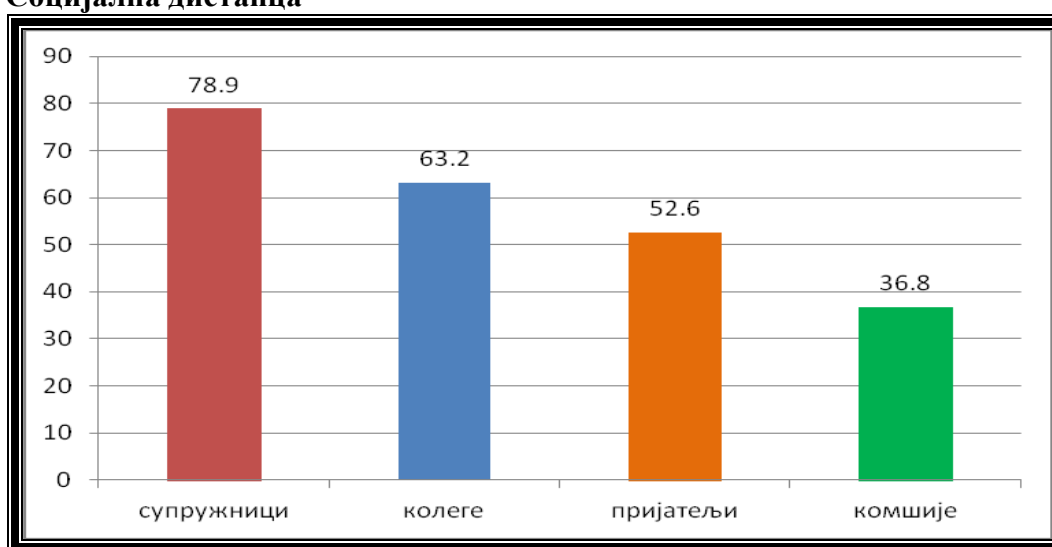
У сагледавању етиологије рецидивизма, према мишљењу социјалних радника нити једна особа се „не рађа као криминалац“. Они су склонији тумачењу свијета социјалне патологије према теоријама социјалног учења, које људско понашање објашњавају као процес учења интеракцијом лицем у лице са другима у социјалној околини или посматрањем директно других у низу активности. Утицај вишеструких друштвених фактора и неповјерења грађана на појаву рецидивизма је незнатан, по мишљењу ове категорије, у односу на преузимање одговорности самог појединца за своје понашање. То подупиरे криминолошка дефиниција поврата, која у својој суштини стоји иза става да је делинквент формиран за чињење кривичних дјела; само постоје разлике у узроку њиховог понашања, односно да ли то раде из навике, тенденције или да на криминална понашања гледају као на радну дјелатност којом рјешавају егзистенцијална питања.

Интерпретација одговора на питање: „Какав Вам је однос са бившим осуђеником прихватљив?“

Овим питањем се мјери социјална дистанца према рецидивистима. Испитаницима је понуђено да изаберу однос који је по њима прихватљив када се ради о рецидивистима. Најближа дистанца је избор рецидивисте као могућег брачног партнера, затим слиједи пријатељи, комшије и колеге, док је највећа дистанца мјерљива избором опција да рецидивисти треба да живе у одвојеном дијелу државе или чак у некој другој држави. Постојала је могућност давања више одговора, на шта су се социјални радници у незнатној мјери одлучили.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графикону:

Социјална дистанца

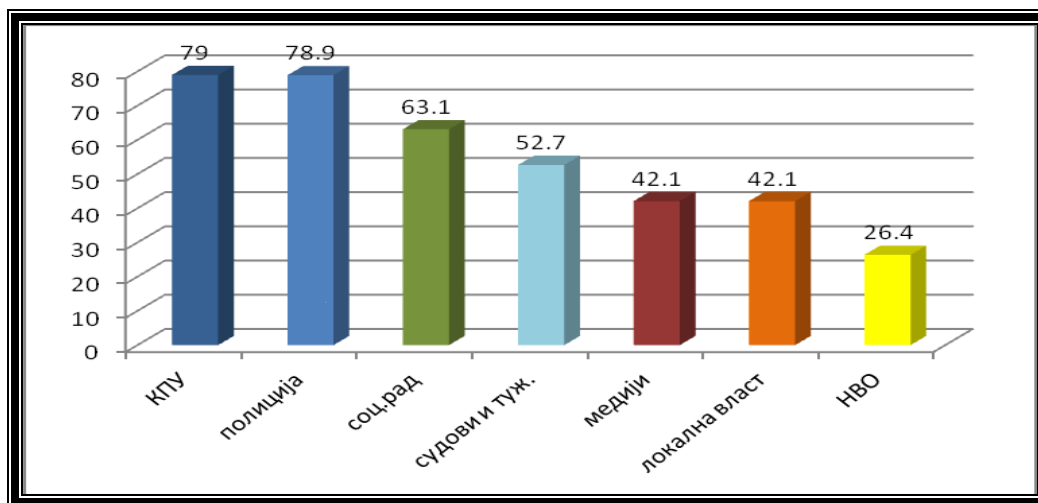
Графикон показује да је дистанца социјалних радника највећа када је у питању избор супружника (78,9%). Око половине испитаних не би имало ништа против да им рецидивиста буде колега или пријатељ, док би се најмањи број противило да им рецидивиста живи у сусједству (36,8%). Нико од испитаних социјалних радника не сматра да рецидивисти треба да живе у одвојеном дијелу државе или у другој држави. С обзиром на категорију према којој се одређује социјална дистанца, овакви подаци су и очекивани и прихватљиви, чак се може рећи да су се социјални радници кроз свој рад приближили овој „проблематичној категорији“ и развили неку врсту толеранције. Разлике између „обичних“ грађана и социјалних радника су у вези с овим питањем статистички значајне, односно грађани показују већу дистанцу према рецидивистима и генерално према појединцима који се понашају на социјално неприхватљив начин.

Интерпретација одговора на питање везано за значај улоге институција у раду с повратницима

У овом питању од испитаника је тражено да оцијене значај улоге појединих институција (КПУ, полиција, центри за социјални рад, судови и тужилаштва, медији,

локална власт и невладин сектор), распон одговора је од 1 до 5, односно од безначајне улоге до веома значајне улоге у раду са повратницима. Такође, било им је понуђено да упишу име и неке друге институције за коју мисле да је важна у раду са повратницима.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на следећем графикону:

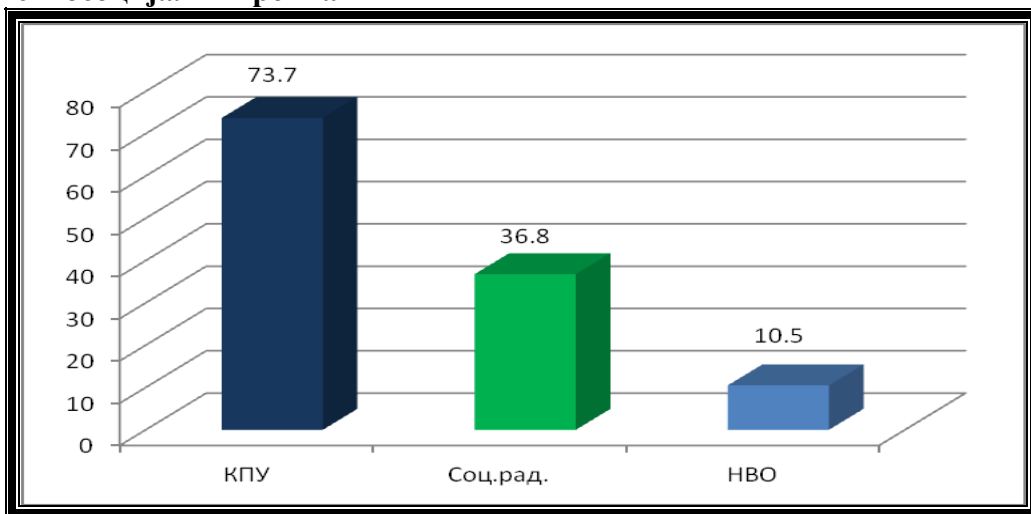
Када се говори о значају улоге институција у раду са повратницима, и социјални радници су предност дали полицији и казнено-поправним установама, као што се види из претходног графика, а затим центрима за социјални рад и судовима и тужилаштвима. Они су такође препознали значај улоге невладиног сектора, медија и локалне власти у раду са рецидивистима. Овај резултат је највјероватније последица перцепције испитаника да су управо ове институције у директном контакту са осуђеницима, да имају највише сазнања о њима, те из тога проистиче важност и улога, посебно када се говори о полицији и казнено-поправним установама.

Интерпретација одговора на питање: „Које су улоге институција када су у питању рецидивисти?”

Овим питањем су обухваћене све релевантне институције које се на директан или индиректан начин баве рецидивистима, и социјални радници су требали да појединим институцијама означе улогу у раду са рецидивистима. Постојала је могућност давања вишеструке улоге свим институцијама. Улоге су се састојале у избору савјетодавног рада, праћењу и контроли понашања, помоћи при запошљавању, финансијској подршци и помоћи и бољој сарадњи с медијима за следеће институције: полиција, КПУ, центри за социјални рад, судови и тужилаштва и невладин сектор.

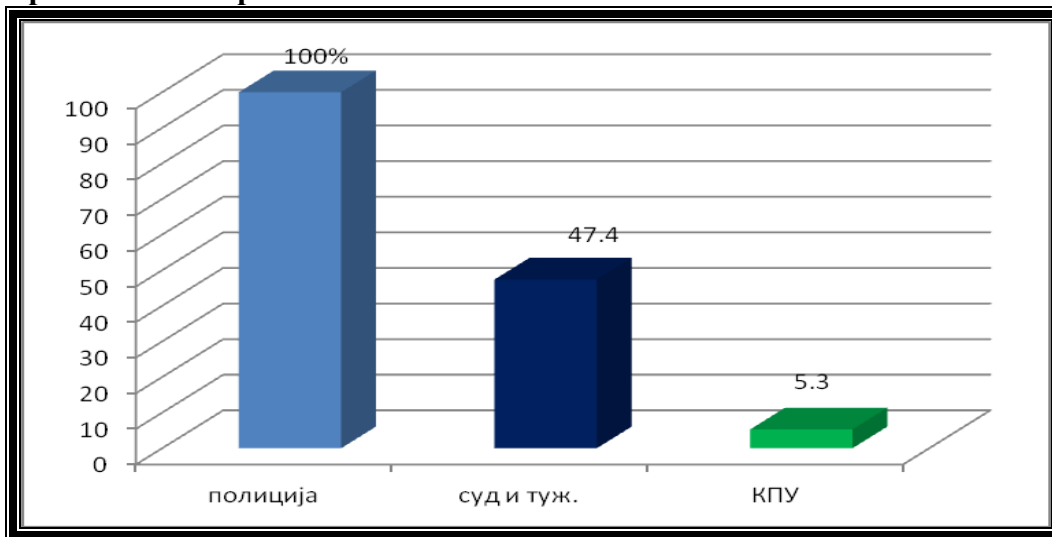
Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на следећем графиконима:

Психосоцијални третман

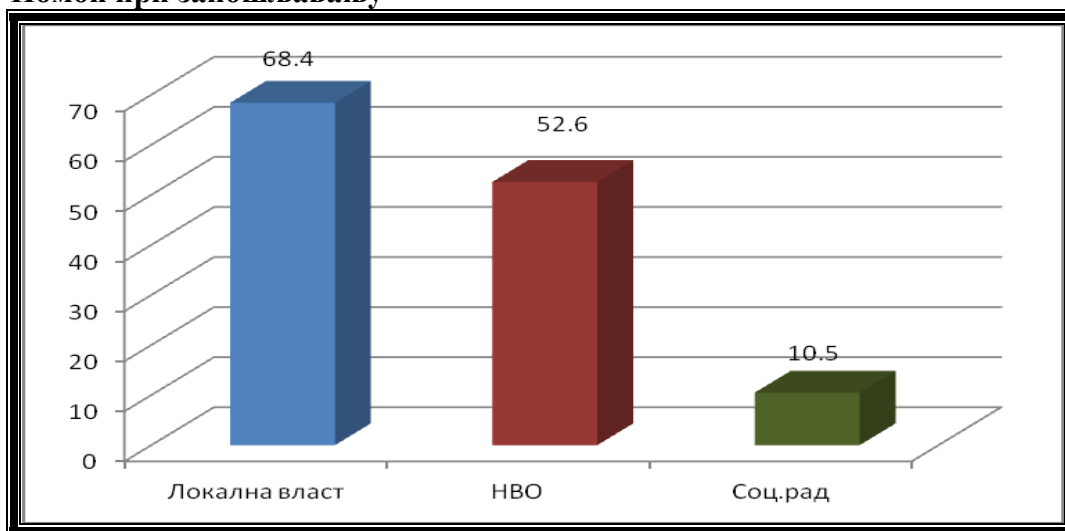
Из претходног графикана је видљиво да социјални радници сматрају да психосоцијалним третманом највише треба да се баве казнено-поправне установе (73,7%), док су сами себи приписали секундарну улогу (36,8%). Незнатан број социјалних радника се одлучио за невладин сектор (10,5%).

Праћење и контрола понашања

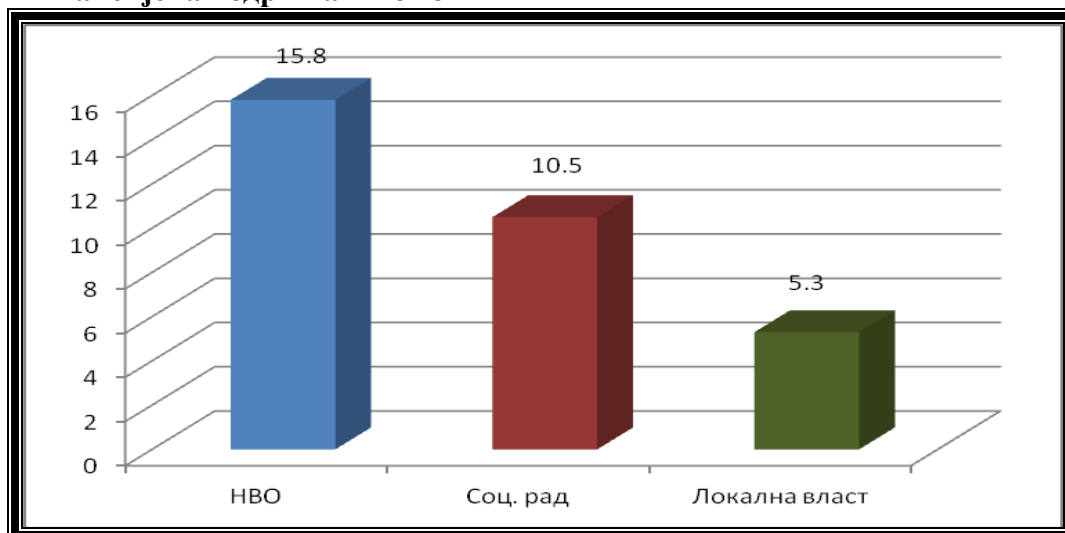
Сви социјални радници су се сложили да полиција треба да буде та која ће се бавити праћењем и контролом понашања осуђеника, док је улога суда и тужилаштва око 47,4%. Незнатан број се одлучио да су то казнено-поправне установе.

Помоћ при запошљавању

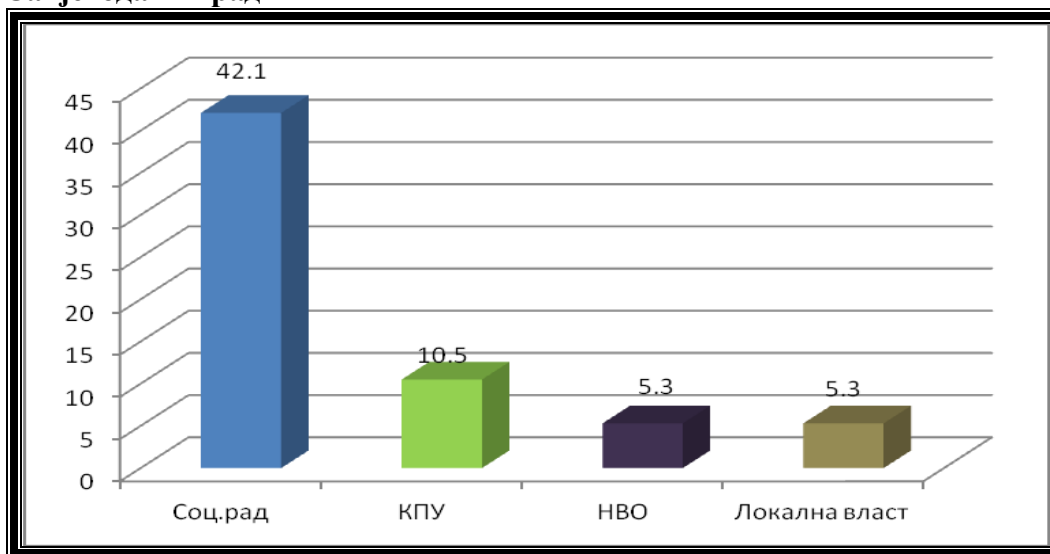
Локална власт је по социјалним радницима институција која треба да се бави запошљавањем осуђених лица по изласку из затвора (68,4%), на другом мјесту је невладин сектор, док је само око 10,5% испитанка исказало важност центара за социјални рад у рјешавању овог проблема.

Финансијска подршка и помоћ

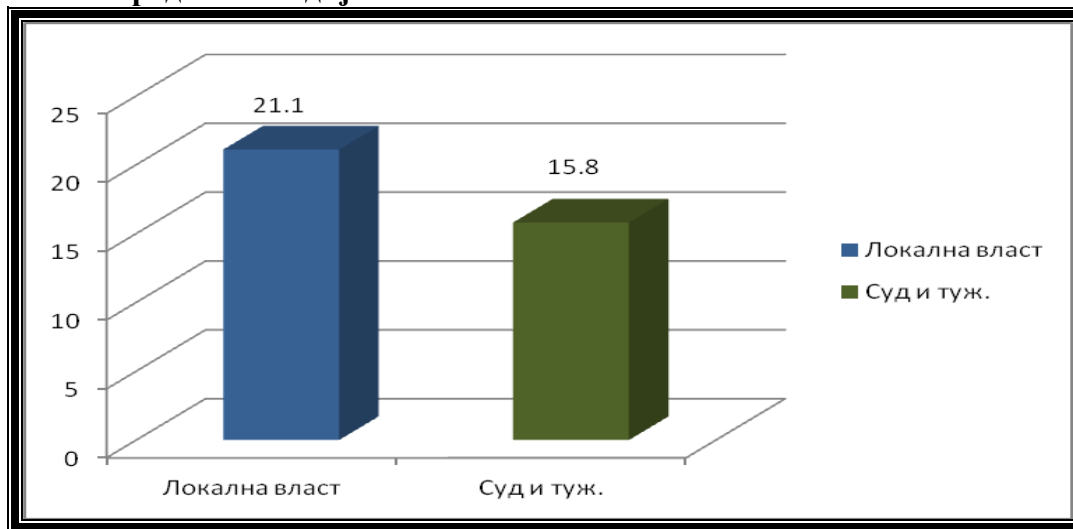
Из претходног графика се види да социјални радници не перципирају да су осуђеницима потребна финансијска средства, бар не од стране институција које су биле означене као могућ одговор на ове врсте потреба осуђеника који су одслужили казну. Око 15,8% социјалних радника указује да финансијску помоћ треба да им пружи невладин сектор, око 10,5% центри за социјални рад, док се око 5,3% испитаника одлучује за локалну власт. Ови изузетно мали проценти могу говорити о повећаним потребама других категорија угроженог становништва, односно о лошој економској ситуацији која утиче на расподјелу новчане подршке. У могућности избора центри за социјални рад, локална власт и друге институције категорију осуђеника или повратника стављају у посљедњу опцију.

Савјетодавни рад

Што се тиче савјетодавног рада са осуђеницима, око 42,1% социјалних радника је ту улогу приписало центрима за социјални рад, затим око 10,5% испитаних радника се одлучило за савјетодавни рад који се примјењује у казнено-поправним установама, око 5,3% за невладин сектор и локалну власт.

Боља сарадња са медијима

Медији су моћно средство у представљању друштвених проблема и утицају на друштвену свијест, али и поред овога само се око 21,2% испитаних социјалних радника одлучило за сарадњу локалне власти и медија у рјешавању проблема рецидивизма. Судови и тужилаштва такође треба да успоставе значајнији однос с медијима и на тај начин укажу на проблем криминалног понашања и рецидивизма, али на значајност тог односа указује само 15,8% социјалних радника.

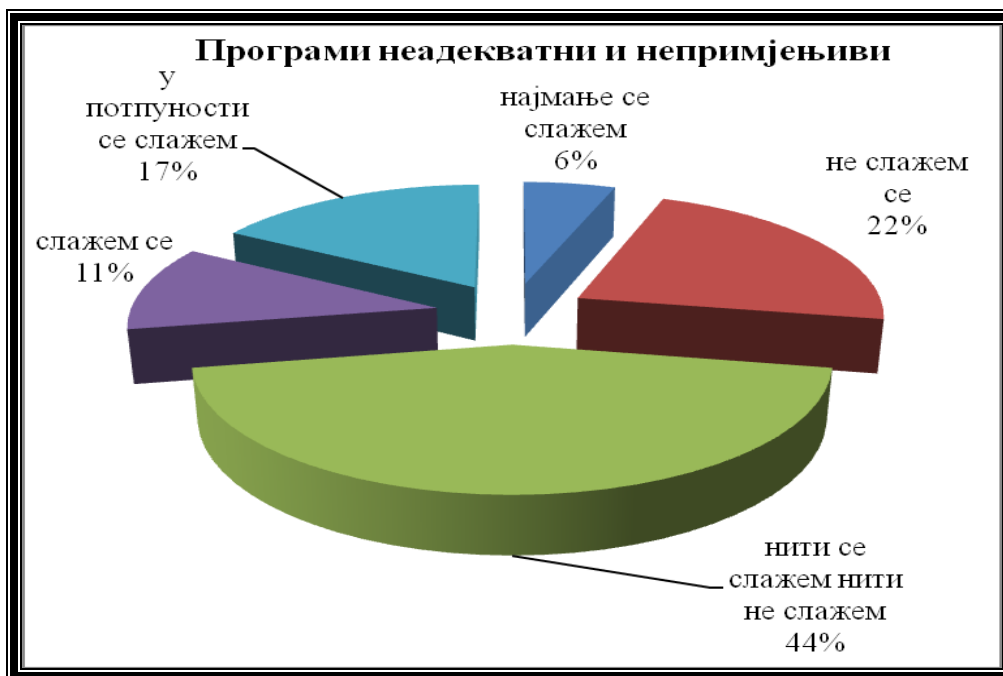
Генерално, из претходних графика се види сљедеће: праћењем и контролом понашања рецидивиста највише би требало да се бави полиција (сви социјални радници су дали полицији ову улогу), а затим судови и тужилаштва (око 50% испитаника). Казнено-поправне установе би требале да укључују повратнике у психосоцијални третман (70% испитаника се одлучило за ову опцију), док се центрима за социјални рад поред ове улоге приписује и значај савјетодавног рада. Помоћ при запошљавању и финансијску подршку овим лицима требало би да у највећој мјери пруже невладине организације и локална власт.

Интерпретација одговора на питање везано за ставове према постојећим програмима ресоцијализације

У овом питању од социјалних радника је тражено да вреднују ставове од 1 до 5, гдје 1 означава најмање се слажем, док 5 означава у потпуности се слажем. Ставови гласе: „Очекујем потпуну ресоцијализацију и укључивање лица у друштвено окружење“, „Не очекујем много јер су програми неадекватни и непримјениви“, „Сумњам у стручност особља које ради са повратницима“, „Повратници су рођени криминалци, тако да су моја очекивања негативна“ и „Немам сазнања о тим програмима“.

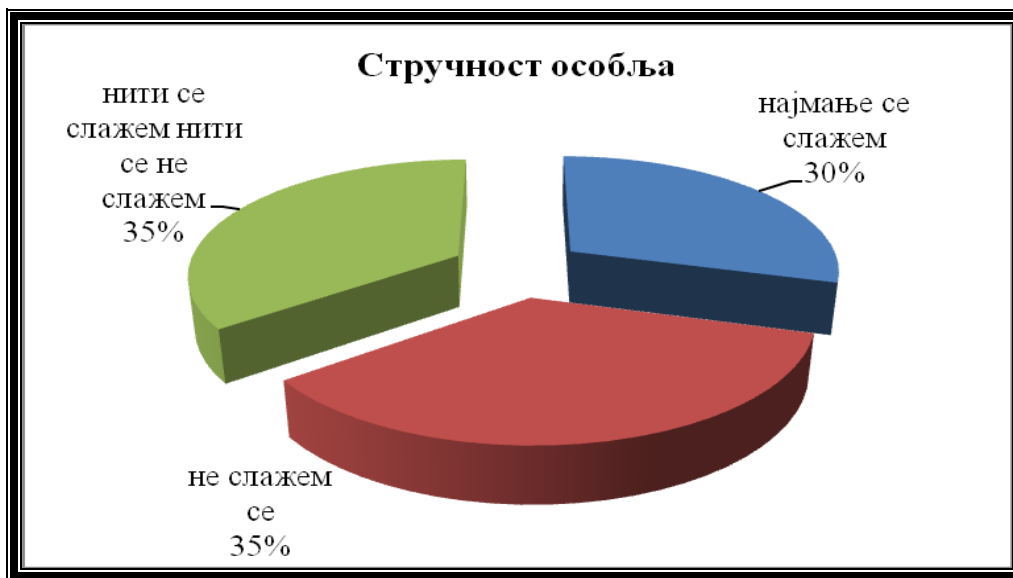
Потпуну ресоцијализацију очекује око половине социјалних радника, док остала половина није сигурна у ову тврдњу, па то показује избором одговора „нити се слажем нити се не слажем“.

Процентуални однос осталих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графиконима:

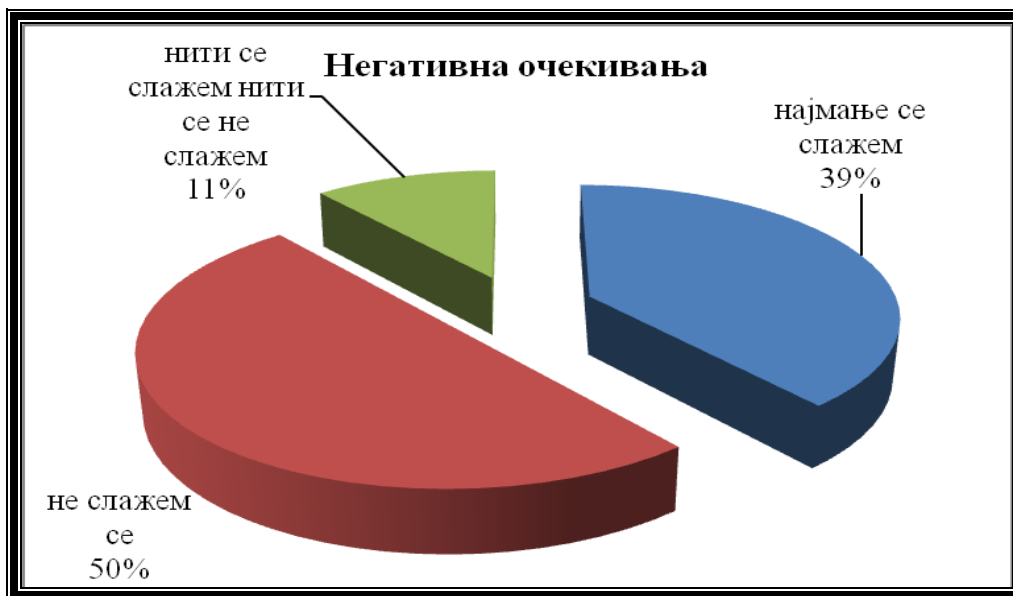

Посматрајући претходни графикон може се доћи до закључка да социјални радници нису сигурни у погледу примјенивости и адекватности постојећих програма ресоцијализације (највећи број се одлучио за одговор „нити се слажем нити се не слажем“).

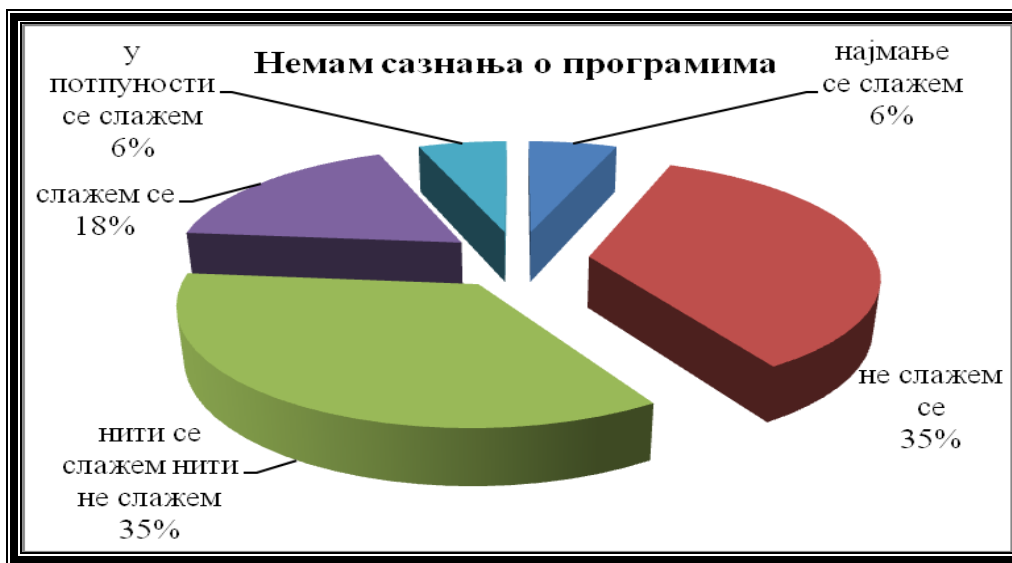
слажем“). Трећина испитаника гледа позитивно на програме ресоцијализације, а друга трећина негативно. Њихова перцепција је највјероватније ослоњена на искуства и сазнања о појединцима који су прошли програм.

Претходни графикон указује на позитивне ставове социјалних радника према особљу које ради са повратницима. Само је једна трећина испитаника показала несигуран став према овом питању. Овај податак још једном потврђује тезу да социјални радници у личности осуђеника виде потенцијал који ће одлучити о њиховим даљим активностима у друштвеној реалности.

У складу са претходно наведеним, социјални радници имају позитивна очекивања од програма ресоцијализације, али акценат стављају на стручност особља, адекватност програма и личност осуђеника.

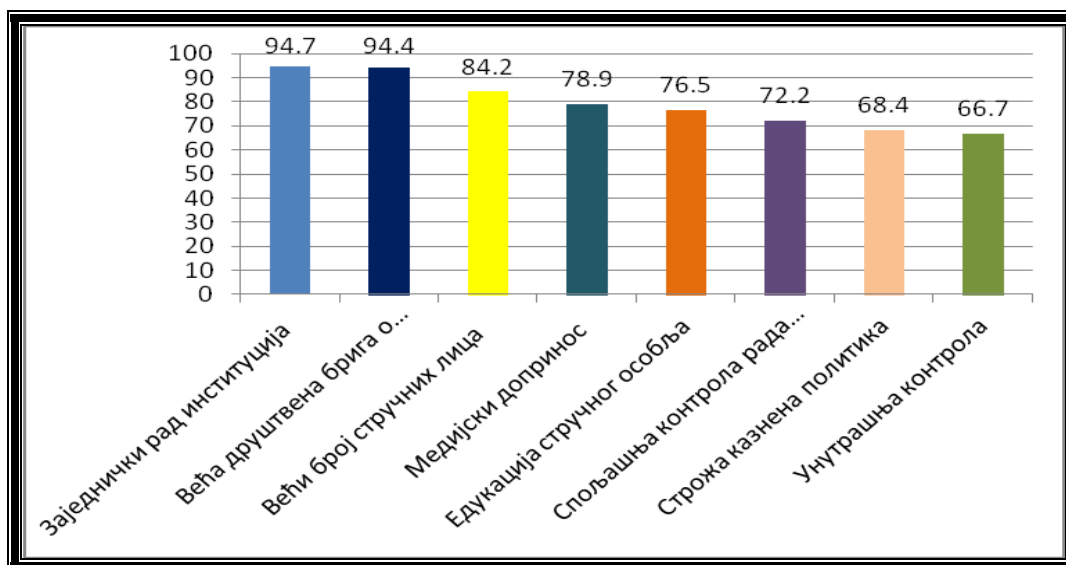
Око трећине испитаних социјалних радника није упознато довољно са програмом ресоцијализације, па су самим тим и одговори добијени на претходна питања мање релевантни. Један од закључака истраживања ће бити приједлог да њихова упознатост са програмима ресоцијализације буде на већом нивоу, с обзиром на то да су они субјекти с којима се осуђеници прво сретну по изласку из затвора.

Генерално, из претходних графикана видљиво је да социјални радници нису довољно упознати са програмима ресоцијализације, али и поред тога њихова очекивања од истих су позитивно вреднована. Мишљења о адекватности и примјењивости програма су подијељена, па се може закључити да програми изискују промјене и адаптивност. У вези са стручношћу особља које ради с рецидивистима добијени су различити одговори, па би се овим питањем требало позабавити у неким даљим истраживањима. Овај одговор је у складу са претходно анализираним одговорима, односно запосленици центара за социјални рад полазе од личности рецидивисте када разматрају проблем рецидивизма, а при томе позитивно сагледавају могућности и прилике које рецидивистима пружају институције које чине друштво у цјелини.

Интерпретација одговора на питање: „Стопу рецидивизма би смањиле следеће мјере“

У овом питању испитаници су требали да оцијене понуђене мјере које би по ауторима пројекта смањиле стопу рецидивизма, и то у распону од потпуности се слажем до у потпуности се не слажем. Понуђене мјере су се односиле на увођење строже казнене политике, заједнички рад институција на овом проблему, већу друштвену бригу око запослења ових лица, едукацију стручног особља, већи број стручних лица која раде у пеналној установи, спољашњу контролу рада иснтитуција, унутрашњу контролу и медијски допринос у рјешењу овог проблема.

Процентуални однос датих одговора на ово питање је представљен на сљедећем графиконима:

Из графикона се види да су се међу понуђеним мјерама незнатно издвојиле заједнички рад институција, већа друштвена брига о запослењу рецидивиста и већи број стручних лица која раде са повратницима. Видљиво је да су и друге понуђене мјере значајне, односно да би стопу рецидивизма смањило само мултидимензионални приступ рјешавању овог проблема. Социјални радници су се углавном фокусирали на одговоре у потпуности се слажем или слажем се, па су стога из графикона видљиве високе вриједности за сваку мјеру (најмања је 68%).

Закључци истраживања узорка социјални радници центара за социјални рад

Рецидивизам у извршењу кривичних дјела се може дефинисати са кривичноправног, криминолошког и пенолошког стајалишта. Радници центара за социјални рад су у сагледавању овог проблема ближи криминолошком схватању рецидивизма, које не садржи нужно судску одлуку у вези с поновним кривичним дјелом, али које по неким теоретичарима садржи мисао да су особе са криминалним понашањем личности формиране за чињење кривичног дјела.

Што се тиче мјерења ставова према повратницима, може се закључити да се социјални радници у већој мјери слажу са тврдњом да је у обиму извршилаца кривичних дјела највећи број рецидивиста. Веома је занимљив став који заступају социјални радници када је у питању утицај вишеструких друштвених фактора на поврат, односно око 67% испитаника сматра да је утицај друштва незнатан или слаб у односу на фактор личности, што опет враћа причу на генерални став социјалних радника да је управо личност рецидивисте та која одлучује о његовом даљем криминалном дјеловању и понашању. Неповјерење грађана и „недавање“ прилике осуђеницима виде као битан фактор, али опет недовољно битан када се упореди са утицајем когнитивних и конативних карактеристика починилаца кривичних дјела на даља поступања по изласку из затвора. Социјални радници

не заступају старија гледишта на криминалну личност, односно не сагледавају осуђенике као урођене злочинце, али ипак кроз своје одговоре указују на специфичну структуру личности тих појединаца на маргини друштва. Радници центара за социјални рад су склонили тумачењу свијета социјалне патологије према теоријама социјалног учења, које људско понашање објашњавају као процес учења интеракцијом лицем у лице са другима у социјалној околини или посматрањем директно других у низу активности. С обзиром на то да је хипотеза говорила о вишеструком дјеловању фактора на рецидивизам, може се рећи да је хипотеза потврђена, нарочито онај дио који говори о фактору личности. Једна од хипотеза говори о неповјерењу грађана и релевантних субјеката као важном фактору рецидивизма, а то није потврђено када се ради о социјалним радницима.

Социјална дистанца коју показују према овим лицима је адекватна и чак мања него што се очекивало. Разумљиво су се одлучили да покажу највећу дистанцу када се ради о избору супружника, затим колега, пријатеља, те напосљетку комшија. Интересантно је да је већа дистанца према овим лицима показана у релацији колега-колега, него пријатељ-пријатељ, па се може имплицитно закључити да социјални радници сматрају свој посао изузетно сложеним и одговорним, те у тим релацијама не могу да прихвате бившег осуђеника као потенцијалног колегу. Социјални радници се нису одлучили за највећу дистанцу, односно за понуђену могућност да бивши осуђеници треба да живе у одвојеном дијелу државе или у другој држави, што указује на њихово вјеровање да и ова лица могу бити корисни чланови друштвене заједнице. Социјална дистанца је присутна и код социјалних радника, али у знатно мањој мјери у односу на грађане, што се објашњава већим обимом интеракције са овим лицима, као и њиховом професионалном оријентацијом.

Када се говори о значају улоге институција у раду са повратницима, и грађани и социјални радници су предност дали полицији и казнено-поправним установама, а затим центрима за социјални рад и судовима и тужилаштвима. Овај резултат је навјероватније последица перцепције центара за социјални рад да су управо ове институције у директном контакту са осуђеницима, имају највише сазнања о њима, те из тога проистиче важност и улога, посебно када се говори о полицији.

С обзиром на то да већина испитаних социјалних радника има став да повратници нису рођени криминалци, може се претпоставити да они имају позитиван став према могућностима програма ресоцијализације, односно према утицају првенствено полиције и казнено-поправних установа у процесима њихове интеграције у друштво. Посебно су задовољни стручношћу особља који ради с повратницима. Забрињавајући је податак да трећина социјалних радника није упозната са програмима ресоцијализације осуђеника, у које су и они укључени. У усменим разговорима често су напомињали да су оптерећени другим категоријама угроженог становништва, те им проблем осуђеника није примарне природе. Трећина испитаника је указала на неадекватност и непримјењивост програма ресоцијализације, те је тим хипотеза везана за програме потврђена од овог дијела узорка.

С обзиром на то да су социјални радници у више наврата потврдили важност заједничког рада институција у рјешавању овог проблема, сагледали смо њихову перцепцију улоге појединих институција (психосоцијални третман, праћење и контрола понашања, помоћ при запошљавању, финансијска подршка и помоћ, савјетодавни рад и боља сарадња са медијима). Праћењем и контролом понашања рецидивиста највише би требала да се бави полиција, а затим судови и тужилаштва. Казнено-поправне установе би требале да укључују повратнике у психосоцијални третман, док се центрима за социјални рад поред ове улоге приписује и значај савјетодавног рада. Помоћ при запошљавању и

финансијску подршку овим лицима требало би да у највећој мјери пруже невладине организације и локална власт.

Стопу рецидивизма би за социјалне раднике смањиле све мјере понуђене у упитнику, односно строжа казнена политика, заједнички рад институција, запослење осуђеника, већи број едукованих стручних лица, како у пеналним тако и у постпеналним установама, спољашња и унутрашња контрола институција, те медијски допринос у рјешењу овог проблема. Хипотеза везана за промјене акуелне политике кажњавања у сврху смањења стопе рецидивизма је потврђена.

Интерпретација резултата из узорка рецидивиста

Идентификација испитаника из реда рецидивиста

Узорак испитаника из реда повратника износио је око 60 лица која се налазе на издржавању казне затвора у за то предвиђеним установама у Републици Српској. Анализом и увидом у анкетне листове повратника утврђено је да их дио није комплетан, усљед чега се приступило изузимању некомплетних анкетних упитника, тако да је обрађени дио анкетних упитника износио 47. Сама ова чињеница да један дио испитаника није одговарао на већи број питања у анкетном упитнику, наводи нас да констатацију да исти нису заинтересовани.

На прво питање анкетног упитника који се односио на пол испитаника, од укупног броја, 46 испитаника су мушког пола, док се један испитаник није изјаснио на ово питање. С обзиром на наведено, може се изнијети мишљење да су у затворским установама међу популацијом рецидивиста у највећем броју лица мушког пола.

	Број испитаника	%
Мушки	46	97,9
Није одговорио	1	2,1
Укупно	47	100,0

На питање које се односи на мјесто пребивалишта испитаника, одговор су дали сви испитаници, а пошто је циљна група повратника обухватала затворске установе на подручју Републике Српске, одговори испитаника су у већини случајева обухватили пребивалиште у скоро свим градовима Републике Српске. Због наведеног, не постоји битна статистички значајна разлика којом би се обухватило пребивалиште лица која издржавају казну затвора у затворским установама, осим чињенице да је евидентна цјелокупна регионална заступљеност.

Такође, не постоји статистички значајана разлика када је у питању старост испитаника. Увидом у анкетне упитнике, међу повратницима се запажа заступљеност свих старосних структура извршилаца од 18 до 55 година.

На питање испитаника о образовном профилу, највише испитаника се изјаснило да припадају средњем образовном профилу, и то њих 32 или 68,1%, док је основну школу завршило њих 11 или 23,4%. У популацији рецидивиста, вишу школу су завршила 4 испитаника или 8,5%.

	Број испитаника	%
Основна школа	11	23,4
Средња школа	32	68,1
Виша школа	4	8,5
Укупно	47	100,0

Анализом одговора испитаника на питање број 5, које се односило на извршено кривично дјело и изречену казну, нису утврђене статистички значајне разлике које је битно приказати, осим тога да је наведени број испитаника обухватио популацију извршилаца кривичних дјела који припадају групи повратника. Поред овога, треба истаћи и то да су извршиоци подједнако вршили кривична дјела из области општег криминалитета, а да им је изречена казна затвора.

Питање број 6 се односило на податак за која кривична дјела су раније били осуђивани и које су им казне изрицане. На ово питање, као и у претходном случају, утврђено је да извршена кривична дјела припадају групи кривичних дјела из области општег криминалитета. Што се тиче казне, сви одговори испитаника су се односили на казну затвора. У графиконима се могу видјети подаци до којих се дошло анализом одговора испитаника, односно разврставањем казне затвора према мјесецима издржавања. Такође, у графиконима је видљива и подјела броја мјесеци казне затвора за извршено прво кривично дјело, друго кривично дјело и треће кривично дјело. Овдје је битно истаћи да се ови подаци односе на ранија кривична дјела извршена од лица – повратника у вршењу кривичних дјела.

Из графикона који се односи на број мјесеци казне затвора за извршено прво кривично дјело, може се видјети да је 41 испитаник одговорио на ово питање, док њих 6 није одговорило. Када се узме у обзир број мјесеци за извршено прво кривично дјело, у графикону је постављен распон од најмање казне затвора, која у овом случају чини три мјесеца, па до најдуже казне затвора, која према подацима износи 180 мјесеци или 15 година. Напоменули бисмо да се ови подаци односе на, од стране испитаника, раније извршена кривична дјела. У графикону је видљиво да је од укупног броја испитаника, највише њих 5 одговорило да су претходно издржавали казну затвора од 36 мјесеци, а онда 4 испитаника са казном затвора од 24 мјесеца, 14 мјесеци затвора и 12 мјесеци затвора.

Када је у питању број мјесеци за друго кривично дјело извршено од стране испитаника, овдје ћемо истаћи да је од укупног броја испитаника одговорило само њих 10, односно друго кривично дјело није извршило 37 испитаника. Што се тиче казне затвора за извршено друго кривично дјело, видимо да преовладава 12 мјесеци казне затвора, односно једна година, и њу су издржавала 3 испитаника, док су казну затвора од 24 мјесеца или двије године издржавала само 2 затвореника.

Извршење трећег кривичног дјела, прије издржавања тренутне казне затвора, имала су два испитаника. Један испитаник се изјаснио да је издржавао 8 мјесеци казне затвора, док је други испитаник издржавао 12 мјесеци.

На питање број 7 које се односило на затворску установу у којој су испитници издржавали казну затвора, нема статистички значајних разлика у одговорима. Битно је напоменути код овог питања да је узорак из реда рецидивиста обухватио лица на издржавању казне затвора у КПЗ Фоча, КПЗ Бања Лука, КПЗ Бијељина, КПЗ Источно

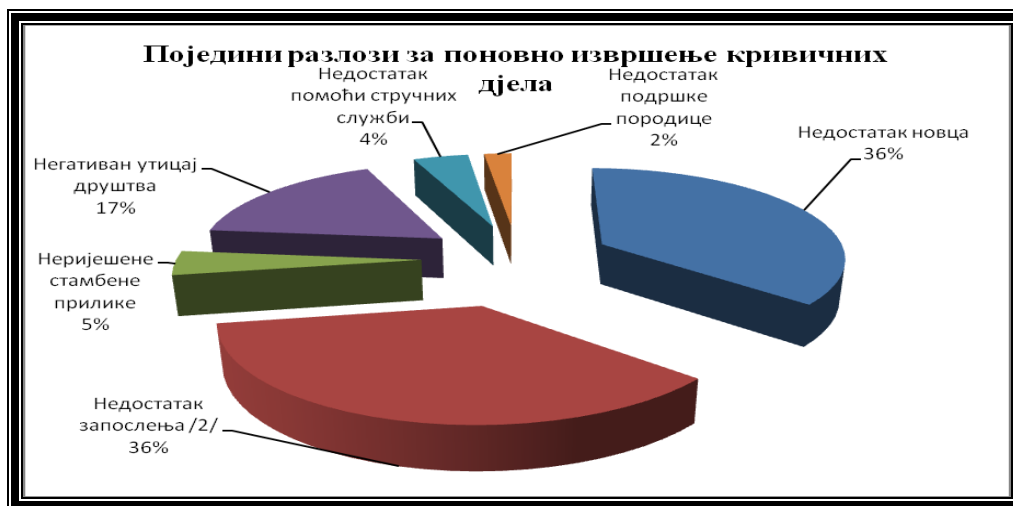
Сарајево. Такође, неопходно је истаћи и то да се узорак састојао од лица која припадају групи повратника, односно лица са извршених више кривичних дјела и лица која су добровољно приступила анкетирању.

Питање број 8: „Сматрате ли да теже кажњавање оних који су раније већ били осуђивани за кривична дјела одвраћа од криминалног понашања?“

На ово питање одговорила су укупно 44 испитаника, док њих 3 нису одговорили. На питање да ли испитаници сматрају да теже кажњавање оних који су раније осуђивани за кривична дјела одвраћа од криминалног понашања, највише испитаника, њих 14 је било неодређено, јер су заокружили понуђени одговор да се нити салажу, нити не слажу са овом тврдњом. Даље, 10 испитаника се не слаже с овом тврдњом, а да се у потпуности не слажу одговорило је њих 7. Да се слажу са овом тврдњом одговорило је 6 испитаника, док се у потпуности слаже 7 испитаника из популације рецидивиста.

Питање број 9: „Шта је то што Вас је навело на поновно извршење кривичног дјела?“

У наведеном питању налазили су се понуђени одговори као разлози за поновно извршење кривичних дјела. На ово питање се изјаснило 30 испитаника или 63,8% од укупног броја испитаника. Од укупног броја испитаника који су се изјаснили о разлозима за поновно извршење кривичног дјела, њих 36% је навело да је недостатак запослења допринио да изврше друго кривично дјело. Такође, њих 36% је навело да је то недостатак новца, тако да се за ова два резултата може константовати да је то лоша финансијска ситуација, која опет прије свега подразумијева недостатак запослења. Један број испитаника, њих 17% се изјаснило да је то негативан утицај у друштву. Мањи број испитаника, њих 5% се определијелио да су разлози неријешене стамбене прилике, а још мањи број је навео да су разлози недостатак стручних служби и недостатак подршке породице.

Питање број 10: „Да ли у затворима у Републици Српској постоје програми ресоцијализације?“

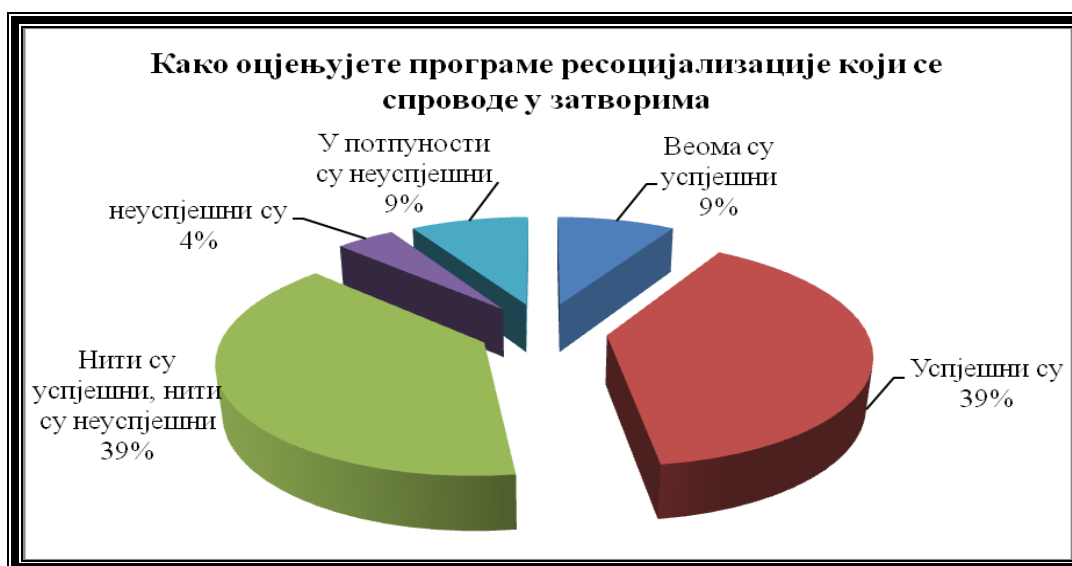
На ово питање укупно су одговорила 44 испитаника, док 3 испитаника нису дала одговор. На директно питање да ли у затворима у Републици Српској постоје програми ресоцијализације, потврдно су одговорила 23 испитаника, што би значило да су 23 испитаника упозната са постојањем програма ресоцијализације у затворским установама у Републици Српској. Да нису упознати одговорило је њих 13, а да не знају да ли у затворима постоје програми ресоцијализације одговорило је њих осам.

Питање број 11: „Уколико је одговор на претходно питање позитиван, наведите из чега се ти програми састоје?“

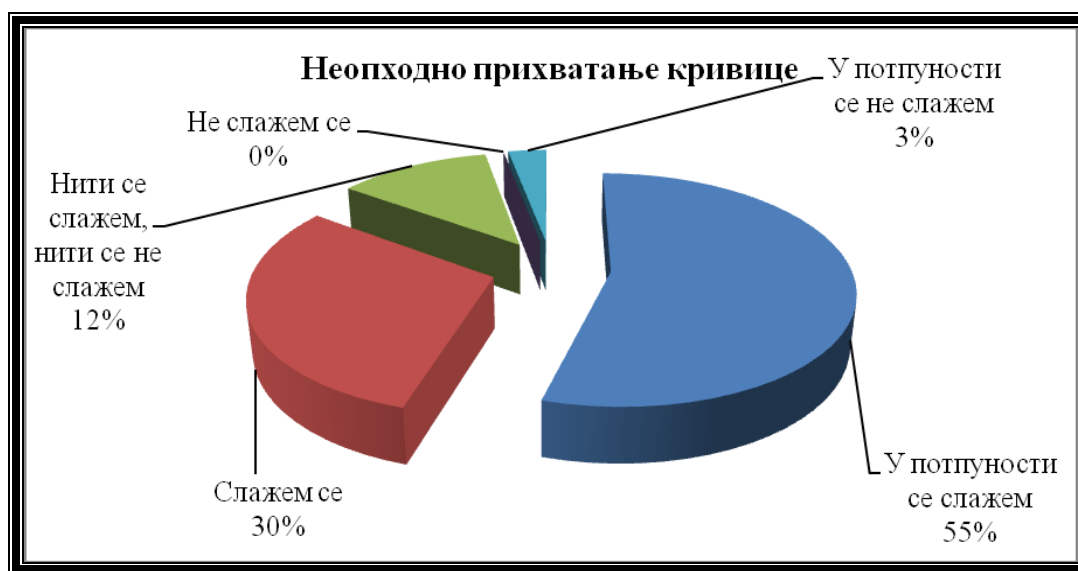
Једанаесто питање се односило на позитиван одговор на претходно десето питање, тако да су позитиван, односно потврђујући одговор дала 23 испитаника, а једанаесто питање је садржало понуђене могуће програме ресоцијализације. На ово питање, највише испитаника са 28%, од њих 23, су као програм ресоцијализације понудили да је то морално-педагошко васпитање. Са 22% од укупног броја испитаника су се определијелили да се као програми ресоцијализације појављују рад и професионално оспособљавање и образовни третман у затворским установама. А са 14% од укупног броја испитаника су се определијелили да је то сарадња са породицом и слободно вријеме.

Питање број 12: „Како оцјењујете програме ресоцијализације који се спроводе у затворима?“

И наведено питање се везује за претходна два питања, с тим да су испитаници из популације рецидивиста требали да оцијене програме ресоцијализације у затворским установама. Највећи број испитаника, њих 39% су били неодређени, односно определијелили су се за одговор да ти програми нити су успјешни нити нису. За исти постотак, испитаници су се определијелили да су ти програми успјешни. Да су веома успјешни, определијелило се 9% испитаника, док се за то да су у потпуности неуспјешни определијелило исто 9% испитаника. Да су неуспјешни, определијелио се најмањи број испитаника, и то њих 4%.

Питање број 13: „Изразите свој став у вези са тврдњама које су наведене у табели, а које осликавају из чега би требало да се састоји успјешан програм ресоцијализације?“

Прва тврдња која се налази у табели односила се на то да је, да би се успјешан процес ресоцијализације спровео неопходно прихватање кривице за извршено кривично дјело од стране осуђеног лица, као и његов позитиван став према третману који се спроводи у затворској установи. Са овом првом тврдњом се највише испитаника у потпуности сложило, и то њих 55%, а сложило се њих 30%. Нешто мањи број испитаника је дао неодлучан одговор – да се нити слажу нити не слажу са овом тврдњом, а док се најмањи број испитаника, њих 3%, у потпуности није сложио са наведеном тврдњом.

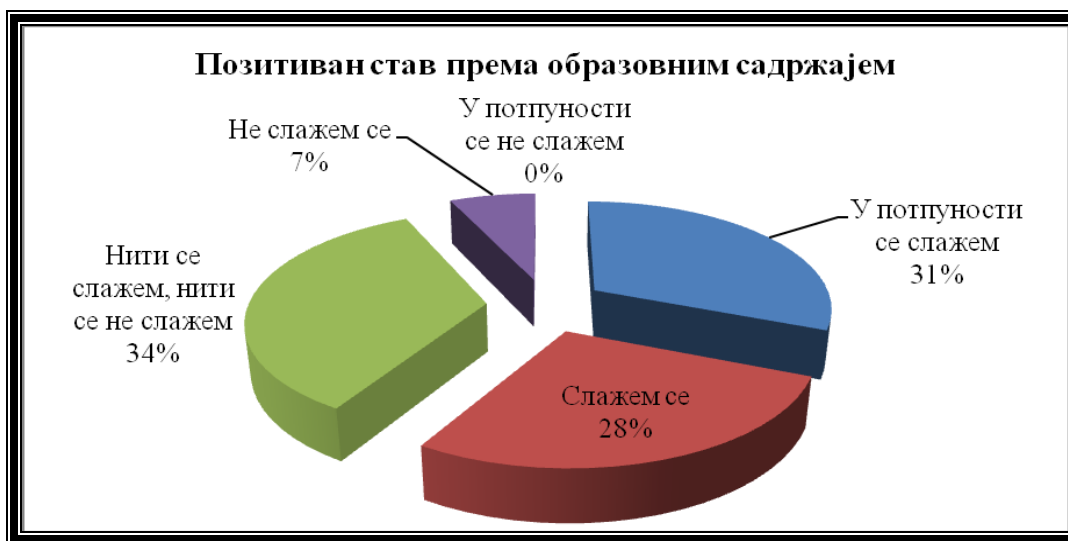
Друга тврдња се односила на то да би ресоцијализација требала да буде усмјерена на промјену начина размишљања осуђеног лица и ставова. С овом тврдњом се сложило 55% од укупног броја испитаника, а њих 33% се у потпуности сложило са наведеном тврдњом. Неодлучан одговор, односно да се нити слажу нити се не слажу, дало је њих 12%.

Тврдња да је битна подршка од стране породице, васпитача, стручних лица, пријатеља ван установе и у установи и да је то веома битан чинилац у ресоцијализацији осуђених лица, наишла је на одговор 68% испитаника – да се у потпуности слажу, те да се слажу 29%, а док се само мали дио, и то њих 3%, у потпуности није сложио са наведеним.

С тврдњом да је кључни резултат успјешног процеса ресоцијализације у промјенама ставова осуђеног лица у односу на почетак издржавања казне, у потпуности се сложило 43% испитаника, да се слажу одговорило је њих 39%, а да се не слажу у потпуности и не слажу – по 7% испитаника; неодлучних је било 4% од укупног броја испитаника.

С даљом тврдњом, да осуђена лица треба да имају позитиван став према васпитно-образовном садржају који се спроводи у затворским установама, у потпуности се сложило 31% испитаника, а њих 28% се сложило са овом тврдњом. Неодлучних је било нешто мало више, и то 34% од укупног броја, док је само 7% испитаника одговорило да се не слажу са овом тврдњом.

Питање број 14: „Шта је, према Вашем мишљењу, потребно урадити како би ресоцијализација била што успјешнија?“

Из графика се може видјети да је на питање шта је по мишљењу испитаника било потребно урадити како би процес ресоцијализације био што успјешнији, највише испитаника, њих 69%, одговорило да треба више пажње посветити личности осуђеног лица, а мањи дио, њих 23% се изјаснило да треба увести нове методе, а најмањи дио, њих само 8% је навело да треба повећати стручност особља.

Питање број 15: „Које би мјере, према Вашем мишљењу, успјешно одвратиле човјека који је већ осуђиван од поновног вршења кривичног дјела?“

На ово питање одговорили су сви испитаници, укупно њих 47. Питање се односило на мјере које би по мишљењу испитаника одратиле лице које је већ осуђивано од поновног вршења кривичног дјела. Највећи број испитаника, њих 70% су навели да је обезбјеђење запослења по изласку из затвора једна од сигурнијих мјера која би одвратила од поновног вршења кривичних дјела. За одговор да би то била мјера пружања стручне помоћи, определијелило се 26% испитаника, а најмање испитаника се определијелило за строже кажњавање, и то само њих 4%.

Питање број 16: „Да ли постоје програми постпеналне помоћи у Републици Српској?“

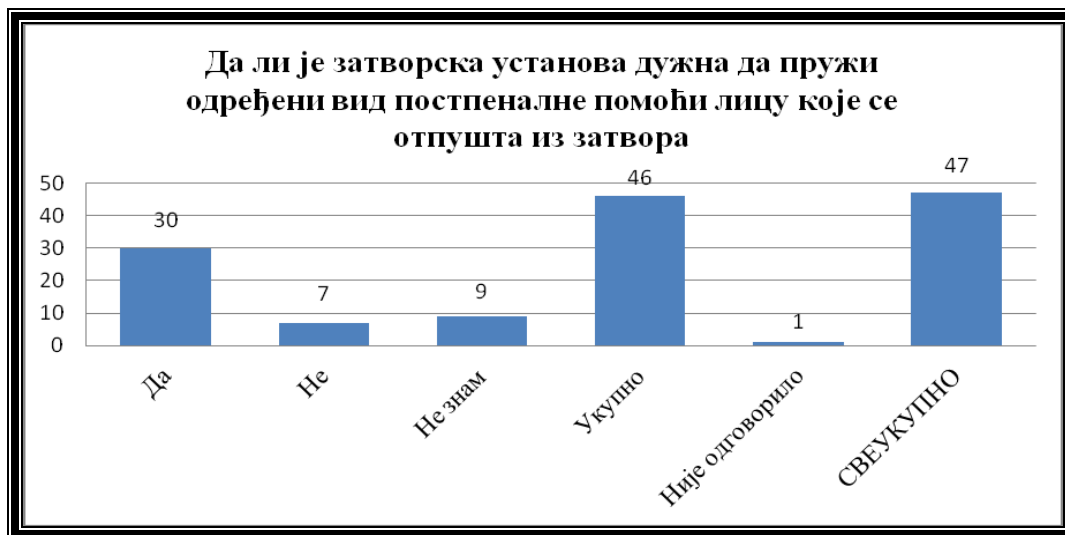
На питање да ли у Републици Српској постоје програми постпеналне помоћи одговорило је 46 испитаника, док се један испитаник није изјаснио о овом питању. Из графикана је видљиво да највећи број испитаника, њих 24 нису упознати, односно да не знају да ови програми постоје. Такође, понуђеним одговором Не, одговорило је њих 17, док је само њих 5 одговорило да су упознати. Из наведеног, јасно се може закључити да већина испитаника сматра да ти програми не постоје или да нису упознати са њима иако постоје.

Питање број 17: „Уколико је одговор на претходно питање позитиван, наведите из чега се ти програми састоје?“

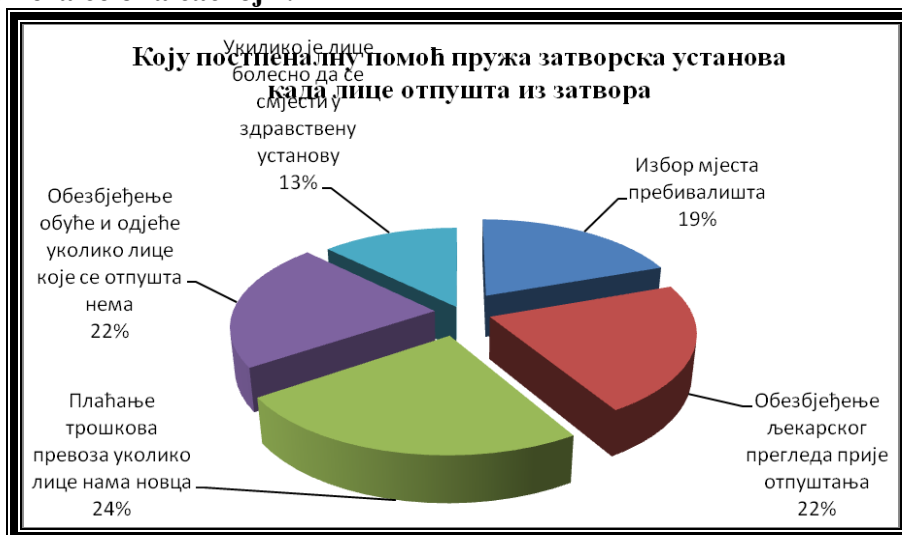
На ово питање, које је везано са претходним питањем, испитаници су требали да заокруже један од понуђених одговора, а који се односи на то од чега се састоје програми постпеналне помоћи. Пошто је само њих 5 упознато са овим програмима, они су наводили да се програми састоје од моралне подршке, сређивања породичних прилика, помоћи у погледу настављања започетог образовања, пружања новчане помоћи и у обезбјеђењу здравствене заштите.

Питање број 18: „Да ли је затворска установа дужна да пружи одређени вид постпеналне помоћи лицу које се отпушта из затвора?“

Када је у питању дистрибуција одговора испитаника на питање да ли је затворска установа дужна да пружи одређени вид постпеналне помоћи лицу које се отпушта из затвора, највише испитаника, њих 30 је дало одговор да јесте, односно одговорило је са да. Мањи број, њих 9 су одговорили са не знам, а само њих 7 са не.

Питање број 19: „Уколико је одговор на претходно питање позитиван, наведите из чега се она састоји?“

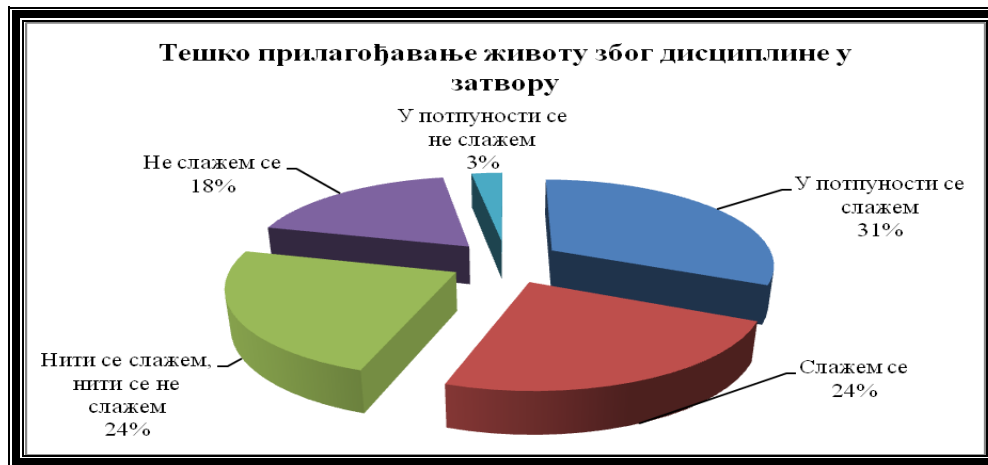
Пошто је ово питање повезано са претходним, потврдан одговор је дало 30 испитаника; највише њих су дали одговор да је то плаћање трошкова превоза уколико лице које се отпушта нема новца за превоз кући. Са 22% одговора, испитаници су наводили да је затворска установа дужна да обезбиједи љекарски преглед прије отпуштања лица и да обезбиједи обућу и одјећу уколико лице које излази то нема. Мањи дио испитаника, њих 13% од укупног броја се изјаснило да се та помоћ огледа и у обавези затворске установе да лице које се отпушта као болесно смјести у здравствену установу.

Питање број 20: „Изразите свој став у погледу сљедећих тврдњи које се односе на постпеналну помоћ?“

Питање број 20 се односило на постављење тврдње коју су испитаници требали да потврде или негирају, с понуђеним распоном одговора – с потврдом да се у потпуности слажу и слажу, да су са неодлучним ставом, да се нити слажу нити се не слажу са понуђеном тврдњом, и са негирањем да се у потпуности не слажу и не слажу.

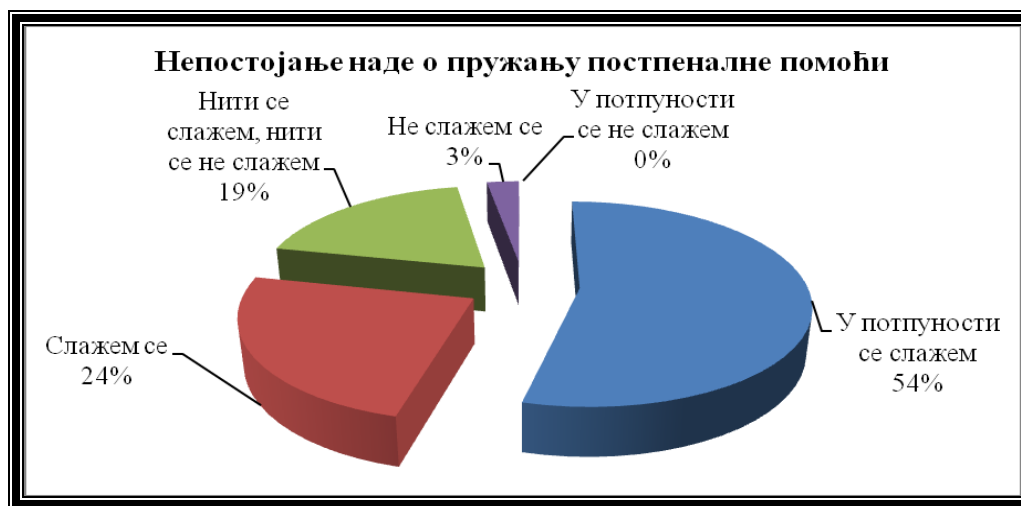
Да је потребна већа брига друштва, односно да се друштво требало бринути више о осуђеним лицима, у потпуности се сложило 45% испитаника, као и 35% који су се сложили са овом тврдњом, док се у потпуности не слаже њих 10% и не слаже 3%, док је недолучно њих 7%.

Да се осуђена лица тешко прилагођавају животу на слободи због навикнутости на дисциплину у затворској установи, у потпуности се слаже њих 31%, а слаже се њих 24%. Да се нити слажу, нити не слажу одговорило је њих 24%, а са овом тврдњом се не слаже 18% испитаника, док се 3% испитаника у потпуности не слаже са овом тврдњом.

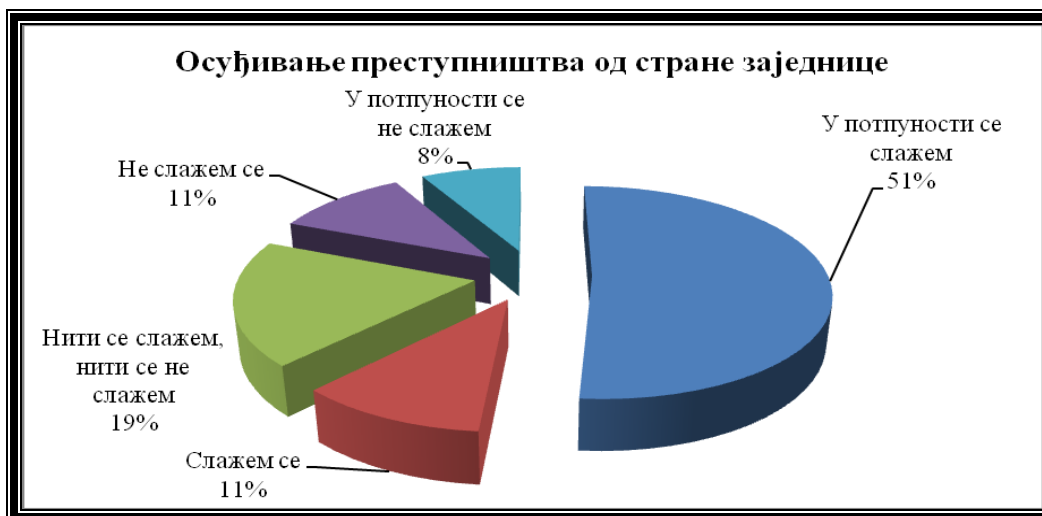
Са тврдњом да се у затворским установама не врши адекватна категоризација осуђених лица, што потврђује чињеница да примарни учioniоци КД издржавају казну затвора заједно са вишеструким повратницима, у потпуности се сложило 45% испитаника, а сложило се њих 29%. Да се нити слажу нити не слажу, одговорило је њих 16%, а да се не слажу – само њих 10%, док одговора да се у потпуности не слажу није било.

С констатацијом да осуђена лица немају наду да ће након изласка на слободу добити одговарајућу постпеналну помоћ у потпуности се сложило 54%, сложило се 24%, а са нити се слажем нити се не слажем одговорило је њих 19% те да се не слажу 3% испитаника, док није било оних који се у потпуности не слажу.

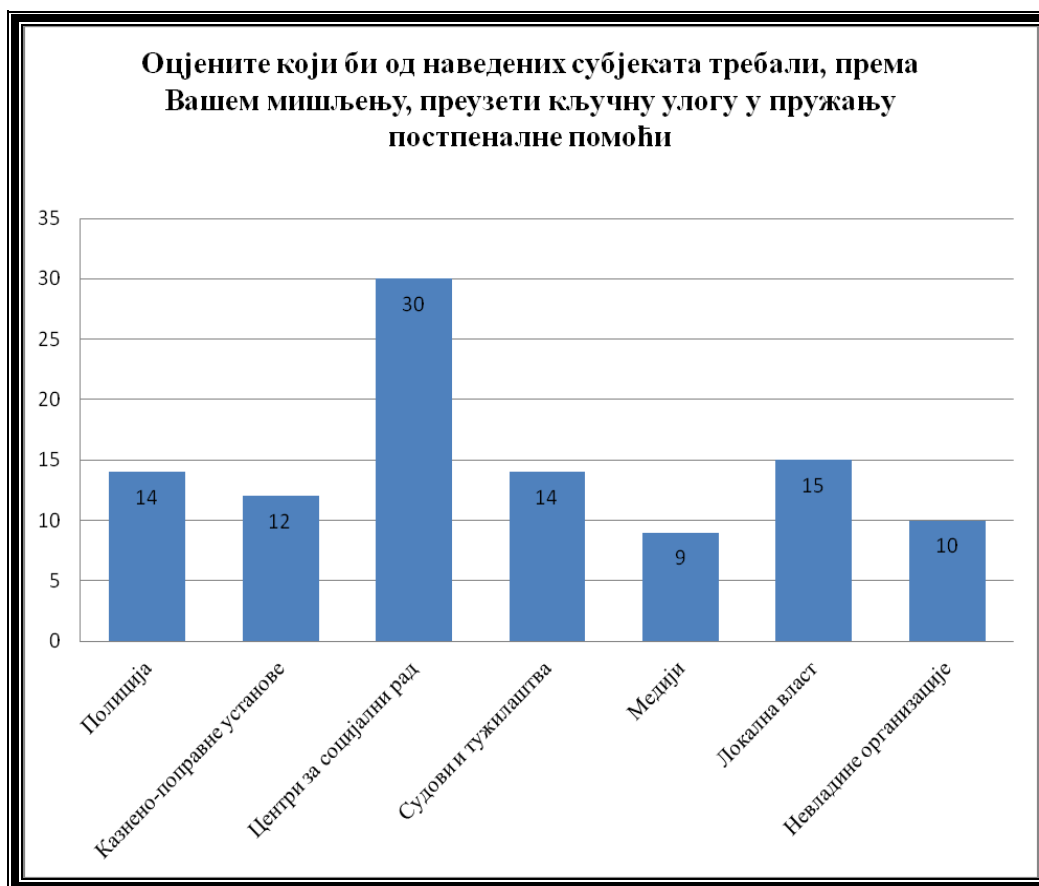

Ангажман стручног особља у затворима је недовољан за постпенални прихват осуђених лица након изцржавања казне – с о њ м твр ђом да се у по тпуности слажу одговорило је њих 32%, као и да се слажу њих 29%. Нити се слажу нити се не слажу одговорило је њих 26%, а мали број, њих 8% се не слаже, те се у потпуности не слаже њих 5%.

Тврдња да већина чланова друштвене заједнице осуђује сваки вид преступништва, не прихвата чак ни чињеницу да се човјек може поправити након одслужене казне и да постане користан члан друштвене заједнице, тачна је у потпуности (с њом се слаже) за њих 51%, слаже се 11%, док се нити слажу нити не слажу њих 19, а мањи број испитаника се не слаже, и то њих 11%, док се у потпуности не слаже њих 8%.

Питање број 21: „Оцијените који би од наведених субјеката требали, према Вашем мишљењу, преузети кључну улогу у пружању постпеналне помоћи (оцјеном од 1 – најмања оцјена, до 5 – највиша оцјена)?“

Испитаници су ово питање требали да рангирају од 1 до 5, како би се дошло до закључка којим од ових субјеката би требао да преузме кључну улогу у пружању постпеналне помоћи. Из графикана је видљиво да су испитаници највише бодова додијелили центру за социјални рад. Што се тиче осталих наведених субјеката, испитаници су рангирани тако да би по њиховим одговорима и остали субјекти требали да имају улогу у пружању постпеналне помоћи, док би, по њиховом мишљењу, кључну улогу требао да преузме центар за социјални рад.

Ставови интервјуисаних рецидивиста

Рецидивисти су узрасног доба 25–40 година, већина је ожењена и имају малољетну дјецу. Најчешће су кривична дјела због које служе казну у затвору имовинске природе, и ради се о специфичном поврату. У објашњењу криминалног понашања истичу у први план свој имовински статус, односно немогућност да се запосле, лошу економску ситуацију у земљи, лош друштвени положај породице и сопствену жељу да породици пруже већу материјалну сигурност. Тек неколицина повратника показује осјећај кајања и кривице поводом криминалних активности, као и непознавање сопствених узрока свом понашању. Имовинске деликте су вршили „јер су морали и нису имали други избор“.

Сматрају да би им увођење извјесних промјена у казнено-поправним установама олакшао боровак у затворима и позитивно утицало на њихову интеграцију у друштво. Ту углавном мисле на сљедеће: већи број радних активности, већи број едукативних курсева (истичу учење страних језика) и секција, већи број васпитача, већи број психолога, већи акценат на индивидуалном раду са осуђеницима, боља категоризација осуђеника због изузетно велике могућности криминалне инфицираности, опрез при запошљавању васпитача, односно вођење рачуна о образовању које је стекао будући васпитач (предност дати образовању везаном за хуманистичке науке), и на већи број ванзаводских погодности.

Фактори који по њима подстичу на рецидивизам јесу: слаба подршка породице и ширег друштвеног окружења, незапосленост, предрасуде, лоша казнена политика (казне треба поштриити) и слаба постпенална помоћ. Осуђеници не знају коме могу да се обрате за помоћ, а и они који имају сазнања о томе, ријетко то користе. Истичу и учење криминалног понашања унутар затвора, склапање нових договора о криминалним активностима по изласку из затвора, и повезивање са новим криминалним узорима.

Своју будућност виде у животу у иностранству, у средини у којој „нису познати“ и у којој могу започети нови живот.

Када је у питању однос полиције према рецидивистима, исти наводе да их је полиција, по изласку из затвора, више пута приводила, легитимисала, а за шта они наводе да је у већини случајева или чак и искључиво било неоправдано, односно да полиција није имала конкретан основ, сем тога што су у ранијем периоду били у затвору, било за слично кривично дјело или чак и за неистоврсно кривично дјело. Иако наводе да их је наведено иритирало, ни један од интервјуисаних лица није навео да га је то испровоцирао да изврши сљедеће кривично дјело. Интервјуисани испитаници наводе да нису имали повјерења у полицију, нити приликом криминалистичке обраде за примарно кривично дјело, нити накнадних криминалистичких обрада, без обзира на то да ли се односило на кривична дјела која су стварно извршили (и за која су поново осуђени) или за друга кривична дјела која нису извршили. Усљед наведеног, наводе да нису могли, нити имали разлога да сарађују са полицијом ни приликом примарног, ни током каснијих криминалистичких обрада. Такође, истичу да у полицију нису нашли реелвантне субјекте којима би се обратили за помоћ након изласка из затвора. Интересантно је поменути да је неколико интервјуисаних испитаника навело да можда и не би извршили кривична дјела да их је полиција ревносније контролисала након изласка из затвора, односно да су били подвргнути неком виду посебног (појачаног) надзора од стране полиције. Такође, интересантно је да је неколико испитаника изјавило да није знало коме да се послуже изласка из затвора обрати за помоћ, али да им полиција поготово није била у првом плану да се њима обрате за помоћ, чак и по цијену да би им полиција могла помоћи.

ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

- Већина испитаника из различитих популационих група сматра да су кључни узроци појаве рецидивизма свакако тешка материјална ситуација, недостатак запослења, немогућност инкорпорирања у друштво, егзистенцијални проблеми... Такође, примјетно је да се међу свим популационим групама испитаника већина слаже да је актуелна казнена политика "блага", што индиректно доводи до појаве рецидивизма.
- Рецидивистички криминалитет и сами рецидивисти су изузетно битни за полицију и полиција реаговању на овај облик криминалитета мора да посвети посебну пажњу;
- Статистички извјештаји Министарства унутрашњих послова Републике Српске указују на то да је сваки трећи извршилац кривичних дјела повратник, што треба узети са резервом ако се има у виду и тамна бројка криминалитета, као и број нерасвијетљених кривичних дјела, усљед чега би се могло закључити да је овај удио повратника свакако већи;
- Криминалистичка реакција полиције на рецидивистички криминалитет је застарјела и није адекватна, усљед чега је треба иновирати и прилагодити актуелном друштвеном, нормативном и криминалистичком контексту, имајући у виду и неопходност поштовања људских права и слобода потенцијалних рецидивиста;
- Испитаници из реда полицијских службеника генерално сматрају да је актуелна политика кажњавања неадекватна и "блага", што има негативан утицај на рецидивизам, усљед чега сматрају да треба поштрити казнену политику. Када је у питању рад полиције на сузбијању повратничког криминалитета, сматрају да је примаран превентивни рад са повратницима и потенцијалним извршиоцима (након њиховог изласка из затвора), али не наводе модалитете тог рада, сем што наводе да је примарно да се константно и континуирано продубљује рад полиције са заједницом. Индикативно је да је веома мали број испитаника навео да је репресивна дјелатност полиције релевантна за сузбијање повратништва, односно да је треба појачати.
- У оквиру криминалистичке реакције на криминалитет, поред постојећих модалитета које би требало прилагодити актуелним условима, треба размишљати и о примјени нових метода, средстава и стратегије реаговања на рецидивизам, базирајући се на иностраним искуствима и доброј пракси других држава;
- Полицијски службеници позитивно оцјењују актуелни криминалистичко-обавјештајни систем у сузбијању рецидивизма, а негативно предузимање (и резултате) мјера појачаног надзора, иако перципирају као најрелевантније за сузбијање рецидивизма управо мјере појачаног надзора, затим рад полиције у заједници и мјере криминалистичке контроле. Поражавајуће је да је само петина испитаника из реда полицијских службеника апострофирала примјену савремених криминалистичких метода и средстава у сузбијању рецидивизма.
- Иако је полиција најдиректније укључена у сузбијање рецидивизма, наглашена је улога и других субјеката у предупредивању овог проблема, попут тужилаштва и судова, а поготово казнено-поправних институција и центара за социјални рад.
- Примјетно је да међу испитаницима из различитих популационих група нема сагласности око најрелевантнијих субјеката на плану предупредивања рецидивизма, па је тако примјетно да испитаници из једне популационе групе "пребацују

одговорност" на друге субјекте у друштву, али се може диференцирати закључак да се центри за социјални рад, судови и полиција (овим редослиједом) углавном перципирају као нејрелевантнији фактори, мада није занемарљив ни проценат испитаника који сматрају да ови субјекти, као и други, имају минималан утицај на појаву рецидивизма. Приликом изрицања кривичних санкција указано је на неопходност сарадње између полиције, тужилаштва и судова и у овој фази кривичног поступка, те је указано на неопходност измјене кривичног закона у смислу да се рецидивизам посматра искључиво као отежавајућа околност;

- Мишљење судија о актуелној политици кажњавања као узрочној вези са појавом рецидивизма своди се на посматрање поврата у кривичноправном смислу (као потенцијално отежавајуће околности), у којем контексту они наводе да су ти основи постављени тако да суду дају широке могућности у погледу процјене када ће поврат узети као отежавајућу околност, а када неће. Већина испитаника се сложила са тврдњом да је третирање поврата као факултативне отежавајуће околности у нашем кривичном законодавству добро рјешење, али не с тврдњом да се сврха кажњавања може остварити и изрицањем условне осуде рецидивисти у извршењу кривичног дјела. Међутим, ако се доведу у везу ставови о политици кажњавања са ставовима у вези са сврхом кажњавања, јасно се уочава колизија између ставова судија о пракси кажњавања која обилује примјерима у којима се повратнику (некада и вишеструком) изриче условна осуда, уз истовремено занемаривање сврхе кажњавања која се том казном хтјела постићи.
- Грађани се у већој мјери слажу са тврдњом да је рецидивизму склон сваки делинквент, док социјални радници показују много израженије неслагање, што се објашњава њиховим спознајама о могућностима позитивних учинака на делинквенте кроз активности разних психосоцијалних служби. Оно у чему су сагласни јесте да је у структури извршилаца кривичних дјела највећи проценат рецидивиста. Овакав став је примјетан и код велике већине полицијских службеника, поготово када је у питању имовински криминалитет. Грађани стављају већи акценат на улогу вишеструких друштвених фактора (нпр. неповјерење грађана, слаба друштвена брига о повратницима) у појави рецидивизма, док социјални радници већи акценат стављају на улогу фактора личности у објашњењу појаве рецидивизма, што се може објаснити и мањом сензибилношћу за тешке социјално-економске прилике у друштву од стране социјалних радника, за разлику од грађана, за које претпостављамо да су у узорку нижег економског и друштвеног статуса у односу на социјалне раднике.
- Друштво не реагује адекватно на осуђенике након њиховог изласка из казнено-поправне установе, већ их препушта њима самима, што је констатовано као један од битнијих етиолошких фактора рецидивизма. У том контексту наведени су примјери одређених држава из окружења, попут Републике Хрватске, за коју стоји како има одређене пројекте запошљавања осуђених лица након издржане казне затвора управо у циљу спречавања њиховог рецидивизма;
- Пројекти ресоцијализације осуђених лица у казнено-поправним установама нису адекватни, што је такође апострофирано као један од етиолошких фактора рецидивизма,
- Упечатљиво је да рецидивисти сматрају да би "теже" казне свакако утицале на смањење рецидивизма, што индиректно такође указује на то да актуелна политика кажњавања (дијелом) доприноси појави рецидивизма. Такође, рецидивисти

углавном сматрају да програми ресоцијализације и преваспитавања не дају велике резултате у предупредувању рецидивизма, због чега их, како истичу, треба прилагодити (индивидуализирати) личности осуђених лица, док о постпеналном третману уопште немају сазнања. Ни судије нису задовољне рехабилитационим третманом, док о постпеналном третману нису информисане.

- Истакнута је потреба доношења адекватне стратегије за борбу против рецидивизма, која би мултифакторски и мултиагенцијски инкорпорирала одређене сегменте реаговања на рецидивизам, у првом реду онемогућавајући или предупредујући факторе који доводе до појаве рецидивизма.

Са методолошког аспекта, неопходно је истаћи да је основна (генерална) хипотеза дјелимично потврђена. Наиме, испитаници, поготово полицијски службеници у великом броју, а и друге популационе групе у значајном проценту, перципирају рецидивисте као учесталију групу извршилаца кривичних дјела у укупној структури извршилаца кривичних дјела. Међутим, када су у питању мјере и начини реаговања на смањење рецидивизма, не може се рећи да су испитаници били иновативни у предлагању модалитета реаговања на рецидивистички криминалитет. Углавном се мјере односе на појачане репресивне активности полиције, што су полицијски службеници посебно апострофирани, односно на појачану казнену реакцију и постпенални третман, што је апострофирано од осталих популационих група.

Полицијски службеници имовински и нарко-криминалитет перципирају као облике криминалитета у којима су рецидивисти специфични, односно учесталији извршиоци кривичних дјела, услед чега се може рећи да је ова посебна хипотеза потврђена у потпуности.

Узроке рецидивизма популационе групе различито перципирају. Може се констатовати да већина испитаника из свих популационих група социјалне факторе сматра значајним, међутим, чињеница је да различите групе дају и различит примат осталим факторима, из чега се не може закључити потпуна потврђеност ове хипотезе. Индиректно би се могло констатовати да социјалне факторе испитаници сматрају примарним, док су остали фактори секундарног, па чак и безначајног утицаја.

Да актуелни систем кривичних санкција погодује појави рецидивизма, односно да актуелна казнена политика доприноси рецидивизму, свакако је потврђена хипотеза. Иако су различити процентуални удјели одређених популационих група међу испитаницима који различито перципирају, односно вреднују актуелну казнену политику као допринос рецидивизму, чињеница је да се све популационе групе слажу са наведеним. У овој тези свакако предњаче полицијски службеници који готово акламативно наведено потенцирају, а интересантно је поменути и став рецидивиста који такође наводе да би строжа казнена политика умањила појаву рецидивизма.

Социјална дистанца према рецидивистима од стране грађана и других популационих група није драстична, али је свакако изражена, услед чега се може констатовати потврђеност и четврте посебне хипотезе пројекта.

Потврђена је и пета посебна хипотеза истраживања, с обзиром на став рецидивиста, па и дијела других популационих група, да су постојећи програми ресоцијализације у пеналном и постпеналном третману неадекватни, застарјели, превазиђени и као такви не дају никакве резултате. С наведеним је у блиској вези и дјелимична потврђеност следеће три хипотезе, гдје је констатовано да одређени постпенални третман рецидивиста и програми ресоцијализације постоје, међутим, да они нису адекватни, услед чега се тешко и могу перципирати као реално спроводиви.

На округлом столу на којем су резултати истраживања представљени стручној јавности, преваходно релевантним субјектима који су и учествовали у истраживању, повела се конструктивна дискусија и о самим резултатима, као и о начину имплементације одређених закључака у практичном поступању релевантних субјеката по питању проблематике рецидивизма. Резиме наведеног је сљедећи:

1. резултате истраживања би требало доставити свим релевантним субјектима, поготово "нижим" организационим нивоима релевантних субјеката, који су непосредно у интеракцији с рецидивистима,
2. ресоцијализација рецидивиста је комплексна и мултидисциплинарна активност, која, као таква, треба да је и мултисубјектна, међутим, на основу резултата истраживања видљиво је да сви субјекти за које се сматра да имају одређени утицај на ову проблематику, одговорност пребацују са себе,
3. посебан проблем у ресоцијализацији рецидивиста појављује се код осуђеника који су криминалитет прихватили, односно изабрали као професију, а сматра се да је таквих рецидивиста све више,
4. поставља се питање могућности ресоцијализације, поготово када је у питању запослење и рјешавање егзистенцијалних проблема, који су апострофирани као кључни фактори рецидивизма, уколико се има у виду стање незапослености у друштву и многи други егзистенцијални проблеми који муче и општу популацију друштва,
5. затворска популација функционише на формалним, али и неформалним принципима, гдје, у оквиру неформалних ауторитета, рецидивисти често заузимају кључне позиције, усљед чега и диктирају неформална правила која имају велики утицај и на формални систем у казнено-поправним институцијама. Усљед наведеног, рецидивисти су често идоли затвореницима, што свакако негативно утиче и на њихову ресоцијализацију, а поготово на ресоцијализацију њихових "фанова",
6. неопходна је категоризација казнено-поправних установа, као и самих осуђеника, како затвори не би били "регрутна база" или "криминални универзитети" за примарне осуђенике,
7. нема довољно истраживања у вези са појавом рецидивизма, као ни са овом проблематиком посматрано са социолошког, криминолошког, кривичноправног и пенолошког аспекта, усљед чега нема ни довољне научне базе за научно, а потом и стручно перципирање и даљу евалуацију овог проблема,
8. хитно се мора приступити кадровском и стручном унапређивању кадра који ради на процесу ресоцијализације и рехабилитације осуђених лица, јер је уочено да они немају адекватно стручно образовање, а поготово је примјетан изостанак специјалистичких знања код овог кадра. Усљед наведеног, као један корак ка превазилажењу овог проблема, могло би се посматрати увођење одсјека или смјера на постојећим факултетима Универзитета, који би кроз неколико генерација оспособљавао овај кадар,
9. не треба стриктно и беспоговорно примјењивати методе других држава које код њих дају резултате, већ их треба преиспитивати, те прилагођавати нашим условима и околностима, уважавајући многобројне специфичности правне, културолошке, економске, организационе, друштвене и државне природе,
10. постпенални третман не функционише из многобројних разлога, а он је кључна фаза у потенцијалном испољавању рецидива,

11. Постпенални третман није нормативно регулисан, усљед чега би он требало да се дефинише, прецизира и као такав законским путем стави у надлежност одређеном субјекту, док би модалитете реаговања свих релевантних субјеката, као и њихову међусобну интеракцију требало уредити законским или подзаконским путем,
12. полиција мора реafirмисати властиту улогу у постпеналном третману лица након изласка из затвора, за шта је неопходна одређена нормативна (подзаконска) регулатива, као и дефинисање најбољих модалитета реаговања на рецидивисте након њиховог изласка из затвора,
13. поставља се и питање оправданости казне затвора, поготово из угла рецидивиста, с обзиром на многобројне модалитете еквиваленције казних санкција, као и економску (буџетску) страну финансирања казнено-поправних установа.
14. неопходност формирања интересорне радне групе која би имала задатак да нормативно регулише надлежност и садржај постпеналног третмана, усљед чега је неопходно иницирати формирање наведене радне групе која би била састављена од представника релевантних субјеката.

П р и л о з и

АНКЕТНИ УПИТНИК ЗА ПОЛИЦИЈСКЕ СЛУЖБЕНИКЕ

Поштовани/а,

Висока школа унутрашњих послова Бања Лука, у сарадњи са Фондацијом Ханс Зајдел, спроводи научноистраживачки пројекат на тему "Рецидивизам у извршењу кривичних дјела – анализа стања, узроци и превенција". Путем овог анкетног упитника настоји се процијенити обим рецидивизма, начини реаговања и улога одређених субјеката када је ријеч о овој појави, те предложити мјере које би требало предузети у циљу рјешавања овог проблема. Ваши искрени одговори могу упозорити на недостатке и тешкоће у рјешавању овог проблема, те позитивно утицати на превентивно дјеловање у циљу смањења стопе рецидивизма. Резултати овог истраживања биће коришћени искључиво у научне сврхе.

1. Шифра:

2. Пол: М Ж

3. Мјесто пребивалишта: _____

4. Годиште: _____

5. образовање: _____

6. Радно мјесто: _____

7. Припадник сте:

- А) униформисане полиције опште надлежности
- Б) криминалистичке полиције
- В) саобраћајне полиције
- Г) остало

8. Колики је, по Вашем мишљењу и искуству, удио повратника у укупној структури извршилаца кривичних дјела?

- А) повратници се у структури извршилаца појављују изузетно ријетко (испод 10%)
- Б) повратници чине око 10 – 20% у укупној структури извршилаца кривичних дјела
- В) повратници чине до половине свих извршилаца кривичних дјела
- Г) повратници чине више од половине свих извршилаца кривичних дјела
- Д) повратници су готово једини извршиоци кривичних дјела
- Е) повратници су искључиви извршиоци у структури извршилаца кривичних дјела

9. За које групације кривичних дјела сматрате да су повратници карактеристични (и учесталији) извршиоци (можете се одлучити за један или два понуђена одговора)?

- А) код имовинског криминалитета
- Б) код насилничког криминалитета
- В) код сексуалних деликата
- Г) код наркокриминалитета
- Д) код организованог криминалитета
- Е) код малољетничке делинквенције
- Ђ) код интернет и рачунарског криминалитета
- Ж) код саобраћајне делинквенције
- З) _____ (остало)

10. Које су најизраженије карактеристике повратничког криминалитета (можете се изјаснити за један или два одговора)?

- А) повратнички криминалитет, са феноменолошког аспекта, није посебна врста криминалитета и нема специфичности у односу на друге групације криминалитета
- Б) већа специјализација и професионализација извршилаца
- В) већа бруталност и агресивност приликом извршења кривичног дјела
- Г) повратници, по правилу, чине тежа кривична дјела у односу на примарна, почетна кривична дјела
- Д) повратници не чине кривична дјела која су чинили у претходном периоду
- Ђ) остало _____

11. Са криминалистичког аспекта, сматрате ли да је на кривична дјела повратничког криминалитета теже дјеловати, односно да ли их је теже откривати, расвјетљавати и процесуирати?

А) ДА,

Објасните:

Б) НЕ

Објасните:

12. Који су, према Вашем мишљењу, кључни узроци поновног вршења кривичних дјела након издржане казне у пеналној установи?

- А) недостатак запослења
- Б) неријешене стамбене прилике
- В) изостанак подршке породице, пријатеља, друштвеног окружења
- Г) изостанак стручне помоћи
- Д) нешто друго _____

13. Актуелна политика кажњавања доприноси појави рецидивизма (заокружити један од понуђених одговора)! Објасните властити став о овом питању!

- А) у потпуности се слажем
- Б) слажем се
- В) нити се слажем, нити се не слажем
- Г) не слажем се
- Д) у потпуности се не слажем

14. На који начин полиција може да дјелује у циљу сузбијања рецидивизма?

15. Како, према Вашем мишљењу, превентивно дјеловати у циљу сузбијања рецидивизма у извршењу кривичних дјела?

16. Наведите најчесталије (стандардне) и најрелевантније репресивне мјере (оперативно-тактичке мјере и радње и истражне радње) на плану спречавања и сузбијања повратничког криминалитета.

Најчесталије (стандардне) репресивне мјере:

Најрелевантније репресивне мјере:

17. Оцијените актуелни значај и допринос мјера појачаног надзора у сузбијању повратничког криминалитета, фокусирајући се на организациону јединицу у којој радите.

- А) мјере појачаног надзора се не примјењују
- Б) мјере појачаног надзора се не примјењују према повратницима
- В) мјере појачаног надзора не дају најбоље резултате услед нестручне и парцијалне примјене
- Г) мјере појачаног надзора се примјењују, али не дају адекватне резултате у сузбијању повратничког криминалитета
- Д) мјере појачаног надзора немају оперативну употребљивост у полицији
- Ђ) мјере појачаног надзора дају добре резултате у сузбијању повратничког криминалитета
- Е) мјере појачаног надзора су искључива метода (мјера) сузбијања повратничког криминалитета

18. Оцијените актуелни значај и допринос криминалистичко-обавјештајног система МУП-а РС у сузбијању повратничког криминалитета, фокусирајући се на организациону јединицу у којој радите.

А) актуелни криминалистичко-обавјештајни систем је непримјењив у полицији, па тако и не даје резултате у сузбијању повратничког криминалитета

Б) актуелни криминалистичко-обавјештајни систем не даје резултате у сузбијању повратничког криминалитета

В) актуелни криминалистичко-обавјештајни систем је добро замишљен, али се лоше спроводи, па тако и не даје резултате у сузбијању повратничког криминалитета

Г) актуелни криминалистичко-обавјештајни систем даје релативно добре резултате у сузбијању повратничког криминалитета

А) актуелни криминалистичко-обавјештајни систем је незамјењив када је у питању сузбијање повратничког криминалитета

19. Колико се, према властитом искуству или искуству Ваших колега, током криминалистичке обраде осумњиченог за примарно дјело открије индиција или (и) доказа који указују на криминалну активност осумњиченог за коју се прије криминалистичке обраде није знало?

А) то је готово увијек случај код свих криминалистичких обрада

Б) то је учестало код криминалистичких обрада осумњичених за поједине групације кривичних дјела

В) то се дешава код половине криминалистичких обрада

Г) то се изузетно ријетко дешава у току криминалистичке обраде

Д) то се изузетно ријетко дешава у току криминалистичке обраде, а и уколико се дође до нових сазнања, индиција и доказа, томе се не придаје пажња

Ђ) изузетно ријетко, односно у току криминалистичке обраде се никад не дође до индиција и доказа у погледу другог кривичног дјела истог извршиоца

20. Да ли сте се приликом сузбијања повратничког криминалитета икада користили савременим криминалистичким методама и средствима (профилисање извршиоца, географско профилисање, криминалистичка анализа, криминалистичко-аналитички продукти, телекомуникационо праћење осумњичених...), и уколико јесте, којима?

А) да, наравно, то се свакодневно ради (наведите које методе и средства) _____

Б) понекад (наведите које методе и средства) _____

В) ријетко, али се користи (наведите које методе и средства) _____

Г) готово никад

Д) не

21. Који релевантни субјекти би, по Вашем мишљењу, требали преузети кључну улогу у пружању постпеналне помоћи? Рангирајте од 1 до 5!

А) полиција _____

Б) казнено-поправне установе _____

В) центри за социјални рад _____

Г) судови и тужилаштва _____

Д) медији _____

Ђ) локална власт _____

Е) невладине организације _____

Ж) нешто друго _____

22. Ваши приједлози, сугестије... у вези са сузбијањем рецидивизма у извршењу кривичних дјела:

АНКЕТНИ УПИТНИК ЗА ПОВРАТНИКЕ И ДРУГЕ РЕЛЕВАНТНЕ СУБЈЕКТЕ

Поштовани/а,

Висока школа унутрашњих послова Бањалука у сарадњи са фондацијом Ханс Зајдел проводи научноистраживачки пројекат на тему «Рецидивизам у извршењу кривичних дјела-анализа стања, узроци и превенција». Путем овог анкетног упитника можете процјенити обим рецидивизма, начине реаговања и улога одређених субјеката када је ријеч о овој појави, те предложити мјере које би требало предузети у циљу рјешавања овог проблема. Ваши искрени одговори могу упозорити на недостатке и тешкоће у рјешавању овог проблема, те позитивно утицати на превентивно дјеловање у циљу смањења стопе рецидивизма. Резултати овог истраживања биће коришћени искључиво у научне сврхе.

1. Шифра: 2. Пол: М ЖЗ. мјесто боравка: _____

4. Колико имате година?:

5. Радно мјесто: 1. полиција 2. суд 3. казнено-поправна установа 4. центар за социјални рад

5. Нешто друго _____ 6. незапослен

6. Како дефинишите рецидивизам у извршењу кривичног дјела?

А) б) ц)

6. Сматрате ли да актуелна политика кажњавања доприноси појави рецидивизма и на који начин?

7. Према вашем мишљењу, да ли је третирање поврата као факултативне отежавајуће околности у нашем кривичном законодавству добро рјешење?

8. Уколико је одговор на претходно питање негативан образложите зашто третирање поврата као факултативне отежавајуће околности у нашем кривичном законодавству није добро рјешење.

9. Да ли би сте ограничили примјену неке од кривичних санкција које познаје наше кривично законодавство и које у ситуацијама рецидивизма у извршењу кривичног дјела?

10. Сматрате ли да се сврха кажњавања (утицај на учиниоца да не чини више кривична дјела и његово преваспитавање) може оставрити изрицањем условне осуде рецидивисти у извршењу кривичног дјела?

11. Да ли у пеналним (затворским) установама у Републици Српској постоје програми ресоцијализације и из чега се они састоје?

12. Колико су програми ресоцијализације који се спроводе у затворским установама успијешни?

13. Изразите ваш став у вези са тврдњама које су наведене у табели а које осликавају из чега би то требао да се састоји успијешан програм ресоцијализације.

		У потпуности се слажем				У потпуности се не слажем
1	За успијешан процес ресоцијализације неопходно је прихватање казне од стране осуђеног лица као и његов позитиван став према ресоцијализацији.					
2	Програми ресоцијализације у пеналним установама треба да буду усмјерени на промјену начина размишљања осуђеног лица и развој његове личности.					
3	Подршка од стране породице, васпитача, стручних лица, пријатеља ван и у установи веома је битан чинилац у ресоцијализацији осуђених лица.					
4	Кључни резултат успијешног процеса ресоцијализације треба да буде промјена ставова осуђеног лица у односу на почетак издржавања казне.					
5	Осуђена лица имају позитиван став према васпитно-образовним садржајима који се спроводе у пеналним установама.					

14. Шта је, према вашем мишљењу, потребно урадити како би процес ресоцијализације у пеналним установама био што успијешнији?

15. Који су, према вашем мишљењу, кључни узроци поновног вршења кривичних дјела након издржане казне у пеналној установи?

16. Како, према вашем мишљењу, превентивно дјеловати у циљу сузбијања рецидивизма у извршењу кривичних дјела?

17. Да ли постоје програми постпеналне помоћи у Републици Српској?

18. Уколико је одговор на претходно питање позитиван, објаснити из чега се ти програми састоје?

19. Да ли се постпенална помоћ даје осуђеном лицу и приликом отпуста из пеналне установе након издржане казне и из чега се она састоји?

20. Изразите свој став у погледу следећих тврдњи а које се односе на постпеналну помоћ.

		У потпуности се слажем				У потпуности се не слажем
1	Друштво би се више требало бринути о осуђеним лицима.					
2	Осуђена лица се тешко прилагођавају животу на слободи због навикнутости на дисциплину и заштиту коју су уживали у пеналној установи.					
3	У пеналним установама не врши се адекватна категоризација осуђених лица што се поткрепљује чињеницом да примарни учиниоци кд издржавају казну заједно са вишеструким повратницим.					
4	У пеналним установама присутан је феномен „криминалне заразе“ што се поткрепљује чињеницом да рецидивисти у извршењу кд преносе своје негативне ставове са слободе о постпеналној помоћи примарним учиниоцима који сходно томе имају негативан став у односу на процес ресоцијализације уопште.					
5	Већина осуђених лица се боји изласка из пеналне установе због негативног става према постпеналној помоћи.					
5	За успијешну интеграцију појединца у друштво након издржане казне неопходна је подршка од стране породице, пријатеља, социјалног окружења а					

	примарно и од стране релевантних субјеката у домену рјешавања питања запослења, стамбених прилика, пружања стручних савјета и сл.					
6	Ангажман стручног особља у пеналној установи је недовољан за постпенални прихват осуђених лица након издржане казне.					
7	Већина чланова друштвене заједнице осуђује сваки вид преступништва, не прихвата чак ни чињеницу да човјек може да се поправи након одслужене казне и да постане користан члан друштвене заједнице.					

21. Које релевантни субјекти би, по вашем мишљењу, требали преузети кључну улогу у пружању постпеналне помоћи? Рангирајте од 1 до 5

- a) Полиција
- b) Казнено-поправне установе
- c) Центри за социјални рад
- d) Судови и тужилаштва
- e) Медији
- f) Локална власт
- g) Невладине организације
- h) Нешто друго _____ -

22. Које су улоге институција када су у питању рецидивисти? Исту улогу можете додјелити различитим институцијама.

	Психо-социјални третман	Праћење стања и понашања	Помоћ при запошљавању	Мјере појачаног надзора	Савјетодавни рад	Боља сарадња са медијима
Полиција						
Суд						
КПУ						
Центар за социјални рад						
Невладине организације						

23. Ваши приједлози, сугестије....у вези са сузбијањем рецидивизма у извршењу кд?

ХВАЛА ВАМ НА САРАДЊИ!!

АНКЕТНИ УПИТНИК ЗА ПОВРАТНИКЕ И ДР.РЕЛЕВАНТНЕ СУБЈЕКТЕ

Поштовани/а,

Висока школа унутрашњих послова Бањалука у сарадњи са фондацијом Ханс Зајдел проводи научноистраживачки пројекат на тему «Рецидивизам у извршењу кривичних дјела-анализа стања, узроци и превенција». Путем овог анкетног упитника можете процјенити обим рецидивизма, начине реаговања и улога одређених субјеката када је ријеч о овој појави, те предложити мјере које би требало предузети у циљу рјешавања овог проблема. Ваши искрени одговори могу упозорити на недостатке и тешкоће у рјешавању овог проблема, те позитивно утицати на превентивно дјеловање у циљу смањења стопе рецидивизма. Резултати овог истраживања биће коришћени искључиво у научне сврхе.

1. Шифра: 2. Пол: М Ж ЖЗ. мјесто боравка: _____

4. Колико имате година?:

5. Радно мјесто: 1. полиција 2. суд 3. казнено-поправна установа 4. центар за социјални рад

5. Нешто друго _____ 6. незапослен

6. Како дефинишите рецидивизам у извршењу кривичног дјела?

А) б) ц)

6. Сматрате ли да актуелна политика кажњавања доприноси појави рецидивизма и на који начин?

7. Према вашем мишљењу, да ли је третирање поврата као факултативне отежавајуће околности у нашем кривичном законодавству добро рјешење?

8. Уколико је одговор на претходно питање негативан образложите зашто третирање поврата као факултативне отежавајуће околности у нашем кривичном законодавству није добро рјешење.

9. Да ли би сте ограничили примјену неке од кривичних санкција које познаје наше кривично законодавство и које у ситуацијама рецидивизма у извршењу кривичног дјела?

10. Сматрате ли да се сврха кажњавања (утицај на учиниоца да не чини више кривична дјела и његово преваспитавање) може оставрити изрицањем условне осуде рецидивисти у извршењу кривичног дјела?

11. Да ли у пеналним (затворским) установама у Републици Српској постоје програми ресоцијализације и из чега се они састоје?

12. Колико су програми ресоцијализације који се спроводе у затворским установама успијешни?

13. Изразите ваш став у вези са тврдњама које су наведене у табели а које осликавају из чега би то требао да се састоји успијешан програм ресоцијализације.

		У потпуности се слажем				У потпуности се не слажем
1	За успијешан процес ресоцијализације неопходно је прихватање казне од стране осуђеног лица као и његов позитиван став према ресоцијализацији.					
2	Програми ресоцијализације у пеналним установама треба да буду усмјерени на промјену начина размишљања осуђеног лица и развој његове личности.					
3	Подршка од стране породице, васпитача, стручних лица, пријатеља ван и у установи веома је битан чинилац у ресоцијализацији осуђених лица.					
4	Кључни резултат успијешног процеса ресоцијализације треба да буде промјена ставова осуђеног лица у односу на почетак издржавања казне.					
5	Осуђена лица имају позитиван став према васпитно-образовним садржајима који се спроводе у пеналним установама.					

14. Шта је, према вашем мишљењу, потребно урадити како би процес ресоцијализације у пеналним установама био што успијешнији?

15. Који су, према вашем мишљењу, кључни узроци поновног вршења кривичних дјела након издржане казне у пеналној установи?

16. Како, према вашем мишљењу, превентивно дјеловати у циљу сузбијања рецидивизма у извршењу кривичних дјела?

17. Да ли постоје програми постпеналне помоћи у Републици Српској?

18. Уколико је одговор на претходно питање позитиван, објаснити из чега се ти програми састоје?

19. Да ли се постпенална помоћ даје осуђеном лицу и приликом отпуста из пеналне установе након издржане казне и из чега се она састоји?

20. Изразите свој став у погледу следећих тврдњи а које се односе на постпеналну помоћ.

		У потпуности се слажем				У потпуности се не слажем
1	Друштво би се више требало бринути о осуђеним лицима.					
2	Осуђена лица се тешко прилагођавају животу на слободи због навикнутости на дисциплину и заштиту коју су уживали у пеналној установи.					
3	У пеналним установама не врши се адекватна категоризација осуђених лица што се поткрепљује чињеницом да примарни учиниоци кд издржавају казну заједно са вишеструким повратницим.					
4	У пеналним установама присутан је феномен „криминалне заразе“ што се поткрепљује чињеницом да рецидивисти у извршењу кд преносе своје негативне ставове са слободе о постпеналној помоћи примарним учиниоцима који сходно томе имају негативан став у односу на процес ресоцијализације уопште.					
5	Већина осуђених лица се боји изласка из пеналне установе због негативног става према постпеналној помоћи.					
5	За успијешну интеграцију појединца у друштво након издржане казне неопходна је подршка од стране породице, пријатеља, социјалног окружења а					

	примарно и од стране релевантних субјеката у домену рјешавања питања запослења, стамбених прилика, пружања стручних савјета и сл.					
6	Ангажман стручног особља у пеналној установи је недовољан за постпенални прихват осуђених лица након издржане казне.					
7	Већина чланова друштвене заједнице осуђује сваки вид преступништва, не прихвата чак ни чињеницу да човјек може да се поправи након одслужене казне и да постане користан члан друштвене заједнице.					

21. Које релевантни субјекти би, по вашем мишљењу, требали преузети кључну улогу у пружању постпеналне помоћи? Рангирајте од 1 до 5

- a) Полиција
- b) Казнено-поправне установе
- c) Центри за социјални рад
- d) Судови и тужилаштва
- e) Медији
- f) Локална власт
- g) Невладине организације
- h) Нешто друго _____ -

22. Које су улоге институција када су у питању рецидивисти? Исту улогу можете додјелити различитим институцијама.

	Психо-социјални третман	Праћење стања и понашања	Помоћ при запошљавању	Мјере појачаног надзора	Савјетодавни рад	Боља сарадња са медијима
Полиција						
Суд						
КПУ						
Центар за социјални рад						
Невладине организације						

23. Ваши приједлози, сугестије....у вези са сузбијањем рецидивизма у извршењу кд?

ХВАЛА ВАМ НА САРАДЊИ!!

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

343.91:316.624
343.97:343.238

РЕЦИДИВИЗАМ извршилаца кривичних дјела - анализа стања,
узроци и превенција : научноистраживачки пројекат : извјештај о
истраживању / [главни и одговорни уредник Миле Шикман]. - Бања
Лука : Висока школа унутрашњих послова, 2014 ([б. м. : б. и.]). - 159
стр. : граф. прикази, табеле ; 28 cm

На насл. стр.: Република Српска Влада, Министарство унутрашњих
послова, Управа за полицијско образовање, Висока школа
унутрашњих послова. - Тираж 100.

ISBN 978-99938-43-47-4

1. Република Српска. Министарство унутрашњих послова (2014 ;
Бања Лука)

COBISS.RS-ID 4555288